

Σπύρος Μάνδρος

ΠΡΟΣΕΡΧΟΜΕΝΑ

Εννέα άρθρα των τελευταίων πέντε χρόνων
για το τέλος της βεβαιότητας

Αθήνα 2015

Περιεχόμενα

Το γερμανικό πρόβλημα.....σελ. 3
Γερμανία: Ολική επαναφορά .....σελ. 12
Ένας ακόμα Χειμώνας Κοντράτιεφ; .....σελ. 21
Η Θεωρία του Ολντουβάι.....σελ. 28
Ο Σουμάχερ και η επιστροφή στα βασικά.....σελ. 32
Το μεταλλαγμένο μέλλον .....σελ. 37
Οι τέσσερις ιπότες της Αποκαλύψεως.....σελ. 41
Λαοτεχνολογίες: Κρίσιμες τέχνες επιβίωσης .....σελ. 46
Από την ανάκριση του Ρακόβσκυ στις επερχόμενες εκατόμβες .....σελ. 50

Το γερμανικό πρόβλημα

Δεκέμβριος 2011

Πίσω από τον ορυμαγδό των καθημερινών ειδήσεων και αναλύσεων για την οικονομική κρίση, πέρα από τις συνεχώς διαψευδόμενες προβλέψεις για ανάκαμψη και ανάπτυξη, την ώρα που το ευρώ και η Ευρωζώνη έχουν μπει πλέον βαθιά στη Ζώνη του Ημίφωτος με προβλεπτή και αναπότρεπτη τη μοιραία κατάληξή τους, από τα ερείπια του ευρωπαϊκού οικοδομήματος αρχίζει να αναδύεται μια νέα και απίστευτη για τους περισσότερους πολιτική και γεωπολιτική τάξη. Γιατί όμως απίστευτη; Η εξουσία, όπως και η φύση, απεχθάνεται το κενό: Τη θέση του θνήσκοντος ευρωπαϊκού μορφώματος, ή έστω ενός μεγάλου τμήματός του, σπεύδει να καταλάβει η Γερμανία επαναλαμβάνοντας για μια ακόμα φορά τον ιστορικό εαυτό της. Αλλά τί μορφή μπορεί να πάρει το νέο αυτό γερμανικό εγχείρημα, πού μπορεί να στηρίζεται και τί προοπτικές μπορεί να έχει; Τα ερωτήματα αυτά είναι δυνατόν να απαντηθούν μόνο αν δίπλα στις σημερινές συγκυρίες τοποθετήσουμε το ιστορικό παρελθόν του βασικού αυτού παίκτη του διαγραφόμενου νέου ιστορικού δράματος.

Το νέο Σύμφωνο Σταθερότητας

Δεν υπάρχει πια καμιά αμφιβολία ότι το τελευταίο πράγμα που απασχολεί αυτή τη στιγμή τη γερμανική ελίτ είναι η διάσωση της Ευρωζώνης, του ευρώ και της ευρωπαϊκής “ιδέας”. Μέσα στις επιταχυνόμενες συνθήκες χρηματοπιστωτικής διάλυσης, το νέο Σύμφωνο Σταθερότητας που προτείνει η Γερμανία, με την ίδια στον ρόλο του οικονομικού επικυριάρχου της Ευρώπης, ακόμα και αν γινόταν δεκτό από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, δεν λύνει το πρόβλημα του τερατώδους ευρωπαϊκού χρέους ούτε είναι δυνατό να εφαρμοστεί εγκαίρως. Οι δε εκ του πονηρού και συνεχώς εντεινόμενες πιέσεις και παροτρύνσεις των Αγγλοαμερικανών και των χαλκείων τους για έκδοση ευρωομολόγου ή μαζική εξαγορά των ομολόγων των ευρωπαϊκών χωρών από την ΕΚΤ φανερά αποσκοπούν στην υπονόμευση της γερμανικής οικονομίας. Στην πραγματικότητα, οι Αγγλοαμερικάνοι ζητούν από τη Γερμανία να αυτοκτονήσει. Αλλά μόνο οι αφελείς δεν μπορούν να διακρίνουν την υπόγεια

σύγκρουση που αρχίζει να αναπτύσσεται ανάμεσα στην γεωπολιτικά αναδυόμενη Γερμανία και τις ατλαντικές δυνάμεις. Το ευρωομόλογο και η εξαγορά ομολόγων – με άλλα λόγια, η μαζική έκδοση πληθωριστικού χρήματος – μικρή μόνο και προσωρινή ανακούφιση θα μπορούσε να προσφέρει στην καταρρέουσα Ευρωζώνη, ενώ θα κατέστρεφε οριστικά τη γερμανική οικονομία. Ό,τι και αν καταμαρτυρεί κανείς στους Γερμανούς, μόνο ηλίθιους δεν μπορεί να τους αποκαλέσει. Με τον γερμανικό πραγματισμό τους, προφανώς είδαν έγκαιρα από το 2007 και νωρίτερα πού οδηγούσε η χρηματοπιστωτική κρίση και προσάρμοσαν ανάλογα τα πολιτικά και γεωπολιτικά σχέδιά τους.

Τί νόημα έχει λοιπόν η τροποποίηση των ευρωπαϊκών συνθηκών και το προτεινόμενο νέο ευρωπαϊκό Σύμφωνο Σταθερότητας, όταν μάλιστα είναι σίγουρο πως θα προκαλέσει οξύτατες πολιτικές αντιδράσεις από πολλές χώρες μέλη; Γιατί το προτείνει αυτή τη στιγμή η Γερμανία γνωρίζοντας πως ούτε προλαβαίνει ούτε μπορεί να διασώσει το ευρώ και την Ευρωζώνη; Ακριβώς γι' αυτό! Στην πραγματικότητα αυτό που προτείνει είναι το γερμανικό Σύμφωνο Σταθερότητας – το blueprint, το υπόδειγμα, ο αρχικός καταστατικός χάρτης της νέας γερμανικής αυτοκρατορίας (όποιο όνομα κι αν της δώσουν) που αρχίζει να υποκαθιστά ένα μεγάλο μέρος της σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με το προτεινόμενο σχέδιο γίνεται σαφές πως όσες χώρες δεχτούν να γίνουν υποτελείς στη Γερμανία θα τύχουν της υψηλής προστασίας της, αρκεί να παραδώσουν ένα σημαντικό μέρος της εθνικής τους ανεξαρτησίας και αυτονομίας – στον οικονομικό τομέα αρχικά, αργότερα και στον πολιτικό και τον στρατιωτικό. Για να γίνει πιο πειστική μάλιστα, η Γερμανία αξιοποιεί το υπέρτατο στις σημερινές συνθήκες πολιτικό όπλο, την ισχυρή εξαγωγική βιομηχανία της και τη συγκριτικά καλή χρηματοπιστωτική της θέση, σε έναν ωμό πολιτικό εκβιασμό: Η μαζί μου ή θα 'χετε την τύχη της Ελλάδας!

Μέσα στον πανικό που προκαλεί η επικείμενη κατάρρευση του ευρώ και της Ευρωζώνης, η προοπτική της πρόσδεσης σε έναν σταθερό οικονομικό άξονα έναντι οιοδήποτε πολιτικού κόστους φαίνεται πως αποτελεί ελκυστική λύση για αρκετές κεντροευρωπαϊκές χώρες, που στο κάτω κάτω της γραφής διαθέτουν κοινές πολιτιστικές και ιστορικές καταβολές με τους Γερμανούς: Αυστρία, Ολλανδία, Φιλανδία – ακόμα και η έντρομη γαλλική ελίτ εκλιπαρεί για συμμετοχή, αν και δεν φαίνεται να γίνεται δεκτή.

Η μετάλλαξη της Απαλής Ηγεμονίας

Η Γερμανία θα 'πρεπε, τώρα που έχει γίνει φιλειρηνική και λογική, να αποκτήσει αυτό που η Ευρώπη και ολόκληρος ο κόσμος της έχει αρνηθεί με δύο γιγάντιους πολέμους – ένα είδος απαλής ηγεμονίας επί της Ευρώπης.
~ Joschka Fischer, πρώην υπουργός Εξωτερικών της Γερμανίας

Πώς βρέθηκε η Γερμανία στη σημερινή δεσπόζουσα θέση της; Μα εκεί την έφερε μοιραία η περίφημη “ευρωπαϊκή ολοκλήρωση”. Το πρόγραμμα Ευρώπη δεν ήταν και τόσο ιδεαλιστικό στη σύλληψή του όσο θα ήθελαν να πιστεύουμε οι ευρωπαϊκές αυθεντίες. Αντίθετα, ήταν ένας βεβιασμένος συμβιβασμός ανάμεσα στη Γαλλία και την Αγγλία από τη μια πλευρά και την Αμερική από την άλλη. Κίνητρό του ήταν ο φόβος για τον γερμανικό εθνικό χαρακτήρα και η ανάμνηση των δύο παγκοσμίων

πολέμων που είχε προκαλέσει αυτή η χώρα. Στόχος του ήταν η υποταγή, η πρόσδεση, ο εξαναγκασμός της Γερμανίας σε ένα κοινό ευρωπαϊκό “όραμα”, το οποίο δεν υπήρχε βεβαίως αλλά έπρεπε να εφευρεθεί, μέσα από ένα πλέγμα ευρωπαϊκών θεσμών, που δεν υπήρχαν βεβαίως αλλά έπρεπε κι αυτοί να εφευρεθούν. Το Σχέδιο Morgenthau είχε ήδη εγκαταλειφθεί και απέναντι στην αμερικανική επιμονή να ανασυγκροτηθεί βιομηχανικά η Γερμανία ώστε να αποτελέσει ανάχωμα στον σοβιετικό επεκτατισμό, το μόνο που μπόρεσαν να αντιτάξουν οι Ευρωπαίοι ήταν το κακοσχεδιασμένο, διστακτικό και ασαφές ευρωπαϊκό πρόγραμμα πασπαλισμένο με μπόλικο ιδεαλισμό, το οποίο όμως για διάφορους λόγους – βοηθούσης βεβαίως και της προπαγάνδας – αγκαλιάστηκε με ενθουσιασμό απ’ όλες τις ευρωπαϊκές ελίτ. Επρόκειτο όμως για ένα σχέδιο καταστρωμένο από θέσεως αδυναμίας. Περνώντας διαδοχικά από την Ένωση Άνθρακος και Χάλυβος στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση, το κακοσχεδιασμένο αυτό ευρωπαϊκό μόρφωμα, αν και ξεκίνησε με στόχο την αποτροπή μιας ακόμα γερμανικής περιπέτειας, ξέχασε στον δρόμο τον λόγο ύπαρξής του και έγινε τελικά το όχημα του γερμανικού αναθεωρητισμού.

Έχουμε εδώ μια κλασική αριστοτελική ετερογονία των σκοπών: Με άλλους στόχους ξεκινάς και εντελώς αλλού βρίσκεσαι. Εκ των υστέρων μπορούμε να δούμε ότι σε όλες του τις φάσεις το ευρωπαϊκό πρόγραμμα ήταν καταδικασμένο εξαρχής και λειτούργησε καταλυτικά υπέρ της Γερμανίας. Και πώς να μη συμβεί αυτό; Από τη μια πλευρά είχαμε ένα θολό πολιτικό πρόγραμμα που σήμαινε κάτι διαφορετικό για τον καθένα, ουσιαστικά μια αυτοκρατορία χωρίς κέντρο και στόχους, κι από την άλλη έναν βιομηχανικό γίγαντα με άφθονη αμερικανική χρηματοδότηση, απαλλαγμένο από εξοπλιστικές δαπάνες, με μια έτοιμη τεράστια αγορά για τα προϊόντα του και με ζωντανή την ανάμνηση του αυτοκρατορικού του παρελθόντος. Αναπόδραστα και αδιόρατα, συνειδητά ή ασύνειδα, η Γερμανία σιγά σιγά κατέλαβε το κενό κέντρο της ευρωπαϊκής οιονεί αυτοκρατορίας και άρχισε να υπαγορεύει τους δικούς της όρους. Η “απαλή” ηγεμονία της Γερμανίας επί της Ευρώπης, που είδαμε να εύχεται ο Γιόσκα Φίσερ παραπάνω, ήταν ήδη πραγματικότητα από τη δεκαετία του ’90, αμέσως μετά τη γερμανική ενοποίηση. Ο ρόλος της Γερμανίας στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και τους πολέμους που επακολούθησαν μέχρι την επέμβαση της Αμερικής στα Βαλκάνια δεν αφήνει καμιά αμφιβολία. Η επιβολή επίσης του ευρώ – στην πραγματικότητα, ενός ευρωπαϊκού μάρκου – σε 17 χώρες της Ένωσης ήταν το κορυφαίο επίτευγμα της “απαλής” αυτής γερμανικής ηγεμονίας.

Τί συνέβη όμως και ξαφνικά τα τελευταία δύο χρόνια η ανεκτή αυτή γερμανική ηγεμονία αρχίζει να μεταλλάσσεται σε κάτι που θυμίζει το κλασικό γερμανικό παρελθόν; Η απάντηση είναι βέβαια ότι συνέβη η οικονομική κρίση και η ραγδαία καταστροφή του παγκόσμιας αμερικανικής τάξης. Μπροστά στο φάσμα του επερχόμενου οικονομικού, κοινωνικού, πολιτικού και γεωπολιτικού χάους, το περίφημο ευρωπαϊκό “όραμα” γίνεται βάρος περιττό και το συνδυασμένο ευρωπαϊκό χρέος θηλιά που σέρνει στον βυθό και τη Γερμανία. Έτσι, η χώρα αυτή ανασυντάσσει βιαστικά τις δυνάμεις της, ρίχνει στη θάλασσα τα ευρωπαϊκά της βαρίδια, αναπροσαρμόζει τους στόχους της, πετάει την άχρηστη πια μάσκα του πολιτικώς ορθού και από το σεντούκι του ιστορικού της παρελθόντος ανασύρει τις δοκιμασμένες εθνικές της συνταγές για μια αυτοκρατορική πολιτική ισχύος (βλ. παρακάτω “Γερμανία: Ολική επαναφορά”). Οι έκτακτοι καιροί απαιτούν έκτακτα

μέτρα και σίγουρα κανείς δεν μπορεί να πιστέψει πως η σημερινή Γερμανία θα ανεχτεί παθητικά τον ρόλο μιας ακόμα καταχρεωμένης ευρωπαϊκής χώρας που περιμένει τρέμοντας το μοιραίο. Σαν χώρα συγκροτημένη η Γερμανία λαβαίνει τα μέτρα της απέναντι στην επερχόμενη καταστροφή και αδράζει τις νέες ιστορικές της ευκαιρίες. Το πρόβλημα βέβαια είναι τι σημαίνουν αυτά τα μέτρα για τους γείτονές της και σε ποιές καινούργιες περιπέτειες μπορεί να μας οδηγήσουν οι νέες ιστορικές της ευκαιρίες.

Μεσευρώπη και Ζωτικός Χώρος

Κανείς βέβαια δεν μπορεί να προβλέψει το μέλλον. Μπορεί όμως με την ανάλυση να περιορίσει πολύ τις ενδεχόμενες εκβάσεις και να απομείνει έτσι με λίγα πιθανά σενάρια μπροστά του. Κάθε λαός είναι αιχμάλωτος της γεωγραφίας του, του εθνικού του χαρακτήρα και του ιστορικού του παρελθόντος. Το ρεπερτόριο των πιθανών αποκρίσεών του σε κρίσεις ή νέες καταστάσεις στην πραγματικότητα είναι πολύ περιορισμένο και τείνει στην επανάληψη. Προς τα πού θα στραφεί η Γερμανία τώρα που έχει λυτρωθεί πια από την επικυριαρχία των ΗΠΑ και της ΕΕ και δεν απειλείται εξ ανατολών προς το παρόν; Τί θα επιλέξει να κάνει ξαναβρίσκοντας τον εαυτό της στο κέντρο των ευρωπαϊκών και των παγκόσμιων εξελίξεων; Ποιές αποκρίσεις περιλαμβάνει το εθνικό της ρεπερτόριο για ανάλογες με τη σημερινή καταστάσεις; Για να απαντήσει κανείς, πρέπει να ρίξει μια ματιά στο πρόσφατο ιστορικό παρελθόν αυτής της χώρας.

Κατά τις δύο προηγούμενες αυτοκρατορικές τους περιπέτειες (Δεύτερο και Τρίτο Ράιχ), οι Γερμανοί έχουν επιδείξει μια εκπληκτική επιμονή και προσήλωση στους ίδιους σκοπούς και στα ίδια μέσα: Συνεχής επέκταση σε βάρος των γειτόνων τους, οικονομική εκμετάλλευση, εκδίωξη και εξόντωση τοπικών πληθυσμών, εγκατάσταση Γερμανών εποίκων κ.ά. Τα σχέδια-ιδεολογήματα που ενέπνευσαν τους δύο γερμανικής καταγωγής παγκόσμιους πολέμους – το Σχέδιο Μεσευρώπη και ο Ζωτικός Χώρος – στην πραγματικότητα είναι ένα ενιαίο και απίστευτο παράδειγμα εθνικής εγκληματικότητας:

Σχέδιο Μεσευρώπη (Mitteleuropa)

Το Σχέδιο Μεσευρώπη επεδίωκε την οικονομική και πολιτιστική ηγεμονία της Γερμανικής Αυτοκρατορίας επί της κεντρικής Ευρώπης και τη συνακόλουθη οικονομική και χρηματοπιστωτική εκμετάλλευση της περιοχής σε συνδυασμό με άμεσες προσαρτήσεις, εγκατάσταση Γερμανών εποίκων, εκδίωξη των μη-Γερμανών από τα προσαρτημένα εδάφη και τελικά εκγερμανισμό των ψευδοκρατών που θα δημιουργούντο σαν ουδέτερη ζώνη μεταξύ Γερμανίας και Ρωσίας. Το ζήτημα της Μεσευρώπης αναλύθηκε από τον Γερμανό στοχαστή Friedrich Naumann το 1915 στο βιβλίο του *Mitteleuropa*. Κατά τον Naumann, αυτό το τμήμα της Ευρώπης θα 'πρεπε να γίνει ένα πολιτικά και οικονομικά ενοποιημένο μπλοκ υποταγμένο στη γερμανική εξουσία. [...]

Η κυρίαρχη πολιτική ελίτ της Γερμανίας αποδέχθηκε το Σχέδιο Μεσευρώπη κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ κατάστρωνε τους γερμανικούς πολεμικούς στόχους και τα σχέδια για τη νέα τάξη πραγμάτων στην Ευρώπη.

Η Μεσευρώπη θα δημιουργείτο με την ίδρυση μιας σειράς ψευδοκρατών που η πολιτική, οικονομική και στρατιωτική πλευρά τους θα βρισκόταν υπό τον έλεγχο του Γερμανικού Ράιχ. Ολόκληρη η περιοχή θα λειτουργούσε σαν οικονομική αυλή της Γερμανίας και η εκμετάλλευσή της θα την βοηθούσε να ανταγωνιστεί τη Βρετανική Αυτοκρατορία και οποιονδήποτε άλλο ανταγωνιστή για τη θέση της κυρίαρχης παγκόσμιας δύναμης. Η πολιτική, στρατιωτική και οικονομική οργάνωση [του αυτοκρατορικού χώρου] θα βασιζόταν στη γερμανική επικυριαρχία και στην επιβολή συμφωνιών σε χώρες όπως η Πολωνία και η Ουκρανία. Πίστευαν δε ότι η γερμανική εργατική τάξη θα κατευναζόταν από τους Γερμανούς πολιτικούς μέσω των οικονομικών ωφελημάτων από τις προσαρτήσεις, τον εθνικισμό της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης από Γερμανούς και την εκμετάλλευση των κατακτημένων χωρών προς υλικό όφελος της Γερμανίας.

Η μερική υλοποίηση αυτών των σχεδίων αντανάκλαται στη Συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόβσκ, όπου παρέχονται εγγυήσεις για τη γερμανική οικονομική και στρατιωτική επικυριαρχία επί της Ουκρανίας. Όσο δε για την Οθωμανική και την Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία, αυτές στην μεταπολεμική Ευρώπη θα βασιζόνταν στη γερμανική υποστήριξη και θα υποβιβάζονταν σε υποτελείς.

Πηγή: Wikipedia

Ζωτικός Χώρος (Lebensraum)

Ο Ζωτικός Χώρος ήταν μία από τις μείζονες πολιτικές ιδέες του Αδόλφου Χίτλερ και ένα σημαντικό συστατικό της ναζιστικής ιδεολογίας. Λειτουργήσε σαν κίνητρο της επεκτατικής πολιτικής της ναζιστικής Γερμανίας με στόχο την εξασφάλιση επιπλέον χώρου για την ανάπτυξη του γερμανικού πληθυσμού, για μια Μεγάλη Γερμανία. Στο βιβλίο του *Mein Kampf*, ο Χίτλερ περιέγραφε λεπτομερώς την πεποίθησή του ότι ο γερμανικός λαός χρειαζόταν Lebensraum (Ζωτικό Χώρο, δηλαδή γη και πρώτες ύλες) και ότι ο χώρος αυτός θα 'πρεπε να αναζητηθεί στην ανατολή. Ήταν η δεδηλωμένη πολιτική των ναζί να σκοτώσουν, εξορίσουν ή σκλαβώσουν τους Πολωνούς, τους Ρώσους και άλλους σλαβικούς πληθυσμούς, τους οποίους θεωρούσαν κατώτερους, και να εποικίσουν τη γη με Γερμανούς. Ολόκληρος ο αστικός πληθυσμός [των χωρών αυτών] θα εξοντωνόταν με λιμοκτονία, δημιουργώντας έτσι αγροτικό πλεόνασμα για να διατραφεί η Γερμανία και να γίνει δυνατή η αντικατάστασή του πληθυσμού αυτού από μια γερμανική ανώτερη τάξη. [...]

Σημειώνει το 1963 ο Βρετανός ιστορικός A. J. P. Taylor στον πρόλογο “Δεύτερες σκέψεις” του βιβλίου του *Η καταγωγή του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου*:

Είναι εξίσου φανερό ότι το Lebensraum εμφανιζόταν πάντοτε σαν ένα στοιχείο αυτών των σχεδίων. Δεν ήταν μια πρωτότυπη ιδέα του Χίτλερ. Ήταν κοινοτοπία εκείνη την εποχή. Το *Volk ohne Raum* (Λαός

χωρίς χώρο), παραδείγματος χάρι, του Hans Grimm πούλησε πολύ περισσότερα αντίτυπα από το *Mein Kampf* όταν εκδόθηκε το 1928. Γι' αυτό τον λόγο, τα σχέδια για απόκτηση νέων εδαφών είχαν μεγάλη δημοσιότητα στη Γερμανία κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. [Στους κύκλους των ιστορικών] είχε επικρατήσει ότι επρόκειτο για σχέδια κάποιων παλαβών θεωρητικών ή κάποιων εξτρεμιστικών οργανώσεων. Τώρα ξέρουμε καλύτερα. Το 1961 ένας Γερμανός καθηγητής [Fritz Fischer] παρουσίασε τα αποτελέσματα των ερευνών του για τους γερμανικούς πολεμικούς στόχους [του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου]. Επρόκειτο πράγματι για ένα “πρόγραμμα επιθετικότητας” ή όπως το αποκαλούσε ο καθηγητής για ένα “άλμα για παγκόσμια εξουσία”: Το Βέλγιο υπό γερμανικό έλεγχο, τα γαλλικά ορυχεία σιδήρου θα προσαρτιόνταν στη Γερμανία και, πολύ περισσότερο, η Πολωνία και η Ουκρανία θα εκκαθαρίζονταν από τους κατοίκους τους και θα εποικίζονταν από Γερμανούς. Τα σχέδια αυτά δεν ήταν μόνο έργο του γερμανικού Γενικού Επιτελείου. Είχαν υιοθετηθεί από το γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών και από τον “καλό Γερμανό”, Bethmann Hollweg, [τον τότε καγκελλάριο].[...]

Η επίσημη γερμανική ιστορία του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου έχει καταλήξει ότι η κατάκτηση Lebensraum ήταν για τον Χίτλερ και τους υπόλοιπους εθνικοσοσιαλιστές ο πιο σημαντικός στόχος της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής. Στην πρώτη συνάντησή του με όλους τους κορυφαίους στρατηγούς και ναυάρχους του Ράιχ στις 3 Φεβρουαρίου 1933, ο Χίτλερ μίλησε για “την κατάκτηση Lebensraum στην ανατολή και τον αδυσώπητο εκγερμανισμό του” ως τον υπέρτατο στόχο του στην εξωτερική πολιτική. Για τον Χίτλερ, η γη που θα προσέφερε επαρκές Lebensraum ήταν η Σοβιετική Ένωση, που κατά τον Χίτλερ ήταν ένα έθνος που κατείχε αχανή και πλούσια αγροτική γη και ταυτόχρονα κατοικείται από αυτούς που ο Χίτλερ θεωρούσε Σλάβους Untermenschen (υπανθρώπους) τους οποίους κυβερνούσε μια συμμορία αιμοδιψών, αλλά εντελώς ανίκανων Εβραίων επαναστατών. Κατά τον Χίτλερ, οι άνθρωποι αυτοί δεν ήταν εκγερμανισμοί, μόνο το έδαφος ήταν. Η ολική εξόντωση δεν ήταν απαραίτητη μόνο και μόνο επειδή η ανατολική Ευρώπη διέθετε ανθρώπους Αρίας-Νορδικής καταγωγής, ιδιαίτερα μεταξύ των ηγετών.[...]

Πηγή: Wikipedia

Μπορεί η Γερμανία να γλιτώσει από τον εαυτό της; Μπορούμε να γλιτώσουμε εμείς από τη Γερμανία; Κανείς Γερμανός φυσικά δεν μιλάει σήμερα για Μεσευρώπη ή Lebensraum, αλλά μπορεί να έχει πραγματικά χαθεί μια έννοια τόσο βαθιά ριζωμένη στη γερμανική ψυχή; Όσο υποδειγματικά κι αν έπαιξε τον ρόλο του “μετανιωμένου και καλού κατά βάθος παιδιού” μετά την τελευταία της ήττα, η Γερμανία είναι πάντα Γερμανία. Έχει την ιστορία της, έχει τον εθνικό της χαρακτήρα, έχει τα πραγματικά μεγάλα τεχνικά, φιλοσοφικά και καλλιτεχνικά της επιτεύγματα, αλλά έχει και τα Νταχάου και τα Άουσβιτς, έχει την Καισαριανή και το Δίστομο. Πρέπει να βλέπουμε ολόκληρη τη Γερμανία. Μόνο έτσι θα ξέρουμε τι πρέπει να περιμένουμε από τους Γερμανούς. Μόνο έτσι θα συμπεράνουμε χωρίς αυταπάτες πως το Σχέδιο Μεσευρώπη

και ο Ζωτικός Χώρος αποτελούν ουσιαστικά ένα ενιαίο, σταθερό και επαναλαμβανόμενο μοτίβο της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής. Τα αποτελέσματά του τα έχουμε δει δύο φορές στη διάρκεια του 20ού αιώνα.

Για λαούς που υπέστησαν τη γερμανική θηριωδία, όπως οι Έλληνες, η ανασύσταση της γερμανικής αυτοκρατορίας, που επισυμβαίνει αυτή τη στιγμή μπροστά στα μάτια μας, είναι μια πολύ λογική αιτία βαθιάς ανησυχίας. Και μπορούμε να καταλάβουμε πολύ καλά τον τρόπο των Πολωνών απέναντι στη διαφαινόμενη αναβίωση του γερμανικού Ράιχ.

Δεν είναι ασφαλώς τυχαίο ότι η Πολωνία είναι αυτή που χτυπά το ηχηρότερο καμπανάκι για τις ζοφερές εξελίξεις που προοιωνίζονται στην Ευρώπη, καθώς είναι η χώρα που ιστορικά δεχόταν το πρώτο κύμα της επιθετικότητας από τη Γερμανία και τη Ρωσία, που εκδηλώνονταν ως απότοκο μεγάλων οικονομικών κρίσεων. Οι πολωνικοί φόβοι εκφράστηκαν εξίσου καθαρά με την προδιμήνου δήλωση του Πολωνού υπουργού Οικονομικών, Ράτσεκ Ροστόφσκι, ότι “αν η Ευρωζώνη διαλυθεί, είναι δύσκολο να αποκλειστεί το ενδεχόμενο διάλυσης και της ΕΕ” και πως σε μια τέτοια περίπτωση “εγείρεται ο κίνδυνος εμφάνισης αυταρχικών πολιτικών κινήματων σε έναν ορίζοντα δέκα με είκοσι ετών – ακόμα και ο κίνδυνος πολέμου”. *(Ακης Χαραλαμπίδης, Η γερμανική πολιτική οδηγεί στο χάος την Ευρώπη, Επίκαιρα 01/12/2011)*

Πόσο εφικτή είναι μια νέα Γερμανική Αυτοκρατορία;

Θα έλεγα, απολύτως εφικτή. Σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο δεν υπάρχει ούτε δείγμα σοβαρού ανταγωνιστή. Οι ευρωπαϊκοί θεσμοί έχουν ουσιαστικά υφαρπαγεί από τη Γερμανία, ενώ οι άλλοτε μεγάλοι εχθροί της είναι σκιές του παλιού τους εαυτού. Η μεν Γαλλία έχει φτάσει να ικετεύει τη Γερμανία να τη σώσει από την επικείμενη κατάρρευση των τραπεζών της, ενώ η Αγγλία, στα πρόθυρα κι αυτή της κατάρρευσης, το μόνο που κάνει είναι να σαρκάζει το επικείμενο τέλος του ευρώ και να ψαρεύει στα θολά νερά προσπαθώντας να υπονομεύσει τα γερμανικά σχέδια με παραπληροφόρηση και σπασμωδικές κινήσεις. Η δε Αμερική αποσύρεται ταχύτατα από τον ευρωπαϊκό χώρο, καθώς το οικονομικό βάρος του αυτοκρατορικού της μηχανισμού τσακίζει και τις τελευταίες της ελπίδες για έναν μονοπολικό κόσμο με την ίδια στον θρόνο.

Στον πολυπολικό κόσμο που ανατέλλει φαίνεται πως ένας πόλος ανήκει στη Γερμανία. Στον αγώνα τους για το ψαλίδισμα των αμερικανικών φιλοδοξιών για παγκόσμια κυριαρχία, οι υπόλοιποι νέοι πόλοι του κόσμου (Ρωσία, Κίνα, Ινδία, Βραζιλία) έχουν κάθε λόγο να διάκεινται ευμενώς απέναντι στον αναδυόμενο γερμανικό πόλο, ιδιαίτερα μετά την επισυμβαίνουσα αυτή τη στιγμή κατάρρευση της ΕΕ. Μια ιδιότυπη συμμαχία μάλιστα έχει αρχίσει να αναπτύσσεται μεταξύ Γερμανίας και Ρωσίας με στόχο την ενεργειακή ασφάλεια της πρώτης και τη διευθέτηση του γεωπολιτικού χώρου μεταξύ των δύο αυτών δυνάμεων. Ο νέος βαλτικός αγωγός North Stream, που τροφοδοτεί κατευθείαν τη Γερμανία με φυσικό αέριο χωρίς να περνά από άλλες χώρες, σηματοδοτεί με τον πιο απτό τρόπο τη νέα εποχή στις σχέσεις των δύο δυνάμεων, ενώ αμφισβητεί ανοιχτά τα σχέδια άλλων οικονομικών σχημάτων με σαφή υπερατλαντικό προσανατολισμό να ανατρέψουν το ρωσικό

μονοπώλιο φυσικού αερίου μέσω του σχεδιαζόμενου αγωγού Nabucco, ο οποίος όμως βρίσκεται πλέον σε πορεία ακύρωσης.

Η Γερμανία φανερά έχει αρχίσει να χαράζει δική της αυτοκρατορική εξωτερική πολιτική που παίρνει τις αποστάσεις της από την Αμερική. Αναγνωρίζοντας πως η εποχή του ατλαντισμού τελειώνει μέσα στον κουρνιαχτό της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, επενδύει στη συνύπαρξη με τον γειτονικό ρωσικό πόλο, τακτοποιώντας μάλιστα και τον μεταξύ τους γεωπολιτικό χώρο. Το πρώτο βήμα έγινε με τη φιλική διευθέτηση του ζητήματος της Τρανσνίστριας, της φιλωρωσικής περιοχής που αποσπάστηκε από τη Μολδαβία και παραμένει στη ρωσική σφαίρα επιρροής. Μέσα στο κλίμα αυτό αναπτύσσονται γερμανικής εμπνεύσεως σενάρια που προωθούν τον διαμελισμό της Ευρώπης.

Έτερο κομμάτι της Ένωσης, κατά το υπό συζήτηση σενάριο, φαίνεται να περνά ξανά πίσω στην επιρροή της Ρωσίας και σε αυτό συγκαταλέγονται οι εκτός Ευρωζώνης χώρες της Βαλτικής, Λετονία και Λιθουανία. Κατά τους σχετικούς σχεδιασμούς, στην ίδια σφαίρα επιρροής φέρεται να περνούν, για ποικίλους γεωπολιτικούς και άλλους λόγους, μεγέθους και ιδιαιτερότητας προβλημάτων, Βουλγαρία και Ρουμανία στη Νότια Ευρώπη, γεγονός που θα αλλάξει άρδην τα γεωπολιτικά δεδομένα για την Ελλάδα, γιατί μια τέτοια εξέλιξη αποβλέπει κατ' ουσίαν στον αποκλεισμό της παρουσίας της Τουρκίας από τα Βαλκάνια – ιδιαίτερα αν προκύψει, ως φαίνεται, κατόπιν “κατανόησης” μεταξύ Γερμανίας και Ρωσίας για ενίσχυση του ήδη υφιστάμενου γεωπολιτικού ρόλου της δεύτερης στην περιοχή. (Δημήτρης Π. Δήμας, “Πόλεμος” για τον διαμελισμό της Ευρώπης, *Επίκαιρα* 01/12/2011).

Έτσι το ερώτημα δεν είναι πια εάν είναι εφικτή μια νέα γερμανική αυτοκρατορία. Όσο κι αν ο καιρός μας θεωρεί αρετή τους χαμηλόφωνους και μετρημένους χαρακτηρισμούς, η νέα αυτή αυτοκρατορία (ναι, πρόκειται περί αυτοκρατορίας) υπάρχει ήδη και το ερώτημα για εμάς που είμαστε ή που σχεδιάζεται να παραμείνουμε στον αυτοκρατορικό της χώρο (κομψότερα, τη “σφαίρα επιρροής” της) είναι τι σημαίνουν όλα αυτά για μας και τι κάνουμε.

“Βουβοί, μοιραίοι και άβουλοι αντάμα”

*Αυτοί που δεν μπορούν να θυμηθούν το παρελθόν
είναι καταδικασμένοι να το επαναλαμβάνουν.*

~ George Santayana, *Life of Reason*, τόμος 1

Μέσα στην οικονομική και κοινωνική καταστροφή που βαθαίνει καθημερινά γύρω μας, δυσκολευόμαστε να ξεφορτωθούμε από τη σκέψη μας την πνευματική σαβούρα περί Ευρώπης, ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ευρωπαϊκής αλληλεγγύης, επιστροφής στον καταναλωτισμό, πράσινης ανάπτυξης και σωτηρίας μέσω τοκογλυφικού δανεισμού. Τίποτα από αυτά δεν έχει πια σημασία. Πρόκειται για τον χορό των φαντασμάτων. Αυτά τα πράγματα είναι νεκρά, πεθαμένα, kaput. Μπροστά στα μάτια μας αναδύεται μια εντελώς νέα διεθνοπολιτική τάξη, σκληρή, ανελέητη και αποφασισμένη, που παρασέρνει και την εξαθλιωμένη χώρα μας σε πολύ σκοτεινές ατραπούς. Βασικά πολιτικά ερωτήματα ξανατίθενται με δριμύτητα από την αρχή – τι

μέλλον μπορεί να έχει η χώρα μας μέσα σε έναν οικονομικά κατεστραμμένο κόσμο, πώς θα διασφαλιστεί ξανά η εθνική μας ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα μπροστά στις επιταχυνόμενες διεθνείς ανακατατάξεις, με ποιούς θα πάμε και ποιούς θ' αφήσουμε στη νέα διεθνή τάξη, πώς θα εξασφαλιστεί ένα μίνιμουμ επιβίωσης για τον ελληνικό πληθυσμό όταν καταρρεύσει το ευρώ, πώς θα αποφύγουμε τη μοίρα της γερμανικής νεοαποικίας; Από την άλλη, βασικές πολιτικές έννοιες που μέχρι χθες θεωρούσαμε δεδομένες και αδιαπραγμάτευτες – δημοκρατία, κοινοβουλευτισμός, πολιτικά και εργασιακά δικαιώματα, εθνική κυριαρχία – αμφισβητούνται πλέον ανοιχτά, ενώ κοινοβουλευτικά πραξικοπήματα με “τεχνοκράτες” (τραπεζίτες) πρωθυπουργούς θεωρούνται απ’ όλους πολύ φυσικά και αποδεκτά.

Βουβοί, παγωμένοι και κατάπληκτοι, παρακολουθούν οι πολλοί αυτές τις τεραστίου μεγέθους και σημασίας μεταβολές μέσα από τα φίλτρα της καθημερινής δημοσιογραφικής αγυρτείας που αναμασά χλιοειπωμένες ιστορίες μικρομιζέριας, πολιτικής αθλιότητας και γενικής διάλυσης – και φυσικά δεν καταλαβαίνουν τίποτα. Ο δε αφόρητος μικροαστισμός, κοντοθωρισμός και γραικυλισμός του πολιτικού μας συστήματος δεν αφήνει περιθώρια να αρθρωθεί ένας νέος ελληνικός πολιτικός λόγος, ικανός να οδηγήσει με ασφάλεια αυτόν τον λαό κι αυτόν τον τόπο μέσα από τις Συμπληγάδες της οικονομικής κρίσης και του διεθνοπολιτικού αναθεωρητισμού.

Αν παραμείνουμε για καιρό “βουβοί, μοιραίοι κι άβουλοι αντάμα”, η μοίρα μας φαίνεται προδιαγεγραμμένη: Νεοαποικία προσδεδεμένη στο γερμανικό άρμα. Και μπορεί σήμερα να μη μας προορίζουν για την καλλιέργεια αγριομέντας, όπως ήθελε ο Χίτλερ, αλλά σίγουρα οι Ειδικές Οικονομικές Ζώνες (ΕΟΖ) δεν θα 'χουν τίποτα να ζηλέψουν από τις φρικαλέες συνθήκες στα κινέζικα και ινδικά εργοστάσια και τις μακιλαδόρες του Μεξικού. Γι' αυτό άλλωστε επιδιώκει η Γερμανία να μας εντάξει στον αυτοκρατορικό της χώρο – πώς αλλιώς θα ανταγωνιστεί την Κίνα, αν δεν έχει κινέζικες εργασιακές συνθήκες για τα προϊόντα της;

Έτσι τα πράγματα αποκτούν πια μια θανάσιμη απλότητα και καθαρότητα: Ή αποδεχόμαστε αδιαμαρτύρητα τη μοίρα που μας επιφυλάσσουν κάποιοι Γερμανοί πολιτικοί σχεδιαστές ή αναζητάμε μια καλύτερη και πιο αξιοπρεπή εθνική μοίρα. Καιρός να εγκαταλείψουμε την εθνική καρμιριά και κλαψούρα. Καιρός να θυμηθούμε ποιοί είμαστε. Καιρός να θυμώσουμε.

Γερμανία: Ολική επαναφορά

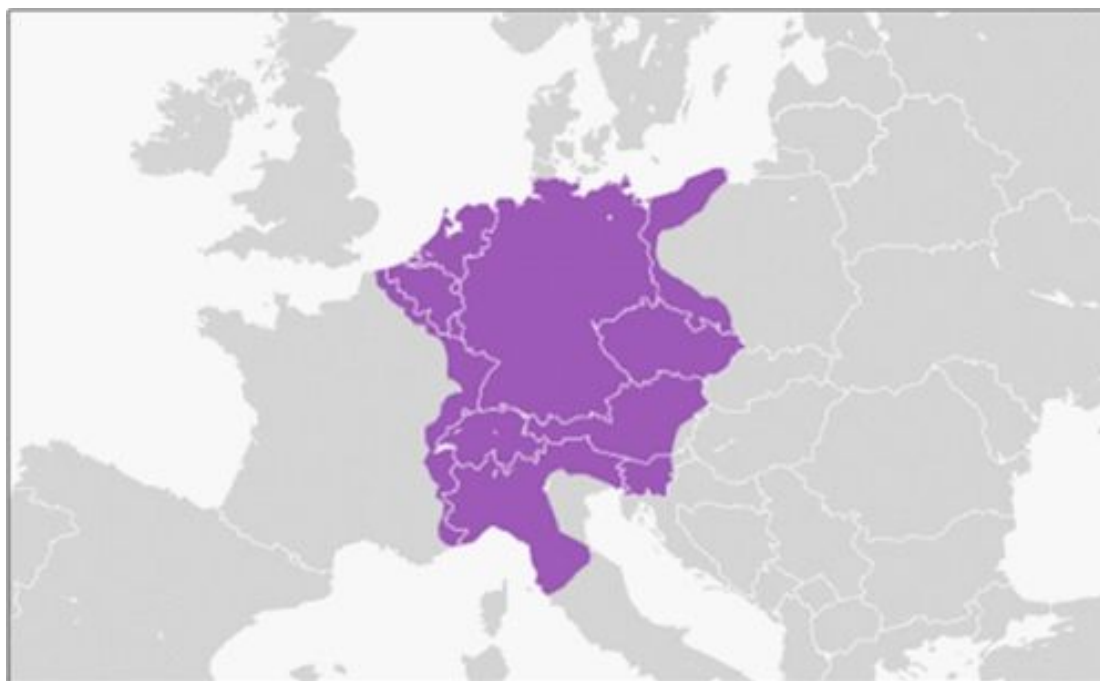
Αν δεν έχετε ανησυχήσει ακόμα για τα σχέδια και τις προθέσεις της Γερμανίας, καιρός να αρχίσετε να ανησυχείτε. Εκείνη η παλιά χαζοχαρούμενη αριστερή φενάκη περί “Ευρώπης των Λαών” έχει μετατραπεί πια στη βλοσυρή πραγματικότητα της “Ευρώπης των Γερμανών”. Σκαλίζοντας κανείς λιγάκι την επιφάνεια της τρέχουσας ευρωπαϊκής πολιτικής, ανακαλύπτει από κάτω τα μακριά πλοκάμια κρυφών ή και φανερών σχεδιασμών με στόχο την ολική επαναφορά της αυτοκρατορικής Γερμανίας. Γι’ αυτό θα ήταν αφελές να πιστέψουμε πως η πολιτική που ασκεί τα τελευταία χρόνια η Γερμανία με πρόφαση τη χρεωκοπία της Ελλάδας και την αντιμετώπιση της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους είναι προϊόν των δυσάρεστων οικονομικών συγκυριών και στόχο έχει τη διάσωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης. Αντίθετα, είναι φανερό πως αντιμετωπίζουμε μια συγκροτημένη πολιτική ισχύος που αποβλέπει στην επιβολή της γερμανικής ηγεμονίας πάνω σε ολόκληρη την Ευρώπη. Στη θέση μιας ευρωπαϊκής Γερμανίας βλέπουμε να αναδύεται για μια ακόμα φορά μια ηγεμονική δύναμη με παγκόσμιες φιλοδοξίες. Οι Βρυξέλλες μετακινούνται στο Βερολίνο. Η Γερμανία βρίσκει πάλι τον παλιό καλό της εαυτό και από ηττημένος ξαναγίνεται θύτης.

Πέρα από τη Γιάλτα και το Μάαστριχτ

Βεβαίως, μια τέτοια μεγάλη πολιτική στροφή ούτε εκ των ενόντων μπορεί να γίνει ούτε μπορεί να αρθρωθεί σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα. Προφανώς πρόκειται περί σχεδίων που με τη γνωστή γερμανική μεθοδικότητα καταστρώθηκαν πολύ καιρό πριν και απλώς περίμεναν τις κατάλληλες συνθήκες να εκδηλωθούν. Η εξασθένηση των αντιστάσεων των υπερχρεωμένων ευρωπαϊκών χωρών απέναντι στην πλεονασματική Γερμανία ήταν η μια από τις κατάλληλες αυτές συνθήκες, ενώ η άλλη ήταν η απόσυρση της καταχρεωμένης Αμερικής από τον ευρωπαϊκό χώρο. Με την πτώση του Τείχους, την εξαφάνιση της ΕΣΣΔ και τη γερμανική ενοποίηση, η Γερμανία αποδεσμεύθηκε από το αμερικανικό άρμα και, ακολουθώντας τα παλιά γερμανικά γεωπολιτικά σχέδια, στράφηκε από τότε στη θεμελίωση των προϋποθέσεων για την ολοκλήρωση του δικού της ζωτικού (ευρωπαϊκού) χώρου. Εξάλλου δεν αντιμετωπίζει πια κανένα κίνδυνο εξ Ανατολών, καθώς η Ρωσία αφενός στρέφεται προς την πραγμάτωση του οράματός της για μια ρωσική Ευρασία αφετέρου θεωρεί τη Γερμανία πελάτη και σύμμαχο απέναντι στη βυθιζόμενη αλλά στρατιωτικά πανίσχυρη ακόμα Αμερική.

Σύμφωνα με ένα πρόσφατα δημοσιευμένο έγγραφο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Διεθνών Σχέσεων (ECFR), “δύο σταθερές ειρηνικές διευθετήσεις, που ήταν αποφασιστικές για τον 20ό αιώνα, βρίσκονται υπό διάλυση – η ευρωπαϊκή τάξη που θεμελιώθηκε από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και η υπερατλαντική τάξη που αποφασίστηκε στη Γιάλτα”. Και καθώς ορισμένα τμήματα της γερμανικής ελίτ γυρίζουν την πλάτη τους στην ΕΕ, “οι ΗΠΑ αποσύρονται από την ευρωπαϊκή ήπειρο”, ενώ η Ευρώπη κινείται προς “την αναζήτηση ενός συνεταιρισμού εντελώς νέων διαστάσεων με τη Ρωσία”.

Εγκαταλείποντας την οικεία τάξη των τελευταίων δεκαετιών, είναι λογικό η γερμανική ελίτ ή έστω το πιο επιθετικό ή ρεβανσιστικό τμήμα της να εκδηλώνει τον νέο αυτό επεκτατισμό σύμφωνα με τα πολιτικά και γεωπολιτικά πρότυπα του ιστορικού της παρελθόντος. Άλλωστε αυτό που συνιστά τον εθνικό χαρακτήρα ενός λαού (το πολιτιστικό του DNA) είναι η αυτόματη επανάληψη των ίδιων και των ίδιων συμπεριφορών και η Γερμανία έχει δυστυχώς ένα πλούσιο παρελθόν βίαιου επεκτατισμού σε βάρος των γειτόνων της: Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (962 έως 1806), Γερμανική Αυτοκρατορία (1871 έως 1918), ναζιστικό Τρίτο Ράιχ (1933 έως 1945).

Η γερμανική Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία κατά τον 16ο αιώνα (φαίνονται τα σύνορα των σημερινών ευρωπαϊκών κρατών που τη απάρτιζαν). Πηγή: Wikipedia.

Η Γερμανική Αυτοκρατορία το 1914, λίγο πριν το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Πηγή: Wikipedia.

Το ναζιστικό Τρίτο Ράιχ κατά το αποκορύφωμα της επέκτασής του στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Πηγή: Wikipedia.

Το γνωστό γερμανικό εθνικό ήθος αναβιώνει

Το πολιτικό παρελθόν της Γερμανίας δεν αποτελεί κατά κανένα τρόπο εγγύηση για ένα δημοκρατικό μέλλον τόσο για την ίδια όσο και τους λαούς που έχουν την ατυχία να βρίσκονται κοντά της. Ουδέποτε οι Γερμανοί υιοθέτησαν την κοινοβουλευτική δημοκρατία με τη θέλησή τους. Και τις δύο φορές που είχαν δημοκρατία, και όχι ένα απολυταρχικό καθεστώς με αυτοκράτορα ή φύρερ, η δημοκρατία τους επιβλήθηκε από τους νικητές των πολέμων που οι ίδιοι ξεκίνησαν. Η πρώτη φορά ήταν την επαύριο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου με την κακορίζικη Δημοκρατία της Βαϊμάρης που οδήγησε κατευθείαν στον ναζισμό και η δεύτερη είναι η σημερινή Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας που αρχίζει να μεταλλάσσεται μπροστά στα μάτια μας.

Τα τελευταία χρόνια συζητούνται ανοιχτά στη Γερμανία τα πιθανά πλεονεκτήματα δικτατορικών μορφών διακυβέρνησης. Και είναι πολύ χαρακτηριστικό ότι στη συζήτηση κυριαρχούν οι ειδικοί της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής – η συζήτηση τους δηλαδή αφορά κυρίως τρίτους, λόγω χάρη τους Έλληνες. Για παράδειγμα, το

γερμανικό online περιοδικό “Γερμανική Εξωτερική Πολιτική” έγραφε τον Ιούνιο του 2010:

Σύμφωνα με την τελευταία έκδοση ενός σημαντικού περιοδικού για τη γερμανική εξωτερική πολιτική [πρόκειται για το “Internationale Politik” του Γερμανικού Συμβουλίου Διεθνών Σχέσεων (DGAP), που είναι το πιο έγκυρο όργανο διεθνοπολιτικής ανάλυσης στη Γερμανία], μερικοί παρατηρητές βλέπουν τη Δύση να βρίσκεται “σε κατάσταση δημοκρατικής κόπωσης με διάβρωση των δημοκρατικών θεσμών”. Ταυτόχρονα υπάρχουν “διάφορες συζητήσεις για δικτατορικές δυνάμεις και μέσα” έστω και προσωρινού δικτατορικού χαρακτήρα. Το βασικό ερώτημα είναι εάν “μπορούν να αντληθούν αποθέματα νομιμότητας πέρα από το σύστημα του κανόνα του νόμου για να ανανεωθεί το σύστημα (η δημοκρατία) που έχει γεράσει”, σύμφωνα με τη διατύπωση του περιοδικού – μια ορολογία που χρησιμοποιήθηκε και τη δεκαετία του ’30 από τον ναζι νομικό Carl Schmitt για να δικαιολογηθεί η κατάλυση του δημοκρατικού συντάγματος. Το ίδιο άρθρο αποκαλύπτει ότι ορισμένοι οικονομικοί παράγοντες αμφιβάλλουν εάν “το συνταγματικό κράτος μπορεί να διατηρηθεί” μπροστά στον ανταγωνισμό της Κίνας και της Ρωσίας.

Το γνωστό γερμανικό απολυταρχικό ήθος ξαναρχίζει να σηκώνει το κεφάλι του. Δειλά και με μισόλογα ακόμα, είναι αλήθεια, αλλά εξ όνουχος τον λέοντα. Η επιβολή δικτατορικών (δηλαδή απολυταρχικών) μέτρων έχει φανερά επιλεγεί πλέον σαν το μέσο που θα προσδέσει άλλα κράτη μέλη της ΕΕ κατευθείαν στο γερμανικό άρμα. Η ολοένα πιο εκβιαστική και αυταρχική στάση της Γερμανίας απέναντι στη χώρα μας επιβεβαιώνει τι είναι πραγματικά αυτή η “φίλη” χώρα. Πάλι το γερμανικό περιοδικό “Γερμανική Εξωτερική Πολιτική” σημειώνει σε περσινό άρθρο του:

Μετά τη γερμανική νίκη στη διάσκεψη κορυφής για την ευρωκρίση, το Βερολίνο προετοιμάζει τα επόμενα βήματά του για την επέκταση της αδιαφιλονίκητης ηγεμονίας του πάνω στην Ευρώπη. Η δυνατότητα για άμεση επέμβαση στους εθνικούς προϋπολογισμούς των υπερχρεωμένων χωρών πρόκειται να προστεθεί το ταχύτερο δυνατόν στις ευρωπαϊκές συνθήκες. Η ενέργεια αυτή θα αφαιρέσει βασικές πλευρές κρατικής δραστηριότητας από τον δημοκρατικό έλεγχο και θα εκθέσει τις χώρες του ευρωπαϊκού νότου στις συνεχείς άμεσες επεμβάσεις του Βερολίνου. [...] Τα γερμανικά μέσα επικοινωνίας συνόδευσαν τη νίκη του Βερολίνου στη διάσκεψη κορυφής με κραυγαλέους πανηγυρισμούς, ακόμα και με ωμό σωβινισμό, δίνοντας έτσι μια ιδέα για τον αληθινό χαρακτήρα της αναδύομενης κυριαρχίας του Βερολίνου.

Και πολύ πρόσφατα το ίδιο online περιοδικό σε άρθρο του με τίτλο “Επικυριαρχία πάνω στην Ευρώπη” αποκαλύπτει ότι πλέον οι Γερμανοί πολιτικοί, οι σύμβουλοί τους και τα γερμανικά think-tanks έχουν αρχίσει να μιλάνε ανοιχτά για τη γερμανική επικυριαρχία στην Ευρώπη και τον κόσμο — δηλαδή, για να μη μασάμε τα λόγια μας, για το 4ο Ράιχ. Το άρθρο στην ουσία παρουσιάζει ένα πρόσφατο κείμενο στρατηγικής του Γερμανικού Ινστιτούτου Διεθνών Υποθέσεων και Ασφαλείας (SWP) – επίσημου συμβούλου της γερμανικής κυβέρνησης – γραμμένο με τη συμμετοχή υψηλόβαθμων πολιτικών και υπουργικών παραγόντων για το τι σημαίνει και πού πρέπει να

κατευθυνθεί επ' ωφελεία της Γερμανίας η «μείζων αναδιανομή ισχύος» που επισυμβαίνει αυτή τη στιγμή στην Ευρώπη. Το κείμενο αυτό παρουσιάζεται στον ιστότοπο του SWP στα αγγλικά με τίτλο “New Power New Responsibility” σε μορφή pdf.

Αξίζει να προσεχτούν ιδιαίτερα τα σημεία στο κείμενο όπου υπογραμμίζεται η ανάγκη αντιμετρών με στόχο την εξαπάτηση της νότιας Ευρωζώνης και την πρόληψη της δημιουργίας ενός αντιγερμανικού μπλοκ. Έτσι, θα έχουμε μια εξήγηση για τις «ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες συμμετοχικότητας» που θα παρακολουθήσουμε τον επόμενο καιρό.

Εξωτερική πολιτική με βαριοπούλα

Η γερμανική εξωτερική πολιτική ελάχιστη σχέση έχει με τη διάσωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ευρώ. Εκείνο που φανερά απασχολεί τη γερμανική ελίτ είναι πώς να αξιοποιήσει καλύτερα υπέρ των συμφερόντων της την υπάρχουσα ευρωπαϊκή δομή, τις εφαρμοζόμενες πολιτικές ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, τη δεσπόζουσα γερμανική θέση στην Ευρώπη, την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση και τις αδυναμίες του διεθνοτραπεζικού συστήματος, την απόσυρση της Αμερικής και την ολοένα και μεγαλύτερη αδυναμία των υπερχρεωμένων ευρωπαϊκών χωρών, για να απλώσει ένα πυκνό πλέγμα πολιτικών, οικονομικών και νομικών δεσμεύσεων σε ολόκληρη την Ευρώπη. Έτσι, όταν θα φτάσει η ώρα της αναπόφευκτης τελικής κατάρρευσης του σημερινού χρηματοπιστωτικού συστήματος, η Γερμανία πιστεύει πως θα βρεθεί σε πλεονεκτική θέση, έτοιμη για τις συγκρούσεις που θα ακολουθήσουν.

Για να εγκαθιδρύσει τον ιδιότυπο αυτόν ιμπεριαλισμό της, η γερμανική κυβέρνηση δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει την πασίγνωστη γερμανική ωμότητα. “Έξεστι Λακεδαιμονίοις ασχημονείν”. Εκβιάζει, απειλεί και παρεμβαίνει ωμά στην εσωτερική πολιτική λειτουργία άλλων χωρών μελών της ΕΕ. Η εμπειρία από τη στάση και τις πιέσεις της στην Ελλάδα και την Ιταλία και η επιβολή πρωθυπουργών που στην πραγματικότητα είναι όργανα της “ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης”, την οποία έχει σφετεριστεί η Γερμανία, είναι αποκαλυπτική. Επίσης, η εγκατάσταση Γερμανών τοποτηρητών στην Ελλάδα και στην Ιταλία, που ελέγχουν την κυβέρνηση και τη δημόσια υπηρεσία, είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική των προθέσεων και των στόχων της.

Η Γερμανίδα καγκελάριας μάλιστα δεν διστάζει να εξαπολύει ακόμα και ανοιχτές απειλές προς τους υπόλοιπους Ευρωπαίους. Λόγου χάρι, μιλώντας μετά την αποτυχία ψήφισης του ευρωπαϊκού συντάγματος (της σημερινής συνθήκης της Λισαβόνας) λόγω δύο εθνικών δημοψηφισμάτων, η Άνγκελα Μέρκελ δήλωνε: “Η ειρήνη και η δημοκρατία δεν πρέπει να θεωρούνται δεδομένες διά παντός. Η ιδέα της ευρωπαϊκής ενότητας είναι ακόμα και σήμερα ζήτημα πολέμου και ειρήνης”. Και στις 26 Οκτωβρίου 2011 δήλωνε ανοιχτά στη γερμανική Μπούντεσταγκ: “Κανένας δεν θα 'πρεπε να πιστεύει ότι μισός ακόμα αιώνας ειρήνης και ευημερίας στην Ευρώπη είναι κάτι το δεδομένο. Δεν είναι”. Οι άνθρωποι αυτοί είναι σαφείς και ωμά ειλικρινείς. Απλώς εμείς δεν προσέχαμε.

Όπως είναι γνωστό, μια αυτοκρατορία μπορεί να παρομοιαστεί με μια αντλία που ρουφάει πλούτο από την περιφέρεια και τον διοχετεύει στο κέντρο. Απέναντι στις

χώρες του ευρωπαϊκού νότου οι Γερμανοί χρησιμοποιούν την εξωτερική πολιτική της βαριοπούλας, αφενός επειδή αυτό υπαγορεύει η γερμανική φύση τους αφετέρου επειδή επείγονται να δημιουργήσουν κινέζικες συνθήκες εντός μιας ελεγχόμενης από τους ίδιους Ευρώπης, για την ακρίβεια στην ευρωπαϊκή περιφέρεια, εξασφαλίζοντας μέσω Ειδικών Οικονομικών Ζωνών (ΕΟΖ) πάμφθην εργασία, πάμφθηνες πρώτες ύλες και σχεδόν μηδενική φορολόγηση. Ελπίζουν ότι έτσι θα είναι σε θέση να ανταγωνιστούν τις αναδυόμενες νεοβιομηχανικές περιοχές (Κίνα, Ινδία, Βραζιλία, Ινδοκίνα, Νότιο Αφρική) ή, αν η χρηματοπιστωτική κατάρρευση σαρώσει αυτό το σενάριο, να χρησιμοποιήσουν τις εξαθλιωμένες νεοαποικίες του νότου για να στηρίξουν την ευημερία του γερμανικού πυρήνα της αυτοκρατορίας τους. Ήδη καλλιεργούνται προπαγανδιστικά οι αναγκαίες ψυχολογικές στάσεις για την αναγκαία διαφοροποίηση του ανώτερου, εργατικού και αποτελεσματικού γερμανικού βορρά από τον κατώτερο, τεμπέλη, σπάταλο και απατεώνα ευρωπαϊκό νότο. Υπεράνθρωποι εναντίον υπανθρώπων. Κάποιοι ξαναζεσταίνουν την ίδια αηδιαστική σούπα.

Ένας νεοαποικιακός στρατός γεννιέται

Απ' όλες τις παραπάνω κινήσεις της Γερμανίας λείπει μία, η πιο σημαντική ίσως: Η στρατιωτική. Αλλά η χώρα που έβγαλε έναν Κλαούζεβιτς ("Ο πόλεμος είναι η συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα") κινείται γοργά για να θεραπεύσει αυτή την αδυναμία της. Μετά την αποτυχία της δημιουργίας ευρωπαϊκού στρατού και τη βαθμιαία απόσυρση (και στρατιωτική) των Αμερικανών από τη γηραιά ήπειρο, η Γερμανία αναζητά πλέον τις δικές της κατάλληλες στρατιωτικές λύσεις. "Το ερώτημα της ανάπτυξης δικών μας ενόπλων δυνάμεων κατά πάσα πιθανότητα θα τίθεται συχνότερα στο μέλλον", δήλωνε περίσυ στο περιοδικό "Internationale Politik", όργανο του γερμανικού κατεστημένου, ο Γερμανός υπουργός Άμυνας Thomas de Maizière. Σύμφωνα με τον εκδότη του περιοδικού, η γερμανική κοινωνία δυσκολεύεται να συζητήσει ανοιχτά την πολιτική της ισχύος, "η οποία τελικά περιλαμβάνει και τη στρατιωτική ισχύ". Με άλλα λόγια, θα πρέπει να επανεκπαιδεύσουν το γερμανικό κοινό στην πολιτική της ισχύος. Αν κρίνουμε από το παρελθόν, σίγουρα δεν θα δυσκολευτούν καθόλου.

Με μια σειρά δράσεων, το Βερολίνο προετοιμάζεται για τη διεξαγωγή ελασσόνων (μη συμβατικών) πολέμων. Κατά τον υπουργό Άμυνας, 10.000 στρατιώτες θα μπορούν σύντομα να αναπτύσσονται σε δύο θέατρα επιχειρήσεων ταυτόχρονα, ενώ μια ναυτική μονάδα με 3.000 άνδρες θα είναι σε θέση να δρα σε διάφορες συγκρούσεις. Προφανώς το γερμανικό κατεστημένο επιδιώκει να μεταβάλει ριζικά την οικτρή επιχειρησιακή εικόνα της Μπούντεσπερ στο Αφγανιστάν και να δημιουργήσει έναν πραγματικά ευέλικτο στρατό ταχείας επέμβασης.

Καθώς αυτά είναι τα πρώτα ουσιαστικά βήματα για την επαναστρατιωτικοποίησή της, είναι καιρός να ξεχάσουμε την εικόνα της αφοπλισμένης, αβλαβούς Γερμανίας. Είναι καιρός να σκεφθούμε ότι ένας στρατός είναι όχι μόνο εργαλείο άσκησης εξωτερικής πολιτικής, αλλά και μέσο επιβολής σε "αποτυχημένα κράτη". Αυτή τη στιγμή η Γερμανία δεν απειλείται από κανέναν ούτε φαίνεται να έχει σοβαρούς εχθρούς στο προβλεπτό μέλλον. Γιατί λοιπόν προχωρά στη συγκρότηση ενός ευέλικτου και αποτελεσματικού στρατού; Αν ήθελε απλώς να συνεχίσει την πολιτική της τσόντας στις στρατιωτικές περιπέτειες της Αμερικής, οι μεθυσμένοι στρατιώτες

της Μπούντεσβερ έφταναν και περίσσευαν. Όμως, ένας ευέλικτος, μη συμβατικός στρατός, ικανός για “αντιτρομοκρατικές” (δηλαδή αστυνομικού χαρακτήρα) επιχειρήσεις, όπως αυτός που συγκροτεί αυτή τη στιγμή η Γερμανία, παραπέμπει ασφαλώς σε σχέδια που έχουν σχέση με την αναδυόμενη μεταμοντέρνα γερμανική αποικιοκρατία στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στον ευρωπαϊκό νότο.

Ο δε χαρακτήρας και η μορφή του ελάσσονος (μη συμβατικού) πολέμου που οραματίζεται η γερμανική ελίτ, προφανώς για τις χώρες του νότου, περιγράφονται με σαφήνεια σε παλαιότερο γερμανικό άρθρο με τίτλο “Πόλεμος και πολιτική”. Μερικά χαρακτηριστικά σημεία του άρθρου: “Οι ελάσσονες πόλεμοι χαρακτηρίζονται από την κατάλυση των δεσμευτικών κανόνων πολέμου”. “Οι ελάσσονες πόλεμοι είναι ανεξέλεγκτοι. Όλα τα μέσα επιτρέπονται στην αποστολή”. “Με τη θηριωδία τους, οι ελάσσονες πόλεμοι αποκτούν χαρακτηριστικά – ιδίως σε σχέση με αμάχους, κυρίως γυναίκες και παιδιά – που συνδέονται συνήθως με το φαινόμενο του ολοκληρωτικού πολέμου”, όπου “το σύνολο του αντιπάλου και όχι μόνο οι μάχιμοι θεωρούνται και αντιμετωπίζονται ως εχθρός”. (Martin Hoch: Krieg und Politik im 21. Jahrhundert, Aus Politik und Zeitgeschichte B20/2001). Αυτό το τραγικό έργο το έχουμε ξαναδεί. Με τους ίδιους (Γερμανούς) πρωταγωνιστές στους ίδιους ρόλους.

Υπάρχει δίοδος διαφυγής;

Για μια ακόμα φορά, η ευρωπαϊκή και η ελληνική Ιστορία βρίσκονται αντιμέτωπες με το γερμανικό πρόβλημα. Σίγουρα πολλοί, με πρώτη την Αμερική, από αυτούς που φρόντισαν τότε να ακυρωθεί το Σχέδιο Morgenthau λόγω της σοβιετικής απειλής, θα μετανιώνουν σήμερα γιατί δεν εφαρμόστηκε η πρόταση του Αμερικανού υπουργού Οικονομικών που εισηγήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1944 τη μετατροπή της Γερμανίας σε αγροτική και ποιμενική χώρα, ανίκανη να διεξαγάγει πολέμους στο μέλλον (και φυσικά να συστήνει αυτοκρατορίες).

Όπως έχουν σήμερα τα πράγματα, δεν φαίνεται στον ορίζοντα πιθανή δίοδος διαφυγής από το γερμανικό πρόβλημα. Εάν συνεχίσουμε να παραμένουμε στο σημερινό πλαίσιο εθνικής ζωής και πολιτικής, η μοίρα της *sui generis* γερμανικής νεοαποικίας φαίνεται προδιαγεγραμμένη για την Ελλάδα. Επειδή όμως ακόμα και τα καλύτερα σχέδια των ανθρώπων και των ποντικών (και των Γερμανών) σκοντάφτουν συνήθως στην αδυσώπητη πραγματικότητα, έχουμε κάποιες σοβαρές πιθανότητες να αποφύγουμε μια τέτοια μοίρα. Έχουμε δίοδο διαφυγής – αμέσως μόλις επισυμβεί η επικείμενη κατάρρευση του ευρώ (ή η δική μας αποχώρηση απ’ αυτό το νόμισμα) και εκδηλωθεί η παγκόσμια πολιτική αναταραχή από το οικονομικό κραχ που θα επακολουθήσει, πρέπει να είμαστε έτοιμοι για τα εξής μέτρα:

- Επάνοδος της Ελλάδας στη δραχμή,
- Εθνικοποίηση των εμπορικών τραπεζών,
- Εθνικοποίηση της Τράπεζας της Ελλάδος,
- Έκδοση πιστωτικού χρήματος κατευθείαν από το κράτος,
- Κήρυξη της χώρας σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης,
- Ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων σαν ύστατο ανάχωμα της εθνικής ανεξαρτησίας,

- Δρακόντεια μέτρα προστασίας της εθνικής κυριαρχίας και του εθνικού πλούτου,
- Μονομερής ακύρωση των ευρωπαϊκών συνθηκών (έτσι ή αλλιώς δεν θα έχουν πια σημασία),
- Μονομερής καταγγελία όλων των δανειακών συμβάσεων (έτσι ή αλλιώς άνευ σημασία πια κι αυτές),
- Νέα δυναμική εξωτερική πολιτική και μεθοδική αναζήτηση νέων συμμαχιών και στηριγμάτων,
- Αυστηρός έλεγχος εισροής και εκροής κεφαλαίων,
- Ανασυγκρότηση της εθνικής μας οικονομίας και αποσύνδεσή της από την καταρρέουσα παγκοσμιοποιημένη οικονομία,
- Επαναφορά των δασμολογικών τειχών για την προστασία της ελληνικής παραγωγής,
- Επανεκκίνηση παλαιών και ίδρυση νέων βιομηχανιών και βιοτεχνιών τόσο για την κάλυψη των εσωτερικών αναγκών όσο και για εξαγωγές,
- Σοβαρή επιχορήγηση στις επιχειρήσεις για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας,
- Πολιτική κινητοποίηση του πληθυσμού για την αντιμετώπιση των άμεσων επισιτιστικών αναγκών που θα προκύψουν,
- Εφαρμογή ταχύρρυθμων προγραμμάτων οικιακής παραγωγής τροφίμων (π.χ. αστική γεωργία),
- Δίκαιο φορολογικό σύστημα και αυστηροί φορολογικοί έλεγχοι,
- Αυστηρός έλεγχος της τηλεόρασης,
- Απομόνωση της πέμπτης φάλαγγας των επαγγελματιών ευρωπαϊστών και των παπαγάλων του Βερλίνου.

Τώρα, το ποιός θα μπορούσε να εφαρμόσει ένα τέτοιο πολιτικό πρόγραμμα, αυτό είναι μια άλλη ιστορία. Και αν τα παραπάνω μέτρα σας δυσαρεστούν γιατί παραβιάζουν κάποιες δημοκρατικές ελευθερίες, θα έλεγα ότι μέσα στο χάος από την κατάρρευση του ευρώ και το παγκόσμιο οικονομικό κραχ που θα επακολουθήσει, είναι καλύτερα να τα λάβουμε εμείς οι ίδιοι για να εξασφαλίσουμε την εθνική και ατομική μας επιβίωση παρά να μας τα επιβάλουν κάποιοι Γερμανοί για να μας υποδουλώσουν.

Απ' όσα προγήθηκαν, νομίζω πως βγαίνει ένα καθαρό συμπέρασμα: Το ευρωπαϊκό όραμα τελείωσε και μετατρέπεται αυτή τη στιγμή σε γερμανικό εφιάλη. Όσο παραμένουμε στο ευρώ και στην ΕΕ, κινδυνεύουμε σαν έθνος, σαν χώρα, σαν άτομα.

Και για να κλείσουμε με μαύρο χιούμορ: Το δημογραφικό πρόβλημα των Γερμανών είναι τραγικό – χειρότερο από το δικό μας. Έτσι, κάποια στιγμή θα γλιτώσουμε από δαύτους. Αρκεί να έχουμε υπομονή: Το 2120 θα έχουν απομείνει μόνο 122 Γερμανοί...

Μια ερμηνεία για την παγκόσμια οικονομική κρίση που βιώνουμε είναι αυτή που δίνει ο γνωστός Αμερικανοεβραίος καθηγητής Immanuel Wallerstein ο οποίος προβλέπει το τέλος του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού και την αντικατάστασή του από ένα άλλο, επίσης παγκοσμιοποιημένο, σύστημα με άγνωστη ακόμα μορφή (βλ. συνέντευξή του στη γαλλική εφημερίδα *Le Monde* στις 12/10/2008). Η έστω και διαφορετική όμως παγκοσμιοποίηση που προβλέπει ο καλός καθηγητής, θα συνέχιζε κι αυτή να προϋποθέτει ένα ασφαλές πλανητικό δίκτυο εμπορικών συναλλαγών και διακίνησης αγαθών, γεγονός που με τη σειρά του χρειάζεται τεράστια ποσά διαθέσιμης ενέργειας (πετρέλαιο, αέριο), άφθονες πρώτες ύλες (μέταλλα και άλλα ορυκτά, γεωργικά προϊόντα) κ.ά. Κι ακόμα, και πολύ περισσότερο, απαιτεί και προϋποθέτει μια παγκόσμια πολιτική και στρατιωτική υπερδύναμη (*Pax Americana* ή κάτι παρόμοιο) που θα ελέγχει και προστατεύει το νέο αυτό σύστημα παγκοσμιοποίησης. Παρατηρούμε όμως τα τελευταία χρόνια μια καθήλωση, αν όχι ακόμα ελλείψεις, στη διαθεσιμότητα όλων αυτών των ζωτικών πόρων, πράγμα που έχει οδηγήσει σε συνεχή αύξηση των τιμών τους και σε πολεμικές συγκρούσεις για τον έλεγχό τους (π.χ. Μέση Ανατολή), ενώ η όποια παγκοσμιοποιημένη *Pax* φανερά αποσυντίθεται και οι συνθήκες για την ανάκαμψη του παγκόσμιου ηγεμόνα (ΗΠΑ), ή έστω την ανάδυση ενός νέου, γίνονται όλο και πιο αρνητικές.

Έτσι, απέναντι στις οικονομολογικές αφαιρέσεις του καθηγητή Wallerstein, χρειάζεται να αντιπαραθέσουμε τα φυσικά όρια πάνω στα οποία έχει σκοντάψει πλέον ο καπιταλισμός, και τα οποία ο καλός καθηγητής δεν φαίνεται να λαμβάνει υπ' όψη του: Κορύφωση της άντλησης του πετρελαίου (*peak oil*), οξύτερες ελλείψεις σε κρίσιμες πρώτες ύλες, μια ολοένα και βαθύτερη περιβαλλοντική κρίση κ.ά. Όμως τα προβλήματα αυτά δεν απειλούν μόνο να καταστρέψουν το σύστημα παραγωγής και διανομής αγαθών, τρόπου ζωής και σκέψης, που ονομάζουμε καπιταλισμό ή βιομηχανισμό, αλλά ακυρώνουν και κάθε δυνατότητα παγκοσμιοποίησης. Αντίθετα λοιπόν με την άγνωστης μορφής νέα παγκοσμιοποίηση του καθηγητή, η σκέψη μας κατ' ανάγκη οδηγείται σε ένα κόσμο που συνεχώς κατακερματίζεται, όπου την κυρίαρχη σήμερα θέση της έννοιας παγκοσμιοποίηση αρχίζει να καταλαμβάνει η τοπικότητα και η αποβιομηχάνιση. Στο διεθνοπολιτικό επίπεδο βλέπουμε κάτι αντίστοιχο: Την ανάδυση της πολυπολικότητας.

Ένας ακόμα Χειμώνας Κοντράτιεφ;

Τί είδους κρίση είναι η κρίση που βιώνουμε; Η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα δεν είναι ούτε άσκοπη ούτε έχει φιλολογικό χαρακτήρα. Απ' την ορθότητά της εξαρτάται η βασική μας στρατηγική επιβίωσης – τόσο η ατομική/οικογενειακή όσο και η συλλογική. Γιατί άλλο πράγμα είναι μια ακόμα κυκλική κρίση του καπιταλισμού και τελείως άλλο πράγμα αν αυτό που συμβαίνει είναι κάτι βαθύτερο, σκοτεινότερο και μονιμότερο – τί άραγε; Η κάθε απάντηση επιβάλλει εντελώς διαφορετικά μέτρα, απαιτεί ριζικά διαφορετικές πολιτικές.

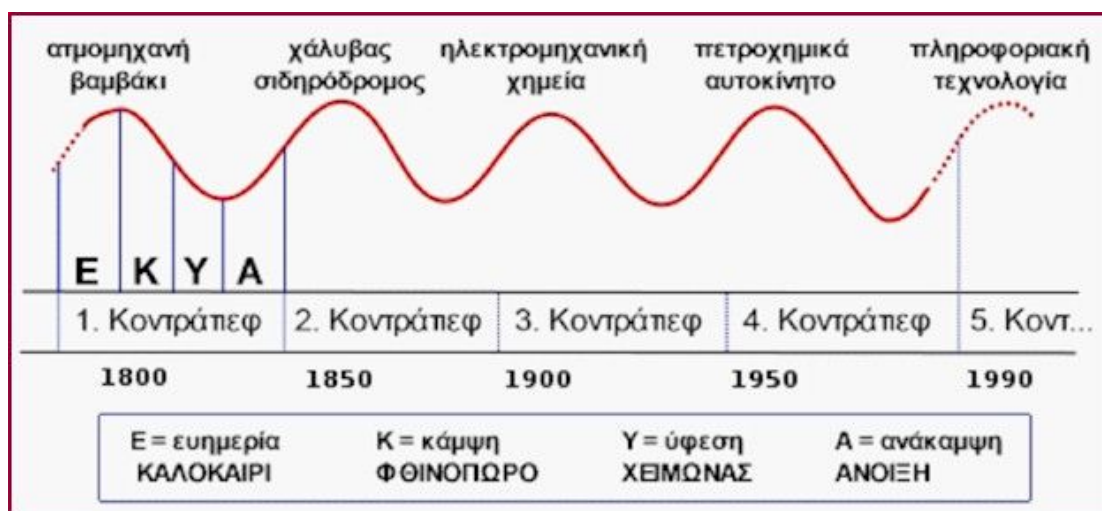
Μια κυκλική κρίση είναι εξ ορισμού πεπερασμένη χρονικά. Κάποια στιγμή η κρίση τελειώνει κι αρχίζει η οικονομική και κοινωνική ανάκαμψη. Τουλάχιστον έτσι γινόταν μέχρι τώρα τους τελευταίους δύο αιώνες – σε βαθμό που οι κρίσεις

θεωρούνται φυσικές στην καπιταλιστική οικονομία, εγγενές στοιχείο του συστήματος. Έτσι και η παρούσα κρίση θα μπορούσε να θεωρηθεί προσωρινή, μια ατυχής στιγμή του καπιταλισμού, μια φυσική κι αναπόφευκτη αναποδιά που σύντομα θα παρέλθει. Και τότε όλοι μαζί, δυναμωμένοι από τις σημερινές δοκιμασίες, θα επιστρέψουμε στην προτεραία οικονομική, κοινωνική και πολιτική κατάσταση και θα μπορούμε να δανειζόμαστε, να δανειζόμαστε, να δανειζόμαστε και να καταναλώνουμε, να καταναλώνουμε, να καταναλώνουμε... Αυτό προσπαθούν να μας πείσουν πως θα συμβεί οι κυβερνήσεις, η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι ΗΠΑ, το ΔΝΤ, οι G20 και κάθε πράκτορας και πρακτοράκι της διεθνοτραπεζικής αυτοκρατορίας. Όλοι ποντάρουν σε μια κυκλική κρίση του καπιταλισμού, σε ένα ακόμα κύμα Κοντράτιεφ. Είναι όμως έτσι;

Τι είναι τα κύματα Κοντράτιεφ

Τα κύματα Κοντράτιεφ, που λέγονται επίσης υπερκύματα, μακρά κύματα, κύματα Κ ή μεγάλοι οικονομικοί κύκλοι, είναι σιγμοειδείς καμπύλες που υποτίθεται ότι περιγράφουν την παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία. Οι κύκλοι αυτοί διαρκούν κατά μέσο όρο 50 χρόνια (στην πραγματικότητα από 40 έως 60) και απαρτίζονται από περιόδους υψηλής οικονομικής ανάπτυξης που εναλλάσσονται με περιόδους χαμηλής οικονομικής δραστηριότητας.

Η θεωρία των κυμάτων Κοντράτιεφ διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον Ρώσο οικονομολόγο Νικολάι Κοντράτιεφ το 1925 και προφανώς δεν έγινε αποδεκτή από τη σταλινική ορθοδοξία με αποτέλεσμα την εκτέλεσή του το 1938. Ορισμένοι σχολιαστές της θεωρίας του Κοντράτιεφ διαχωρίζουν αυτά τα κύματα σε τέσσερες εποχές και έχουμε έτσι ανοίξεις, καλοκαίρια, φθινόπωρα και χειμώνες Κοντράτιεφ. Υπάρχουν σήμερα διάφορες ερμηνείες των κυμάτων Κοντράτιεφ, με επικρατέστερη τη θεωρία του τεχνολογικού νεωτερισμού που υποστηρίζει ότι ορισμένες κρίσιμες τεχνολογίες οδηγούν σε τεχνολογικές επαναστάσεις, οι οποίες με τη σειρά τους αναπτύσσουν νέους βιομηχανικούς ή εμπορικούς τομείς. Το παρακάτω γράφημα περιγράφει τα κύματα και τις εποχές Κοντράτιεφ σε συνδυασμό με τις τεχνολογικές επαναστάσεις των δύο τελευταίων αιώνων.

Κύματα Κοντράτιεφ από το 1800 μέχρι σήμερα. Κατά τη θεωρία βρισκόμαστε σε εποχή Y (ύφεση, Χειμώνα Κοντράτιεφ). Πάλι κατά τη θεωρία, πρέπει να περιμένουμε μια εποχή A (ανάκαμψη, Άνοιξη Κοντράτιεφ), που όμως έχει αργήσει πολύ!..

Η κυριότερη αδυναμία της θεωρίας των κυμάτων Κοντράτιεφ είναι ο “ωρολογιακός” χαρακτήρας της, που προδίδει την καταγωγή της από τις γραμμικές και μηχανιστικές καρτεσιανές αντιλήψεις του 18ου και 19ου αιώνα. Αποδίδοντας στην ανθρώπινη κοινωνία, ή έστω σε μια πολύ κρίσιμη πλευρά της, την ανθρώπινη οικονομία, τυπικές, μηχανιστικές ιδιότητες (μια τυποποιημένη επαναληπτικότητα σαν το τικ-τακ του μηχανικού ρολογιού), αδικούμε όχι μόνο την κοινωνία, αλλά τη σκέψη μας προπαντός. Παρά την εικονογραφική της αξία και τη σημερινή της βολικότητα για τους εκπροσώπους της βυθιζόμενης διεθνοτραπεζικής αυτοκρατορίας και, προπαντός, τους προπαγανδιστές τους, η θεωρία των κυμάτων Κοντράτιεφ έχει αμφισβητηθεί από πολλούς οικονομολόγους και ιστορικούς της οικονομίας. Όμως ακόμα και μεταξύ των υποστηρικτών της αρχίζει να γεννιέται η υποψία ότι τα κύματα Κοντράτιεφ, αν δεχτούμε πως πράγματι αποτελούν εγγενή συστατικά της καπιταλιστικής “ανάπτυξης”, δεν εγγυώνται κατ’ ανάγκη μια νέα επανάληψη της καπιταλιστικής τραγωδίας. Η περίπτωση του γνωστού κοινωνιολόγου και συγγραφέα Immanuel Wallerstein είναι χαρακτηριστική.

“Ο καπιταλισμός αγγίζει το τέλος του”

Τα τελευταία χρόνια, ο διάσημος καθηγητής Βάλλερστάιν του Πανεπιστημίου Γιέιλ, που λαμβάνει σοβαρά υπ’ όψη στην ανάλυσή του τα κύματα Κοντράτιεφ, υποστηρίζει πως φτάνουμε στο τέλος των συγκυριακών κύκλων του καπιταλισμού. Λόγου χάρη, σε μια συνέντευξή του στη Le Monde τον Οκτώβριο του 2008 δηλώνει απερίφραστα: **“Έχουμε μπει προ τριάντα ετών στην τελευταία φάση του καπιταλιστικού συστήματος”**. Και εξηγεί:

Η περίοδος καταστροφής της αξίας, που κλείνει τη φάση B ενός κύκλου Kondratieff, διαρκεί γενικώς από δύο έως πέντε χρόνια, πριν ικανοποιηθούν οι συνθήκες εισόδου στη φάση A, τότε που κάποιο πραγματικό κέρδος μπορεί πάλι να εξαχθεί από τους νέους τύπους υλικής παραγωγής, που περιγράφηκαν από τον Schumpeter. Αλλά το γεγονός ότι η φάση αυτή αντιστοιχεί τώρα σε μια κρίση του συστήματος, μας αναγκάζει να εισέλθουμε σε μια περίοδο πολιτικού χάους, κατά τη διάρκεια της οποίας οι κυρίαρχοι πρωταγωνιστές, που βρίσκονται στην κορυφή των επιχειρήσεων και των κρατών της Δύσης, θα προσπαθήσουν να κάνουν οτιδήποτε είναι τεχνικώς δυνατό, για να ξαναβρούν την ισορροπία, παρότι το πιθανότερο είναι πως δεν θα κατορθώσουν να κάνουν τίποτε.

Σε μια άλλη συνέντευξή του στην κορεάτικη εφημερίδα Χανκουρέχ τον Ιανουάριο του 2009, ο καθηγητής περιγράφει τον μηχανισμό που οδηγεί τον καπιταλισμό καταπάνω στις Ερινύες του:

Αυτό που θεωρώ ως θεμελιώδη κρίση του συστήματος είναι τόσο βαθύ που δεν νομίζω ότι το σύστημα θα βρίσκεται εδώ σε 20 ή 30 χρόνια από σήμερα. Θα έχει εξαφανιστεί και θα έχει αντικατασταθεί εντελώς από κάποιο άλλο

είδος παγκόσμιου συστήματος. Η εξήγηση που έχω δώσει σε διάφορα κείμενά μου τα τελευταία 30 χρόνια είναι πως υπάρχουν τρία βασικά κόστη του κεφαλαίου κι αυτά είναι το κόστος προσωπικού, το κόστος πρώτων υλών και το φορολογικό κόστος. Κάθε καπιταλιστής πρέπει να πληρώνει και τα τρία αυτά πράγματα, τα οποία αυξάνονται σταθερά ως ποσοστό της τιμής στην οποία μπορείς να πουλήσεις τα προϊόντα σου. Έχουμε μάλιστα φτάσει στο σημείο όπου τα κόστη αυτά είναι τόσο μεγάλα και το ποσό της υπεραξίας που μπορείς να εξασφαλίσεις από την παραγωγή τόσο συμπιεσμένο που δεν αξίζει καν τον κόπο για τους σώφρονες καπιταλιστές. Γι' αυτό αναζητούν εναλλακτικές. Αλλά και άλλοι άνθρωποι αναζητούν άλλες εναλλακτικές. Για να τα περιγράψω αυτά, χρησιμοποιώ ένα είδος ανάλυσης Prigogine όπου το σύστημα έχει αποκλίνει τόσο πολύ από το σημείο ισορροπίας του που δεν μπορεί πια να επανέλθει σε οποιαδήποτε ισορροπία, έστω και προσωρινά. Συνεπώς βρισκόμαστε σε μια χαοτική κατάσταση. Συνεπώς υπάρχει διακλάδωση [των ενδεχομένων εκβάσεων]. Συνεπώς υπάρχει μια θεμελιώδης σύγκρουση για το ποιά από τις δύο πιθανές εναλλακτικές πορείες θα πάρει το σύστημα – πορείες εγγενώς απρόβλεπτες, αλλά πολύ πραγματικές. Μπορεί να έχουμε ένα σύστημα καλύτερο από τον καπιταλισμό ή μπορεί να έχουμε ένα σύστημα χειρότερο από τον καπιταλισμό. Το μόνο πράγμα που δεν μπορεί να έχουμε είναι ένα καπιταλιστικό σύστημα.

Τα όρια της καπιταλιστικής ανάπτυξης

Κατά τον καθηγητή Wallerstein, αυτή τη στιγμή ο καπιταλισμός βρίσκεται βυθισμένος σε μια θανάσιμη διπλή συγκυρία: Ένα χειμώνα Κοντράτιεφ και μια ολοένα και βαθύτερη, και μη επιλύσιμη, κρίση κερδοφορίας. Πίσω από την οικονομική ορολογία του καθηγητή (παραγωγή, κέρδος, υπεραξία, κόστη), μπορούμε, νομίζω, να διακρίνουμε μια θεμελιώδη επισήμανση: Ο καπιταλισμός δεν μπορεί πλέον να αναπτυχθεί, να επαναλάβει δηλαδή έναν ακόμα κύκλο Κοντράτιεφ, καθώς έχει συναπαντήσει τα αξεπέραστα όρια της ίδιας του της φύσης – την αρνητική ή έστω τη συμπιεσμένη υπεραξία.

Για όρια στην ανάπτυξη, όρια όμως με φυσικό και ποσοτικό χαρακτήρα, μιλάει τα τελευταία χρόνια και μια νέα “σχολή σκέψης” (ανώνυμη και ασύντακτη ακόμα) που δεν έχει καμιά σχέση ούτε με τη νεοκλασική οικονομική θεωρία ούτε με τη νεο-μαρξιστική ανάλυση. Πρόκειται για μια ολιστική προσέγγιση των κοινωνικών και οικονομικών φαινομένων, και κυρίως της παρούσας “καταβατικής” φάσης ενός τρόπου παραγωγής και διανομής, ζωής και πλουτισμού, σχέσεων και νοοτροπιών, που βασίζεται στην απεριόριστη και σε μεγάλο βαθμό μη αναστρέψιμη μαζική μεταποίηση της φύσης – μιλούν δηλαδή όχι απλώς για τον καπιταλισμό, αλλά για τον **βιομηχανισμό** (industrialism) στην ολότητά του (για να συμπεριλάβουν και τον παραπλήσιο κομμουνιστικό τρόπο μαζικής μεταποίησης). Οι ρίζες αυτής της “σχολής” θα πρέπει να αναζητηθούν στην οικολογική θεωρία, στη θεωρία των συστημάτων και στα οικονομικά της ενέργειας.

Κατά τη νέα αυτή προσέγγιση, ο βιομηχανισμός σαν μηχανή παραγωγής και κατανάλωσης, σαν θερμοδυναμικό σύστημα που βρίσκεται σε συνεχείς ανταλλαγές με το περιβάλλον του (εισροές πόρων και εκροές αποβλήτων), αντιμετωπίζει πλέον

οξύτερες ελλείψεις φυσικών πόρων, πρώτων υλών και ορυκτών καυσίμων, ενώ η περιβαλλοντική επιβάρυνση που προκαλεί έχει αγγίξει τα επίπεδα συναγερμού. Η μεταποίηση του φυσικού περιβάλλοντος του πλανήτη σε χρηστικά μη ανακυκλώσιμα στην πλειοψηφία τους αντικείμενα, καθώς και η κατασπατάληση των ορυκτών καυσίμων που επέτρεψαν την ξέφρενη λειτουργία αυτής της μηχανής, συνιστούν στην πραγματικότητα μια χωρίς προηγούμενο λεηλασία του ίδιου του φυσικού υποστρώματος της ανθρώπινης ύπαρξης. Ο βιομηχανισμός δεν έχει πια χώρο, ενέργεια και ευκαιρίες επέκτασης. Έφτασε και ξεπέρασε τα όριά του και τώρα έχει αρχίσει η κατάρρευσή του.

Άπειρη ανάπτυξη σε έναν πεπερασμένο πλανήτη

Στη νεοκλασική οικονομική θεωρία όλα είναι ζήτημα τιμών. Αν ένας πόρος αρχίσει να σπανίζει, η τιμή του ανεβαίνει με αποτέλεσμα τη στροφή των παραγωγών σε άλλους, φτηνότερους πόρους. Όλα μπορούν να υποκατασταθούν: Η εργατική δύναμη από άλλη φτηνότερη εργατική δύναμη ή από αυτόματες μηχανές, η άλφα πρώτη ύλη από τη βήτα, ενώ η ασύμφορη φορολογική πολιτική ενός κράτους αποφεύγεται με τη μετακίνηση των εργοστασίων σε άλλο κράτος με ευνοϊκότερη φορολογική πολιτική. Και αν τα πράγματα ζορίζουν και αρχίζουν να εξαντλούνται οι πόροι, η πρόθυμη εργατική δύναμη ή τα φιλικά κράτη, τότε τα πράγματα διορθώνονται με ένα αδιόρατο πραξικοπηματάκι που ξαναβάζει τα πράγματα εκεί που θα 'πρεπε να είναι – αυτό δηλαδή που συμβαίνει αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα και τη Νότια Ευρώπη. Ο νεοφιλελευθερισμός και η παγκοσμιοποίηση είναι ακριβώς η αποκορύφωση αυτών των αντιλήψεων και πολιτικών. Τα πάντα είναι αναλώσιμα, υποκαταστάσιμα, εύπλαστα, ρευστά. Η έννοια της φύσης και του πεπερασμένου των φυσικών πόρων είναι τελικά άνευ σημασίας για την επικρατούσα οικονομική θεωρία, η οποία αναπτύσσεται μέσα στα πλαίσια ενός πολύ βολικού φιλοσοφικού αυτισμού με σπουδαιοφανείς λογιστικές αφαιρέσεις.

Η κυρίαρχη ακόμα οικονομική θεωρία αποτελεί την έσχατη λογική συνέπεια του Δυτικού ορθολογισμού και των δύο πυλώνων του: Των εννοιών της ανάπτυξης και της προόδου. Πουθενά σ' αυτό το ρεύμα σκέψης δεν υπάρχει ίχνος υποψίας για κάτι διαφορετικό από τη γραμμική κίνηση προς το άπειρο. Ακόμα και οι ανιχνευόμενες κυκλικές κινήσεις, όπως τα κύματα Κοντράτιεφ, θεωρούνται απλά σκαλοπάτια ή ασήμαντες ελικοειδείς λεπτομέρειες στην ευθύγραμμη πορεία του Δυτικού ανθρώπου προς τη σίγουρη αποθέωση. Ο Δυτικός τριουμφαλισμός έχει στηριχθεί ακριβώς σ' αυτή την ευσεβοποιητική γραμμική προβολή του παρόντος στο άπειρο. Μεταφερμένες στο οικονομικό πεδίο οι αντιλήψεις αυτές συγκροτούν τη βαθύτερη ουσία, το πνεύμα του βιομηχανισμού: Αέναη, άπειρη οικονομική ανάπτυξη, άπειρη πίστωση που υποτίθεται ότι θα εξοφληθεί σ' ένα μακρινό αλλά σίγουρο μέλλον, άπειρη φτηνή ενέργεια για να κινηθεί ο Λεβιάθαν της συνεχώς αυξανόμενης παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και αποκομιδής των καταναλωθέντων, άπειρες πρώτες ύλες που θα μεταποιούνται επ' άπειρον, άπειρο εργατικό δυναμικό που θα προσφέρει επ' άπειρον όλο και φτηνότερη εργασία... Κι όλα αυτά σε ένα μικρό, πεπερασμένο πλανήτη που έχει ήδη κατακτηθεί και λεηλατηθεί και για τον οποίο ξέρουμε με μεγάλη ακρίβεια πόσες πρώτες ύλες διαθέτει ακόμα, πόσα ορυκτά καύσιμα και πόσοι άνθρωποι τον κατοικούν.

Προβάλλοντας ο βιομηχανισμός τη θεμελιακή αυτή φαντασίωση στην πραγματικότητα, κατάφερε στην ξέφρενη διαδρομή του τους δύο-τρεις τελευταίους αιώνες να εξαντλήσει ένα μεγάλο μέρος της ανθρώπινης κληρονομιάς σε αναντικατάστατους φυσικούς πόρους και να στραγγαλίσει τις ίδιες του τις δυνατότητες επιβίωσης. Αυτό που αντικρίζουμε σήμερα είναι ένας εξουθενωμένος βιομηχανισμός που οι βασικοί χειριστές του καταφεύγουν πλέον σε παίγνια χρηματοπιστωτικής απάτης για να διατηρήσουν τα όποια προνόμιά τους.

Τεράστια πολιτικά ερωτήματα

Για να επανέλθουμε στο αρχικό μας ερώτημα: Βιώνουμε έναν ακόμα χειμώνα Κοντράτιεφ; Ναι, θα μπορούσε να πει κανείς πως βιώνουμε πράγματι ένα χειμώνα Κοντράτιεφ, αλλά αυτό δεν έχει πια σημασία. Σημασία έχει ότι ο καπιταλισμός ή ακόμα καλύτερα ο βιομηχανισμός, είτε για εσωτερικούς του λόγους (αρνητική υπεραξία) είτε για εξωτερικούς, περιβαλλοντικούς λόγους (πεπερασμένες πρώτες ύλες και προπαντός ενέργεια, πεπερασμένη φέρουσα ικανότητα του πλανήτη, πεπερασμένη παθητική εργατική δύναμη), έχει φανερά μπει σε μια επιταχυνόμενη καθοδική πορεία που ενδεχομένως οδηγεί στην επικείμενη αιφνίδια κατάρρευσή του. Αν δεχτούμε πως αυτή η ανάλυση είναι ορθή, τότε γεννιούνται τεράστια πολιτικά ερωτήματα.

Και πρώτα απ' όλα, αν αυτό που αντιμετωπίζουμε είναι πράγματι η τελική κρίση του βιομηχανισμού. Εδώ όλα παίζουν και παίζονται. Ουσιαστικά μιλάμε για τέλος πολιτισμού. Είτε καλύτερο είτε χειρότερο, αυτό που θα έρθει σίγουρα δεν θα μπορεί να περιλαμβάνει τις δύο βασικότερες παραμέτρους του βιομηχανισμού, παραμέτρους που είναι και η κύρια αιτία των σημερινών του αδιεξόδων – την ανάπτυξη και την οικονομική επέκταση. **Οι κοινωνίες θα είναι έτσι υποχρεωμένες να υιοθετήσουν οικονομικά συστήματα σταθερής κατάστασης (steady state), δηλαδή συστήματα βιώσιμα μέσα στα όρια των πεπερασμένων φυσικών και κοινωνικών πόρων.** Κι εδώ μπορεί να ανιχνεύσει κανείς το κεντρικό μέτωπο των επερχόμενων πολιτικών συγκρούσεων.

Οι έννοιες της ανάπτυξης και της οικονομικής επέκτασης, εκτός από σημαντικά εργαλεία συσσώρευσης πλούτου και δύναμης για τις άρχουσες τάξεις τους τελευταίους δύο αιώνες, αποτέλεσαν και θαυμάσια μέσα “εξαγοράς” και ελέγχου των μαζών. Η υπόσχεση για καλύτερη ζωή, για μόρφωση και κοινωνική άνοδο ήταν το ισχυρό και αποδείξιμο κίνητρο που μπορούσαν να προσφέρουν γενναιόδωρα ως τώρα οι πολιτικές ελίτ είτε για να διατηρούν το status quo είτε για να το ανατρέπουν. Η πρόοδος και η ανάπτυξη έχουν ουσιαστικά ανακηρυχθεί σε πανίσχυρα θρησκευτικά σύμβολα από τον άνθρωπο του ύστερου βιομηχανισμού, στη θέση της παλαιότερης υπόσχεσης του παραδείσου. Έτσι, ακόμα και αν είναι ζήτημα ζωής ή θανάτου για τις μεταβιομηχανικές κοινωνίες η υιοθέτηση ή η επιβολή ενός οικονομικού συστήματος σταθερής κατάστασης, ποιό πρωτοπόρα ή αντιδραστική ελίτ, ποιό αστικό κόμμα ή ποιό επαναστατική πρωτοπορία, ποιό δημοκρατικό κίνημα ή ποιό πραξικοπηματική χούντα θα μπορούσε ποτέ να πείσει τις επί γενιές εκπαιδευμένες για το αντίθετο μάζες να εγκαταλείψουν το βασικό όραμά τους; Και με τί κόστος;

Αλλά ακόμα κι αν ήταν εφικτή η επιβολή ενός οικονομικού συστήματος σταθερής κατάστασης, τί θα σήμαινε αυτό πολιτικά και κοινωνικά; Κρίνοντας από το ιστορικό παρελθόν, τέτοια οικονομικά συστήματα προϋποθέτουν ή επιβάλλουν έντονες κοινωνικές διαστρωματώσεις και πολλές φορές καστοποίηση της κοινωνίας. Άραγε αποτελεί κάτι τέτοιο μια ενδεχόμενη έκβαση στις μεταβιομηχανικές κοινωνίες ή μήπως η ιστορική εμπειρία, η μνήμη της σημερινής καθολικής παιδείας και η πληροφοριακή τεχνολογία, στον βαθμό και την έκταση που θα επιζήσουν, θα ωθήσουν την κοινωνία σε εντελώς νέα οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά μορφώματα;

Τα ερωτήματα είναι πολλά και καίρια και μάλλον πρέπει να τα εξετάσουμε σε χωριστό άρθρο. Μέχρι τότε, αξίζει να κλείσουμε με ένα ακόμα απόσπασμα από τη συνέντευξη του καθηγητή Wallerstein στη Monde:

Βρισκόμαστε σε μια περίοδο, μάλλον σπάνια, κατά την οποία η κρίση κι η αδυναμία των ισχυρών αφήνουν χώρο στην ελεύθερη βούληση του κάθε ανθρώπου: Υπάρχει σήμερα ένα χρονικό διάστημα, κατά τη διάρκεια του οποίου ο καθένας μας έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει το μέλλον μέσω της ατομικής του δράσης. Αλλά, καθώς το μέλλον αυτό θα είναι το άθροισμα ενός ανυπολόγιστου πλήθους δράσεων, είναι απολύτως αδύνατο να προβλέψουμε ποιο θα είναι το μοντέλο που τελικά θα επιβληθεί. Σε δέκα χρόνια, πιθανό να μπορούμε να δούμε τα πράγματα καθαρότερα. Σε τριάντα ή σαράντα χρόνια ένα νέο σύστημα θα αναδυθεί. Πιστεύω ότι είναι το ίδιο πιθανό να δούμε να εγκαθίσταται ένα σύστημα εκμετάλλευσης πιο βίαιο δυστυχώς από τον καπιταλισμό, ή αντίθετα να δούμε να επικρατεί ένα μοντέλο πιο δίκαιο και αναδιανεμητικό.

Η θεωρία του Ολντουβάι

*Τελικά, μόνο από περηφάνια ή βαθιά άγνοια ή δειλία
αρνούμαστε να δούμε στο παρόν τα χαρακτηριστικά των καιρών
που έρχονται.*

— Marguerite Yourcenar, 1951

Ανατολικά της πεδιάδας του Σερενγκέτι στην Ανατολική Αφρική απλώνεται το Φαράγγι του Ολντουβάι. Έχει μήκος 48 χιλιόμετρα και από πολλούς ονομάζεται “το λίκνο της ανθρωπότητας”. Εδώ πριν από 2,5 εκατομμύρια χρόνια ξεκίνησε η αργή πορεία από τα ανθρωποειδή προς τον σημερινό άνθρωπο. Και όπως δείχνουν τα ευρήματα των παλαιοντολόγων, εδώ ξεκίνησαν και οι πρώτες κοινωνίες της Λίθινης Εποχής.

Το Φαράγγι του Ολντουβάι είναι και το θέμα, η αλληγορία, ο συμβολισμός της Θεωρίας του Ολντουβάι που υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος σύντομα θα επιστρέψει στον τρόπο ζωής της Λίθινης Εποχής. Παραδόξως, η ανατριχιαστική αυτή θεωρία δεν διατυπώνεται από κάποιον μανιακό προφήτη, αλλά από ένα ψύχραιμο τεχνοκράτη, τον καθηγητή μηχανικό δρ. Richard C. Duncan, ειδικό στα ενεργειακά δίκτυα. Και στα δύο παλιά ερωτήματα “από πού ερχόμαστε;” και “πού πάμε;” ο δρ. Duncan δίνει την ίδια απάντηση: Το φαράγγι του Ολντουβάι. Κατ’ αυτόν, ο σημερινός βιομηχανικός πολιτισμός είναι μια στιγμιαία αιχμή, ένα περαστικό κύμα που δεν μπορεί να επαναληφθεί. Ο ίδιος ο Duncan αφηγείται πώς άρχισε να τον απασχολεί η Θεωρία του Ολντουβάι:

Η Οδύσσειά μου με τη Θεωρία του Ολντουβάι ξεκίνησε πριν τριάντα δύο χρόνια όταν παρακολούθησα μια σειρά διαλέξεων με τίτλο “Περί ανθρώπων και γαλαξιών” που έκανε στο Πανεπιστήμιο της Ουάσιγκτον ο κοσμολόγος sir Fred Hoyle. Σε μια απ’ αυτές είπε ο Hoyle:

“Πολλοί λένε πως αν το ανθρώπινο είδος δεν τα καταφέρει εδώ στη Γη, κάποιο άλλο είδος θα πιάσει τη σκυτάλη. Με την έννοια της ανάπτυξης υψηλής νοημοσύνης αυτό δεν είναι σωστό. Έχουμε ή σύντομα θα έχουμε εξαντλήσει τις αναγκαίες φυσικές προϋποθέσεις σε σχέση με αυτόν εδώ τον πλανήτη. Με εξαντλημένο τον άνθρακα, το πετρέλαιο και τα υψηλής περιεκτικότητας μεταλλικά ορυκτά, κανένα είδος όσο ικανό κι αν είναι δεν μπορεί να σκαφαλώσει από τις πρωτόγονες συνθήκες στην υψηλού επιπέδου τεχνολογία. Είναι μια προσπάθεια μια κι έξω. Αν αποτύχουμε, τότε και το παρόν πλανητικό σύστημα θα έχει αποτύχει ως προς τη νοημοσύνη. Το ίδιο πρέπει να ισχύει και για άλλα πλανητικά συστήματα. Σε καθένα απ’ αυτά θα υπάρξει μια μόνο ευκαιρία και μια ευκαιρία μόνο”.

Ήμουν γοητευμένος – και κατάπληκτος. Η χαμηλόφωνη δήλωσή του μου φαινόταν απίστευτη, παράδοξη, παράλογη – και πιθανότατα αναπόφευκτη.

Επιστροφή στη Λίθινη Εποχή; Μια μεγάλη πολιτιστική και υλική φτώχεια;

Κριτήριο η κατά κεφαλή χρήση ενέργειας

Ο Duncan δεν μιλά για επαναλαμβανόμενους κύκλους ανόδου και πτώσης των πολιτισμών, όπως ο Spengler ή ο Toynbee. Αυτό που περιγράφει είναι κάτι πολύ πιο βαθύ και οριστικό. Ο βιομηχανικός πολιτισμός έχει συναντήσει ένα αξεπέραστο όριο: Τις αναγκαίες φυσικές προϋποθέσεις για την ίδια του την ύπαρξη. Και οι αναγκαίες φυσικές προϋποθέσεις του βιομηχανικού πολιτισμού είναι βεβαίως τα ορυκτά καύσιμα (άνθρακας, πετρέλαιο, φυσικό αέριο, ουράνιο) – δηλαδή μη-ανανεώσιμοι φυσικοί πόροι.

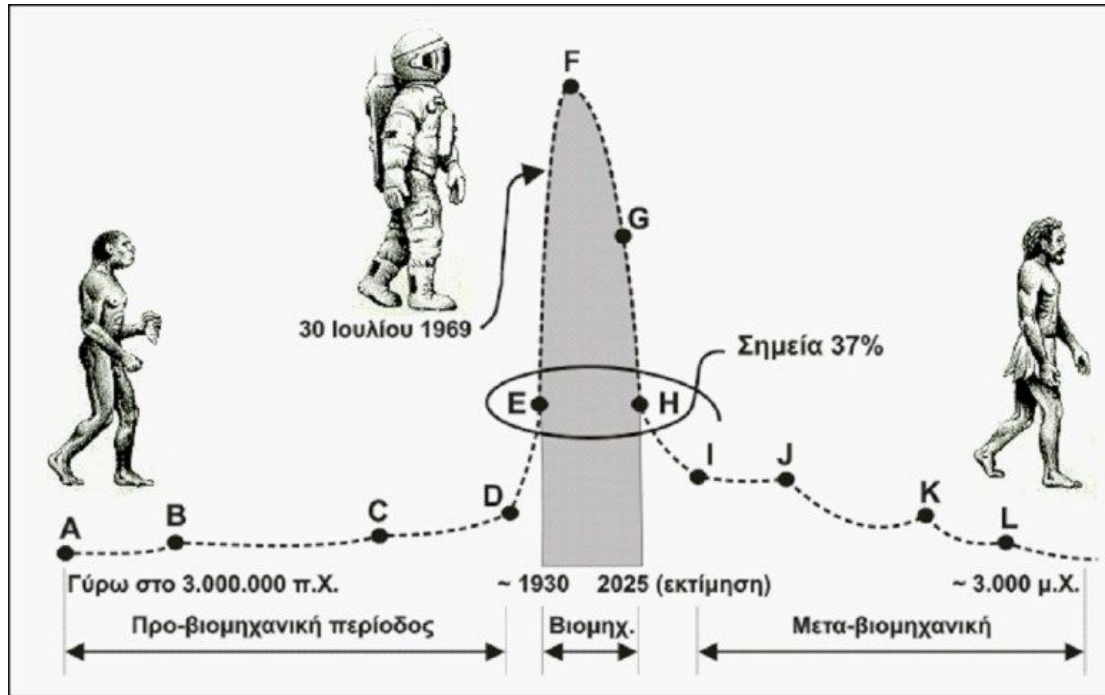
Το μέτρο και το κριτήριο που χρησιμοποιεί ο Duncan για να αξιολογήσει τη βιωσιμότητα του βιομηχανικού πολιτισμού είναι η κατά κεφαλήν χρήση ενέργειας, μια ποσότητα που τα τελευταία χρόνια έχει μετρηθεί από πολλούς ερευνητές και σε μεγάλο βαθμό αντιστοιχεί με το κατά κεφαλήν εισόδημα και το επίπεδο ζωής. Και διαπιστώνει ότι η κατά κεφαλή χρήση μη ανανεώσιμης ενέργειας έφτασε στο αποκορύφωμά της (peak) το 1977. Από το 1977 έως το 1995 (τη χρονιά που δημοσίευσε τη θεωρία του) η κατά κεφαλή χρήση ενέργειας μειωνόταν κατά μέσο όρο 0,90% το χρόνο. Έτσι οι θέσεις του είναι σαφείς και επιγραμματικές:

* Η κατά κεφαλή χρήση ενέργειας θα συνεχίσει να μειώνεται όσο η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού θα υπερβαίνει το ρυθμό αύξησης της ενέργειας. Εάν η κάθοδος συνεχιστεί (και αν αποφύγουμε την εξαφάνιση), οι ανθρώπινες κοινωνίες θα ισορροπήσουν στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο χρήσης ενέργειας.

* Ο βιομηχανικός πολιτισμός δεν εξελίσσεται, αλλά καταναλώνει και εξαφανίζει τις αναγκαίες φυσικές προϋποθέσεις της ύπαρξής του. Είναι βραχυπρόθεσμος, μη βιώσιμος, μια προσπάθεια μια κι έξω. Το προσδόκιμο ζωής του είναι λιγότερο από 100 χρόνια (αρχίζοντας από το 1930).

Από τα σπήλαια στο φεγγάρι και πάλι στα σπήλαια

Η Θεωρία του Ολντουβί μπορεί να εικονογραφηθεί παραστατικά με το παρακάτω γράφημα:

Η θεωρία του Ολντουβái με μια εικόνα. Το γράφημα δεν είναι ποσοτικό. Απεικονίζει απλώς τις διάφορες ιστορικές φάσεις σε σύγκριση με τη βιομηχανική περίοδο και υπογραμμίζει το ρόλο της χρήσης ενέργειας στη σύντομη ζωή του βιομηχανικού πολιτισμού.

1. Προ-βιομηχανική περίοδος (γύρω στο 3.000.000 π.Χ.)
  - A - Κατασκευή εργαλείων (γύρω στο 3.000.000 π.Χ.)
  - B - Χρήση της φωτιάς (γύρω στο 1.000.000 π.Χ.)
  - C - Νεολιθική γεωργική επανάσταση (γύρω στο 8000 π.Χ.)
  - D - Ατμομηχανή: Απαρχή της βιομηχανικής επανάστασης (1765 μ.Χ.)
2. Βιομηχανική περίοδος (1930 έως 2025 -- εκτίμηση)
  - E - Κατά κεφαλή χρήση ενέργειας στο 37% της κορυφαίας τιμής
  - F - Κορύφωση (peak) της χρήσης ενέργειας
  - G - Σημερινό επίπεδο χρήσης ενέργειας
  - H - Κατά κεφαλή χρήση ενέργειας στο 37% της κορυφαίας τιμής
3. Μετα-βιομηχανική περίοδος (γύρω στο 2100 και μετά)
  - I - Ύστερη (καταρρέουσα) φάση της βιομηχανικής περιόδου
  - J, K και L - Επαναλαμβανόμενες μελλοντικές προσπάθειες επαναβιομηχάνισης που αποτυγχάνουν

Άλλα σενάρια είναι επίσης πιθανά.

Ο Duncan δεν είναι βεβαίως φιλόσοφος ή ιστορικός, αλλά τεχνικός. Πραγματεύεται μια ποσότητα που γνωρίζει πολύ καλά, την κατά κεφαλή χρήση ενέργειας, που μετά το 1977 μειώνεται σταθερά. Όσο κι αν αμφιβάλλει κανείς για το κατά πόσο μπορεί μια τόσο δραματική πρόβλεψη (από τα σπήλαια στο φεγγάρι στα σπήλαια) να στηριχτεί σε μια μόνο παράμετρο, θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι η κατά κεφαλή χρήση ενέργειας είναι μια κρίσιμη παράμετρος για το βιομηχανικό πολιτισμό. Η

σημερινή παραγωγή και κατανάλωση εξαρτώνται απόλυτα και άμεσα από την κατά κεφαλή χρήση ενέργειας. Η παρατηρούμενη γρήγορη μείωσή της προφανώς αντανακλά δύο άλλες ακόμα πιο σημαντικές και καίριες παραμέτρους: Την κορύφωση των αποθεμάτων πετρελαίου (Peak Oil) και τη συνεχή αύξηση του πληθυσμού του πλανήτη, που σήμερα είναι 6,7 δισεκατομμύρια άνθρωποι και στους οποίους κάθε χρόνο προστίθενται άλλα 74 εκατομμύρια.

Για να μην ξαναγυρίσουμε στα σπήλαια

Το κατά πόσο η Θεωρία του Duncan είναι πραγματική θεωρία ικανή για ρεαλιστικές προβλέψεις απομένει να αποδειχτεί τους... επόμενους αιώνες. Η αδυναμία της πάντως είναι η νομοτελειακή και μηχανιστική αντίληψη που τη διαπνέει – χαρακτηριστικά της σκέψης ενός μηχανικού. Αλλά σίγουρα, αν τα πράγματα συνεχίσουν όπως πάνε (ασυγκράτητη βιομηχανική “ανάπτυξη”, συνεχής αύξηση πληθυσμού), το Φαράγγι του Ολντουβί είναι ο λογικός κι αναπόφευκτος προορισμός μας. Φανερά είναι αδύνατο να συνεχίσουμε τη σημερινή μας πορεία και η πολύπλευρη συστημική κρίση (οικονομική, περιβαλλοντική, πολιτική, κοινωνική) που βιώνει ο καιρός μας είναι ασφαλές δείγμα πως έχουμε φτάσει σε ένα καθοριστικό όριο που είναι αδύνατο να το διαβούμε. Η “ανάπτυξη” δεν είναι πλέον βιώσιμη και ο τεράστιος πληθυσμός της Γης είναι αδύνατο να διατηρηθεί στα σημερινά και προβαλλόμενα αυριανά επίπεδα. Και μαζί όλα τα “τοξικά” τους υποπροϊόντα: Καταστροφή του περιβάλλοντος, συνεχείς οικονομικές κρίσεις με αλληπάλληλους κύκλους χρέους-χρεοκοπίας και καταλήστευσης των μαζών από τις ελίτ, διαφθορά και καταρράκωση κάθε πολιτικής έννοιας και αξίας, ένα αβίωτο κοινωνικό σύστημα που λεηλατεί απερίσκεπτα το μέλλον.

Αν πράγματι δεν θέλουμε να ξαναγυρίσουμε στα σπήλαια, οφείλουμε να λάβουμε σοβαρά υπ’ όψη προειδοποιήσεις σαν αυτή του δρ. Duncan και άλλων. Μπορεί η θεωρία του να μην είναι πολύ “θωρακισμένη”, η εικόνα που μας μεταδίδει όμως είναι συγκλονιστική: Από τα σπήλαια στο φεγγάρι στα σπήλαια! Σαν το δραματικό ρούχο μιας πολύ ρεαλιστικής σκέψης, η Θεωρία του Ολντουβί πετυχαίνει τον αφυπνιστικό στόχο της.

Για να αποφύγουμε το Φαράγγι του Ολντουβί, χρειαζόμαστε καινούργιες πολιτικές, οικονομικές, θρησκευτικές και πολιτιστικές ιδέες ικανές να πείσουν για την αδήριτη ανάγκη ανακοπής της αέναης επέκτασης του σημερινού παγκοσμιοποιημένου πολιτισμού. Πρέπει να πεισθούμε και να πείσουμε πως η περίοδος που ξεκίνησε από τις ακτές της Ιωνίας εδώ και δυόμιση χιλιάδες χρόνια έληξε. Και προπαντός, είναι απόλυτη ανάγκη να αντιληφθούμε ότι οι έννοιες “πρόοδος” και “ανάπτυξη” χρειάζονται ριζική αναθεώρηση – πρέπει να χάσουν πια τον συνήθη μηχανιστικό και ποσοτικό χαρακτήρα τους και να αποκτήσουν ένα νέο, οργανικό και πνευματικό νόημα.

Ο Σουμάχερ και η επιστροφή στα βασικά

Σήμερα, στο λυκόφως του κακορίζικου δυτικού πολιτισμού, έχουμε το πικρό προνόμιο να βλέπουμε να ξανάρχεται η δια παντός συνθήκη του ανθρώπου, **η πραγματική οικονομία της μόνιμης ανθρώπινης φτώχειας**, που μέχρι τώρα την έκρυβε η εικονική πραγματικότητα του ουμανισμού, το αρπακτικό ήθος της οικονομικής επέκτασης, η κατασπατάληση αναντικατάστατων ενεργειακών πόρων και πρώτων υλών και οι φρεναπάτες για τεχνολογικά φιζάκια. Ξαναδιαβάζοντας τον Σουμάχερ και Το Μικρό Είναι Όμορφο, βλέπουμε καθαρά την αδήριτη ανάγκη της επιστροφής στα βασικά – στην αποκέντρωση, τις τοπικές αγορές, την πρωτογενή παραγωγή, την απλουστευμένη τεχνολογία, τη λιτότητα, τις ανανεούμενες πηγές ενέργειας, τη στενή ανθρώπινη συνεργασία...

Ξανάρχισα να διαβάζω αυτές τις μέρες *Το Μικρό Είναι Όμορφο* του Σουμάχερ (E. F. Schumacher: *Small Is Beautiful*, 1973) και συνειδητοποιώ ότι σαράντα σχεδόν χρόνια μετά την πρώτη του έκδοση συνεχίζει να είναι ένα ολόφρεσκο και επίκαιρο βιβλίο – σα να γράφτηκε τον περασμένο μήνα.

Θυμάμαι πως τότε, τη δεκαετία του '70, δεν θεωρήθηκε σημαντικό βιβλίο από τη διανοήση, παρά τη μεγάλη του κυκλοφορία. Μέσα στην τελική τότε αναμέτρηση του προβληματικού πλέον μαρξισμού και της αναδυόμενης νεοφιλελεύθερης αντεπανάστασης, ποιος είχε καιρό για τις “παραδοξολογίες” ενός άσημου καθηγητή, ο οποίος μάλιστα δεν προσυπέγραφε το καθολικά αποδεκτό ιδεολόγημα της ανάπτυξης; Τώρα που η καλπάζουσα οικονομική, πολιτική και κοινωνική θύελλα έχει αρχίσει να σαρώνει τη θρησκεία της προόδου, ο Σουμάχερ αποκτά καινούργιο νόημα και ενδιαφέρον.

Ίσως και εξαιτίας της θητείας του ως επικεφαλής οικονομολόγος του Βρετανικού Εθνικού Συμβουλίου Άνθρακα, ο Σουμάχερ διείδε πολύ νωρίς το ρόλο των ενεργειακών προϊόντων στη ραγδαία ανάπτυξη του δυτικού κόσμου. Σήμερα, που η κρυφή και η φανερή γεωπολιτική σύγκρουση για ενεργειακούς πόρους και πρώτες ύλες είναι κομμάτι πια της καθημερινότητάς μας και είναι σαφής πλέον η απαρχή της εξάντλησης των πετρελαϊκών αποθεμάτων (peak oil), μπορούμε ίσως να δούμε κι εμείς το περίγραμμα της **πραγματικής ανθρώπινης οικονομίας**, όπως την ονομάζει ο John Michael Greer, δηλαδή, “τον κόσμο όπως είναι όταν οι ανθρώπινες κοινωνίες δεν διαθέτουν ανά πάσα στιγμή τεράστιες ποσότητες εξαιρετικά συμπτυκωμένης ενέργειας ώστε το πώς θα διανεμηθούν προς χρήση να γίνεται μείζων παράγων οικονομικής αλλαγής”.

Ο Σουμάχερ όμως είδε τη μακροπρόθεσμη πραγματική οικονομία των ανθρώπων εδώ και σαράντα χρόνια...

Πράσινη ανάπτυξη και πράσινα άλoγα

Αν αποφασίσετε να διαβάσετε *Το Μικρό Είναι Όμορφο*, μπαίνετε σε έναν άλλο κόσμο, τον πραγματικό κόσμο. Και θα πρέπει να ξεχάσετε την έννοια ανάπτυξη, τις σοφιστείες των οικονομολόγων και τις τελευταίες κραυγές ψευτο-ενθουσιασμού του καταρρέοντος βιομηχανισμού περί “πράσινης ανάπτυξης”, “πράσινου καπιταλισμού”, “πράσινης απασχόλησης” και πράσινων αλόγων. Όλα αυτά είναι φτηνή ξέπνοη προπαγάνδα που, σε έναν απελπισμένο αγώνα οπισθοφυλακών, προσπαθεί να ξαναζωντανέψει το κυνικό ήθος επεκτατισμού και αρπακτικότητας των τελευταίων πέντε αιώνων. Η βασική ελπίδα των σημαιοφόρων της “πράσινης ανάπτυξης” είναι το τεχνολογικό φιξάκι (ναι, ο όρος είναι παρμένος από το λεξιλόγιο των πρεζονιών, επειδή έχουμε κι εδώ φαινόμενα εξάρτησης και στέρησης). Δεν μπορεί, λένε οι εξαρτημένοι της ανάπτυξης, όλο και κάποια τεχνολογική λύση θα βρεθεί και το πρόβλημα της ενέργειας θα λυθεί οριστικά και θα μπορούμε να καταναλώνουμε, να καταναλώνουμε, να καταναλώνουμε όπως μέχρι πριν από λίγο. Απίθανες τεχνικές “λύσεις” προτείνονται: Ψυχρή σύντηξη, θερμή σύντηξη, εκατομμύρια ηλιακές γεννήτριες στη Σαχάρα, σούπερ ανεμογεννήτριες ή κυματογεννήτριες, ενέργεια μηδενικού σημείου και άλλες φανταχτερές “λύσεις” μέσα στο γενικό κλίμα του σημερινού παραληρήματος. Αυτή η παιδιάστικη πίστη σε μαγικές συνταγές και από μηχανής τεχνολογικούς θεούς που θα σώσουν τον καταρρέοντα πολιτισμό μας από τις συνέπειες της αδηφαγίας του, αυτή η κραυγαλέα άγνοια του δεύτερου νόμου της θερμοδυναμικής, απλώς αποκαλύπτει πόσο ανυποψίαστοι είναι οι περισσότεροι για τα οικονομικά της ενέργειας και την έκταση και το βάθος της πολιτισμικής κατάρρευσης που επισυμβαίνει γύρω και μέσα μας.

Αυτά τα επιχειρήματα περί “πράσινης ανάπτυξης”, λέει ο John Michael Greer στο μπλογκ του “The Archdruid Report” (<http://thearchdruidreport.blogspot.com/>), βασίζονται σε ένα από τα δόγματα της μοντέρνας θρησκείας της προόδου, το άρθρο πίστης ότι η συσσώρευση τεχνικής γνώσης ήταν εκείνο που έδωσε στον βιομηχανικό κόσμο τρεις αιώνες πρωτοφανούς πλούτου. Εφόσον η τεχνική γνώση συνεχίζει να συσσωρεύεται, λέει αυτή η πεποίθηση, πρέπει να περιμένουμε περισσότερα από τα ίδια στο μέλλον. Στην πραγματικότητα όμως ο βασικός παράγοντας που οδήγησε στην ανάδυση του βιομηχανικού πολιτισμού και έκανε εφικτούς τους σπάταλους τρόπους ζωής του πρόσφατου παρελθόντος, ήταν η αψηφισιά με την οποία τα αποθέματα των ορυκτών καυσίμων της γης εξορύχθηκαν και κάηκαν τους λίγους τελευταίους αιώνες. Η έκρηξη τεχνικής γνώσης ήταν συνέπεια αυτού του γεγονότος και όχι αιτία του.

Αν μπορούμε να βρούμε κάτι καλό στη σημερινή κατάρρευση, ιδιαίτερα σ’ αυτή την τρελή χώρα που ζούμε, αυτό είναι η προσγείωσή μας στην πραγματικότητα. Η πρώτη παραίτηση που βλέπουμε να χάνεται είναι η πίστη μας στο χρεωστικό χρήμα, στην εικονική δηλαδή πραγματικότητα της φούσκας-ευημερίας που έστησαν τις τελευταίες δεκαετίες οι τραπεζίτες, οι ταχυδακτυλουργοί του δανεικού πλούτου. Ακολουθεί η διάλυση της πολιτικής παραίτησης ή εν πάση περιπτώσει των τελευταίων κουρελιών πολιτικής ιδεολογίας και αφελούς πίστης που επιμένουν να επιζούν μέσα στη σημερινή κόλαση πολιτικής διαφθοράς, απάτης, ιδιοτέλειας, ψεύδους, αρπακτικότητας και ατιμίας. Κι όταν θα σβήσουν και οι τελευταίες αυταπάτες μας για αδιατάρακτη πρόοδο και ανάπτυξη σε ένα λεηλατημένο κόσμο, τότε θα είμαστε

έτοιμοι για τον γενναίο καινούργιο κόσμο του 16ου αιώνα που μας περιμένει. Αυτό βέβαια δεν θα γίνει αύριο, αλλά θα πάρει τον χρόνο του. Ο Σουμάχερ με το βιβλίο του είναι ένα πρώτο βήμα σ' αυτή τη δύσκολη και δυσάρεστη πορεία. Η κοινωνία της αφθονίας τελειώνει – και μαζί της πολλά άλλα ηχηρά παρόμοια.

Η πραγματική οικονομία της μόνιμης ανθρώπινης φτώχειας

Με την πρώτη εντατική καπιταλιστική εκμετάλλευση των ορυχείων άνθρακα και μεταλλικών ορυκτών στη βόρεια Ευρώπη και τη Λατινική Αμερική πριν πέντε αιώνες έχουμε και την καθιέρωση της ιδεολογίας του ουμανισμού, δηλαδή της ιδέας ότι ο άνθρωπος είναι το κέντρο του σύμπαντος, το άλας της γης, κάτι ξεχωριστό από την υπόλοιπη φύση και συνεπώς έχει δικαίωμα να τη λεηλατεί. Από εκεί και πέρα αρχίζει ο μεγάλος δυτικός χορός των παραισθήσεων, που τελικά οδήγησε στη σημερινή κατάρρευση. Ο ουμανισμός μαζί με τη θρησκεία της προόδου και τα άφθονα ορυκτά καύσιμα αποτέλεσαν τη βάση της εικονικής πραγματικότητας του δυτικού και σήμερα παγκοσμιοποιημένου πολιτισμού, που ουσιαστικά θεοποίησε τον αχαλίνωτο εγωισμό και τις παραισθήσεις μεγαλείου της κυρίαρχης ελίτ. Αλλά ο πολυδιαφημισμένος θρίαμβος του βιομηχανικού πολιτισμού ήταν απλά και μόνο ένα ξέφρενο όργιο αρπαγής, λεηλασίας και κατασπατάλησης των φυσικών πόρων της γης – και μαζικής σφαγής και εξανδραποδισμού όσων λαών είχαν την ατυχία να βρεθούν στο δρόμο των “πολιτισμένων”. Δεν έχει παρά να διαβάσει κανείς την ιστορία της ισπανικής αυτοκρατορίας, και της βρετανικής φυσικά, για να δει πάνω σε ποιες κτηνώδεις βάσεις θεμελιώθηκε η “ανωτερότητα” της Δύσης.

Σήμερα, στο λυκόφως του κακορίζικου δυτικού πολιτισμού, έχουμε το πικρό προνόμιο να βλέπουμε να ξανάρχεται η δια παντός συνθήκη του ανθρώπου, **η πραγματική οικονομία της μόνιμης ανθρώπινης φτώχειας**, που μέχρι τώρα την έκρυβε η εικονική πραγματικότητα του ουμανισμού, το αρπακτικό ήθος της οικονομικής επέκτασης, η κατασπατάληση αναντικατάστατων ενεργειακών πόρων και πρώτων υλών και οι φρεναπάτες για τεχνολογικά φιξάκια. Στην πραγματική οικονομία, γράφει ο Greer,

οι κυριότεροι περιορισμοί στην παραγωγή πλούτου είναι τα άκαμπτα φυσικά όρια στην ετήσια παραγωγή ενεργειακών πόρων και πρώτων υλών. Ακόμα και ύστερα από δύο δεκαετομύρια χρόνια εξελικτικών βελτιώσεων, η φωτοσύνθεση μετατρέπει μόνο το ένα τοις εκατό της ηλιακής ενέργειας που πέφτει στα φύλλα σε χημική ενέργεια που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για άλλους σκοπούς, κι αυτό μόνο όταν υπάρχουν κι άλλες προϋποθέσεις – νερό, θρεπτικές ουσίες στο χώμα κ.ο.κ. Εκτός από κάποια λίγη ενέργεια από τον άνεμο και το νερό που πέφτει, αυτή η μικροροή ενέργειας από τη φωτοσύνθεση είναι όλη κι όλη η ενέργεια που έχει στη διάθεσή της η μη βιομηχανική κοινωνία. Κι αυτό είναι όλο κι όλο το καύσιμο που κινητοποιεί το σύνολο της ανθρώπινης και ζωικής μυϊκής δύναμης που εργάζεται στα χωράφια, που σκάβει στα ορυχεία, που κινεί τα εργαλεία κάθε επαγγέλματος και κάνει οτιδήποτε άλλο που παράγει πλούτο. Κι αυτός είναι ο λόγος που οι περισσότεροι άνθρωποι στις μη βιομηχανικές κοινωνίες έχουν τόσο λίγα. Το υφιστάμενο ενεργειακό απόθεμά τους και οι άλλοι πόροι που μπορούν να

εξορυχθούν και χρησιμοποιηθούν μ' αυτή την ενέργεια δεν επιτρέπουν περισσότερα.

Έτσι, ενώ η βαθιά οικονομική κρίση υφαίνει ολόγυρά μας τον ιστό της και οι ελλείψεις πόρων και ενεργειακών πρώτων υλών αρχίζουν να αμφισβητούν τις ψευδοβεβαιότητες μιας δήθεν ασφαλούς ζωής, μόνος ρεαλιστικός πολιτικός στόχος γίνεται πια η προετοιμασία της κοινωνίας για την επιστροφή της στην προαιώνια πραγματική οικονομία του ανθρώπου. Είναι ένας πολύ δύσκολος στόχος, και ίσως ανέφικτος, γιατί πάει κόντρα στις βασικές παραδοχές του σημερινού πολιτισμού – τη θρησκεία της προόδου, την τυφλή πίστη σε τεχνολογικές λύσεις, το κυρίαρχο ήθος του οικονομικού επεκτατισμού. Και το πιθανότερο είναι πως ίσως δεν υπάρχει πλέον χρόνος για βαθμιαίες προσαρμογές καθώς τα σύννεφα της οικονομικής και κοινωνικής κατάρρευσης πυκνώνουν και το φάσμα μιας βίαιης γεωπολιτικής σύγκρουσης υψώνει το κεφάλι του.

Επιστροφή στα βασικά

Όπως και να 'χει, είτε έχουμε χρόνο είτε δεν έχουμε, είμαστε υποχρεωμένοι να επιστρέψουμε στα βασικά. Πρέπει επειγόντως να βρούμε σοβαρές πολιτικές λύσεις στο πρόβλημα των βασικών αναγκών της κοινωνίας μέσα σε συνθήκες μειούμενων ενεργειακών αποθεμάτων και συρρικνούμενων κεφαλαίων και πιστώσεων, συνεχούς απλοποίησης των παραγωγικών διαδικασιών, σταθερής επιστροφής στις τοπικές αγορές και βαθμιαίου περιορισμού των παρασιτικών απασχολήσεων (γραφειοκρατίες και υπηρεσίες). Με άλλα λόγια, το ζήτημα είναι πώς θα τραφούν, θα ντυθούν, θα στεγαστούν και θα εργαστούν οι άνθρωποι καθώς θα επιστρέφουν στις συνθήκες της πραγματικής οικονομίας της μόνιμης ανθρώπινης φτώχειας.

Είναι φανερό πως στις διαφαινόμενες συνθήκες πραγματικής οικονομίας η εξασφάλιση των προς το ζην μέσω βιομηχανικών λύσεων δεν θα είναι μόνο ανέφικτη, θα είναι και ασύμφορη. Χωρίς το φτηνό και άφθονο πετρέλαιο και τις πολύπλοκες παραγωγικές, οικονομικές και πολιτικές mega-δομές που επέτρεψε, οι άνθρωποι θα χρειάζονται απλά εργαλεία κατανοητά απ' όλους, μικρές ποσότητες μυϊκής ενέργειας (ανθρώπινης και ζωικής), τοπικές αγορές και πολύ περιορισμένη πίστωση – πράγματα δηλαδή στον αντίποδα του σημερινού χρηματοοικονομικού καπιταλισμού. Στο κάτω κάτω της γραφής, σε συνθήκες πραγματικής οικονομίας “ο ουρανός αρχίζει απ' το ψωμί” και κανείς δεν θα σκέφτεται κυκλοτρόνια και διαστημόπλοια ή τα αναρίθμητα χρηματοπιστωτικά “προϊόντα” του μοντέρνου τραπεζικού καπιταλισμού.

Πριν σαράντα χρόνια ο Σουμάχερ είδε την αναπόφευκτη κατάληξη του βιομηχανισμού και την επιστροφή στην πραγματική οικονομία με την εξάντληση των αναντικατάστατων ορυκτών ενεργειακών αποθεμάτων. Και ήταν ο πρώτος που εισηγήθηκε την “ενδιάμεση τεχνολογία” (αργότερα ο όρος έγινε “κατάλληλη τεχνολογία”), δηλαδή σχετικά απλές τεχνολογίες που κινούνται με τοπικά διατιθέμενη ενέργεια (ήλιο, αέρα, ποτάμια, μυϊκή δύναμη) και κατασκευάζονται με τοπικά υλικά για να προσφέρουν εισόδημα και καλύτερες συνθήκες ζωής. Βέβαια, ο Σουμάχερ και οι νεαροί ακτιβιστές που τον ακολούθησαν τη δεκαετία του '70 έβλεπαν τότε τη “σωστή τεχνολογία” τους να εφαρμόζεται στον Τρίτο Κόσμο και όχι στον Πρώτο Κόσμο τους κι ένα κύμα φιλανθρωπικών σχεδιαστικών πρωτοβουλιών

ξέσπασε σε πανεπιστήμια και ιδρύματα και προσέφερε πολλές πρωτότυπες και δημιουργικές λύσεις σε τριτοκοσμικές χώρες. Με μια τρομερή ιστορική ειρωνεία, όμως, βλέπουμε τώρα τον Πρώτο Κόσμο σε μια μοιραία τριτοκοσμική πορεία, οπότε αυτές οι σχεδιαστικές πρωτοβουλίες ίσως αποδειχτούν χρήσιμες και στον ίδιο.

Κοινότητες συνεργασίας

Αλλά η όποια τεχνολογία μόνη της δεν φτάνει. Νέοι κοινωνικοί σχηματισμοί αναπόφευκτα θα αναπτυχθούν πάνω στην κατεστραμμένη βιομηχανική βάση και οι κοινότητες συνεργασίας που θα δημιουργηθούν γύρω από τα νέα (παλαιά) αυτά εργαλεία – την “κατάλληλη τεχνολογία” των επιγόνων του Σουμάχερ ή τη “λαοτεχνολογία”, όπως την ονομάζω σε άλλο κείμενό μου – μάλλον θα γίνουν οι πυρήνες μιας νέας κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης βασισμένης στην αποκέντρωση, τις τοπικές αγορές, την πρωτογενή παραγωγή, την απλουστευμένη τεχνολογία, τη λιτότητα, τις ανανεούμενες πηγές ενέργειας, τη στενή ανθρώπινη συνεργασία και (ω, παράλογη προσωπική μου ελπίδα!) τη διαφύλαξη της γνώσης και της τέχνης του παρελθόντος. Αυτοί οι μετασχηματισμοί συνεπάγονται την εξαφάνιση του ανθρωπολογικού τύπου που ονομάζουμε καταναλωτής, την εκπαίδευση εκατομμυρίων άχρηστων πρώην καταναλωτών (ή όσων επιζήσουν) στις ξεχασμένες τέχνες της επιβίωσης και τον εποικισμό της εγκαταλειμμένης υπαίθρου – με δύο λόγια, την αποβιομηχάνιση του νου.

Αν υπάρχει μια ελπίδα να περισωθεί κάτι απ’ τον ανθρώπινο πολιτισμό μέσα από τα ερείπια και τις στάχτες του καταρρέοντος βιομηχανισμού, είναι οι τοπικές κοινότητες συνεργασίας και τα ανθρώπινης κλίμακας εργαλεία τους. Αυτές τις κοινότητες, αυτή τη γήινη τεχνολογία, αυτή την ανεξάρτηση από το ιδεολόγημα της προόδου και το αρπακτικό ήθος του οικονομικού επεκτατισμού θα ’πρεπε να θεμελιώνουμε τώρα. Αυτό θα ’πρεπε να είναι ένας κεντρικός στόχος της όποιας κυβέρνησης: Η αλλαγή μοντέλου οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης, έστω και σε μικρής έκτασης, πειραματική, εθελοντική και εκπαιδευτική βάση. Αλλά οι κυβερνήσεις είναι δέσμιες της παλιάς πολιτικής τάξης πραγμάτων. Δεν μπορούμε να περιμένουμε τίποτα από τις κυβερνήσεις, το κράτος και τις “πολιτικές δυνάμεις”, ειδικά σήμερα που όλοι αυτοί χορεύουν ακόμα σαν υπνωτισμένοι στον σκοπό που παίζει ο τραπεζίτης και η μαύρη μαγεία του δανεικού χρήματος.

Απομένει η πρωτοβουλία των λίγων πολιτών που έχουν επίγνωση του πολιτισμικού ρήγματος μέσα στο οποίο έχουμε βρεθεί και της κρισιμότητας των ιστορικών στιγμών. Υπάρχουν σήμερα σε όλο τον κόσμο τέτοιες πρωτοβουλίες – ίσως σε κάποιο επόμενο άρθρο να παρουσιάσω μερικές από αυτές. Στη μακάρια όμως χώρα που ζούμε καμιά τέτοια κίνηση δεν έχει ακουστεί. Όπως λέει ο Καβάφης:

*Στο εβένινο κρεβάτι του κοιμάται ο Νέρων,
Ωρραίος, ασυνείδητος και ευτυχής...*

Εύχομαι να υπάρχουν τέτοιες πρωτοβουλίες και απλώς να μην τις έχω ακούσει. Ή τουλάχιστον να υπάρξουν στο άμεσο μέλλον...

Το μεταλλαγμένο μέλλον

*Και το αύριο δεν μπορεί να φέρει
Παρά μονάχα τη ματιά της Μέδουσας,
Κατάπληκτα χρόνια σ' ανέμους κακούς,
Ήχους σαλπύγγων σε δάση καμμένα.*
— Σπύρος Μάνδρος, *Μητρόπολη και άλλες ποιητικές ιστορίες*, 1981

Μια εικόνα: Φαντασθήτε τον χρόνο σαν ένα ωκεάνιο κύμα που ορμάει ασυγκράτητο προς κάπου. Πίσω του μένουν τα απόνερα του αναλλοίωτου και παντοτινού παρελθόντος, ενώ μπροστά ξανοίγονται οι μυστηριώδεις, αχανείς κι ακατανόητες εκτάσεις του μέλλοντος. Η αφρισμένη κορυφή του κύματος είναι το ακόμα πιο μυστηριώδες παρόν, όπου βρίσκεται αλυσοδεμένος ο καθένας μας, καταδικασμένος να σερφάρει ισόβια.

Φιλοσοφικά, η πιο ενδιαφέρουσα πλευρά της έννοιας του χρόνου είναι ίσως το φευγαλέο και αιώνια παρόν παρόν, αλλά εκείνο που μας ανησυχεί και μας απασχολεί είναι το μέλλον. “Τί μας επιφυλάσσει το μέλλον; Τί κρύβει το μέλλον; Το φωτεινό, το σκοτεινό, το αόρατο μέλλον...” Τέτοια ερωτήματα μας βασανίζουν απ’ την αυγή της Ιστορίας και τροφοδοτούν τις προφητικές μας τέχνες, τα μεταφυσικά μας οράματα, τους πολιτικούς μας αγώνες, τις καθημερινές μας προσπάθειες, τη λαχτάρα να διασφαλίσουμε τα παιδιά μας. Η αγωνία για το αύριο είναι θεμελιώδες συστατικό της ύπαρξής μας. Στο κάτω κάτω της γραφής, ξέρουμε πως η μόνη σίγουρη έκβαση του μέλλοντος κάποια στιγμή είναι το προσωπικό μας τέλος και – κρίνοντας από την Ιστορία – το εξίσου σίγουρο τέλος του πολιτισμού μας. Έχουμε κάθε λόγο να ανησυχούμε.

Μέλλον, δηλαδή ιστορίες από το παρελθόν

Το μέλλον είναι λοιπόν η απόλυτη απειλή, ο ασυνθηκολόγητος εχθρός, η παγερή ματιά της Μέδουσας. Αλλά με τη συνήθη πανουργία του είδους μας έχουμε μάθει να το αντιμετωπίζουμε – κατά κάποιο τρόπο και μέχρι ένα βαθμό. Στην πραγματικότητα οι αντιλήψεις μας για τη διάσταση του χρόνου που ονομάζουμε μέλλον είναι αρχαίες και ορίζονται από ένα ένστικτο και μια τέχνη παλιά όσο και ο άνθρωπος: Από την απaráμιλλη δηλαδή ικανότητά μας να αφηγούμαστε ιστορίες στον εαυτό μας και τους άλλους, να εκφράζουμε με περίτεχνα σύμβολα αντλημένα από το παρελθόν τη συνεχώς μεταβαλλόμενη εμπειρία μας σ’ ένα βίαιο κι επικίνδυνο κόσμο. Δουλειά κάθε ιστορίας που λέμε είναι να αναποδογυρίσει το πραγματικό, να κανονικοποιήσει το χαώδες, να πει το ανείπωτο, να εντάξει στη σφαίρα της ανθρώπινης αντοχής και κατανόησης το αβάσταχτο και το ακατανόητο. Αλλά κάθε ιστορία, ακόμα κι όταν μιλάει για το μέλλον, από τη φύση της ανήκει στο χθες, μιλάει για το μέλλον με σχήματα και γλώσσες του παρελθόντος. Και μόλις ειπωθεί μάλιστα, αρχίζει να αποτραβιέται με ταχύτητα στο παρελθόν και παραμένει εκεί εσαεί.

Μ' αυτή τη μοναδική αφηγηματική μας ικανότητα πορευτήκαμε μέχρι τώρα. Χιλιάδες χρόνια, αυτό ήταν το βασικό μας στρατήγημα: Να ξορκίζουμε το απειλητικό μέλλον φέρνοντάς το στα μέτρα μας και να το υποτάσσουμε σε μια φιλική για μας εκδοχή του παρελθόντος. Ή έστω έτσι να νομίζουμε. Με θρησκευτικές, ιδεολογικές, φιλοσοφικές, νομικές και άλλες αφηγήσεις, προσπαθούμε να αγκυροβολήσουμε το μέλλον σε γνωστά και υπήνεμα λιμάνια. Πολιτικά, το αύριο που σχεδιάζουμε βασίζεται σε χθεσινές ιστορίες-ιδέες-ερμηνείες. Εκπαιδευτικά, τα σχολεία μας διδάσκουν μόνο ιστορίες του παρελθόντος, αφού έτσι ή αλλιώς αυτή είναι η μόνη σοφία. Θρησκευτικά, σε εκκλησίες, ναούς και τεμένη λέμε κι ακούμε ιστορίες που πρωτακούστηκαν πριν χιλιάδες χρόνια. Ιδεολογικά, ελπίζουμε να αποικίσουμε το μέλλον με ουτοπίες επινοημένες στο παρελθόν. Μεταφυσικά, οι αφηγήσεις μας μιλάνε για κάτι άχρονο και αναλλοίωτο, όπου το παρελθόν μεταμορφώνεται σε ένα αιώνιο παρόν, χωρίς την ενοχλητική παρουσία του επικίνδυνου μέλλοντος, της αλλαγής, του απρόβλεπτου.

Η ασπίδα του Βελλερεφόντη

Μ' αυτό το θεμελιακό στρατήγημα, το απρόβλεπτο κι άγνωστο μέλλον μεταμορφώνεται σε κάτι οικείο. Το ξένο και το αλλότριο γίνονται λιγάκι δικά μας. Η παγερή ματιά της Μέδουσας πραγματικότητας γίνεται υποφερτή μέσα από την αντανάκλασή της στην αστραφτερή ασπίδα του Βελλερεφόντη – την τέχνη, τον μύθο, την αφήγηση, το ζωτικό ψεύδος.

Αυτή η παράξενη ιδέα του μέλλοντος που είναι παρελθόν διαπερνά κάθε ερμηνεία μας για τον χρόνο. Ο κυκλικός χρόνος των παλαιότερων πολιτισμών ήταν το αρχικό ζωτικό ψεύδος του ανθρώπου, ένας κυρίαρχος μύθος που ίσως ανταποκρινόταν καλύτερα στη φύση του στρατηγήματός μας για την εξημέρωση του μέλλοντος. Αλλά πριν δυόμιση χιλιάδες χρόνια κάπου στις ακτές της Ιωνίας κάποιοι ανήσυχοι άνθρωποι εφηύραν το πρωτοφανές και τρομερά επιτυχές ζωτικό ψεύδος που συνέχει τον δυτικό και παγκοσμιοποιημένο σήμερα πολιτισμό – δηλαδή τον γραμμικό χρόνο, τον ανοιχτό χρόνο, την ιδέα ότι το αύριο είναι κάτι περισσότερο από το χθες. Και μαζί γεννήθηκε η ιδέα της προόδου, η προσδοκία για μια καλύτερη και πιο εξημερωμένη εκδοχή του χθες – ένας “καλύτερος” αλλά βασικά ίδιος κόσμος για όλους ή μια “καλύτερη” αλλά βασικά ίδια κατάσταση για μας και τους δικούς μας. Κάθε άλλου είδους έκβαση μάς είναι σήμερα αδιανόητη – δεν είναι μέλλον, είναι καταστροφή, τέλος, έξοδος από τη σκηνή.

Αυτό που οδηγεί την ατμομηχανή των πολιτισμών είναι το ζωτικό τους ψεύδος, ο κυρίαρχος μύθος τους. Αυτό τα φάντασμα μέσα στην ατμομηχανή είναι εκείνο που κατευθύνει τη συλλογική ψυχή, που προγραμματίζει τα άτομα για τις κοινές παραδοχές και στόχους, που δίνει νόημα στην ύπαρξη, που δικαιολογεί και νομιμοποιεί ακόμα και τις πιο παράλογες και εγκληματικές πράξεις. Όταν το φάντασμα χαθεί, μαζί του χάνεται και ο συγκεκριμένος πολιτισμός.

Δεν έχουμε πια ιστορίες

Κάτι παράξενο κι επικίνδυνο έχει συμβεί στον καιρό μας: Δεν έχουμε πια ιστορίες. Ο κυρίαρχος μύθος της ανάπτυξης, το ιδεολόγημα της προόδου, το ζωτικό ψεύδος της αλλαγής ηχούν πλέον παράφωνα σαν φτηνή προπαγάνδα, σαν πληρωμένη δημοσιογραφία, σαν κουρασμένες δημόσιες σχέσεις – δηλαδή σαν πράγματα που πράγματι είναι. Για πρώτη φορά στη μακρά πορεία του δυτικού πολιτισμού από τις ακτές της Ιωνίας στα χρηματιστήρια του Λονδίνου, της Νέας Υόρκης, του Τόκιο και της Σαγκάης οι δοκιμασμένες αφηγηματικές ικανότητες του ανθρώπου αποδεικνύονται κατώτερες των περιστάσεων.

Ω, σίγουρα λέγονται κάθε μέρα πολλές σχετικές ιστορίες, μια απέραντη φλυαρία, ένα ακατάσχετο μπλα-μπλα από την τηλεόραση, τη διαφήμιση, την πολιτική προπαγάνδα, το Χόλυγουντ, τα πληρωμένα από εταιρείες συνέδρια καθηγητάδων και γιατρών, τα γραμμένα με συνταγές βιβλία, τα υπαγορευμένα άρθρα σε εφημερίδες και περιοδικά, τις περισπούδαστες αναλύσεις ειδικών και σοφών, τις υστερόβουλες και ύποπτες εξαγγελίες των πολιτικών. Αλλά έχει χαθεί η ψυχή, το πνεύμα, η ουσία του πολιτισμού – το φάντασμα έχει δραπετεύσει από την ατμομηχανή, όσο κι αν χτυπάς την πόρτα κανείς δεν ανοίγει, ο δυτικός - παγκοσμιοποιημένος πολιτισμός είναι κενός, κούφιος, ένα άδειο πουκάμισο, μια γριά Ελένη. Ακόμα και στο επίπεδο των απλών ανθρώπων, έχει φυτρώσει ο σπόρος της αμφιβολίας: Κάτι δεν πάει καλά. Κι αυτό που δεν πάει καλά είναι βεβαίως η ιλιγγιώδης επιτάχυνση του ψυχολογικού, κοινωνικού και πολιτικού χρόνου, η ασύλληπτη υπερμεγέθυνση των κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων και η εμφανέστατη αποσύνδεση της έννοιας του μέλλοντος από το παρελθόν. Αυτό που βλέπουμε να συμβαίνει γύρω και μέσα μας δεν μπορεί να ειπωθεί πια με μια οικεία σε μας γλώσσα. Το είδος μέλλοντος που ανοίγεται μπροστά μας δεν μοιάζει διόλου με όσα γνωρίζαμε. Έχει μεταλλαχθεί, είναι μια ασυνέχεια, μια singularity. Δεν είναι το μέλλον που θέλαμε να 'ρθει και ούτε το καταλαβαίνουμε για μέλλον.

Ισορροπώντας πλέον επικίνδυνα στην κορυφή του ωκεάνιου κύματος του χρόνου, παρασυρόμαστε εκόντες άκοντες στις σκοτεινές και ταραγμένες εκτάσεις μιας ακατανόητης και δυσοίωνης μελλοντικής κατάστασης. Η πιθηκίσια μας πανουργία και περιέργεια, η κατάρα ή ευλογία της εφευρετικότητάς μας, η παρόρμησή μας για ένα “καλύτερο” κόσμο για όλους ή μια “καλύτερη” κατάσταση για μας τους ίδιους, όλα συνωμοτούν πλέον για να φέρουν το πιο απόλυτο κοινωνικό και ψυχικό χάος – σαν την μυθική εκείνη πεταλούδα που κούναγε τα φτερά της κάπου στην Κίνα για να προκαλέσει έξη μήνες αργότερα ένα κυκλώνα στην Οκλαχόμα των ΗΠΑ. Χιλιάδες καθημερινές ιστορίες, αμέτρητες χαοτικές πεταλούδες – πράξεις, φιλοδοξίες, ιδέες, κείμενα, πειράματα, θεωρίες, εφευρέσεις, οικονομικές σπέκουλες, πιστωτικά κραχ, πολιτικές αποφάσεις, πλάνα μάρκετινγκ, τραπεζικές αρπαχτές, χρηματιστηριακές πειρατείες, νέα όπλα, φανταστικές ή πραγματικές πανδημίες, πόλεμοι για την επιβολή της ελευθερίας και της δημοκρατίας, προσδοκίες κέρδους, εξουσίας, καριέρας και δόξας, κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις, χιλιαστικές προσδοκίες, ελπίδες και φόβοι, απληστίες και ανιδιοτέλειες – κουνάνε ακούραστες τα φτερά τους σ' ολόκληρη τη Γη προκαλώντας ένα τυφώνα πλανητικών διαστάσεων που συγκλονίζει συθέμελα τον οίκο του ανθρώπου. Αυτό που φαίνεται πως θα προκύψει κάποια στιγμή δεν έχει καμιά σχέση με το οικείο.

Αποκαλυπτικά οράματα

*Γιε του ανθρώπου, δεν μπορείς να αντέξεις τόση πραγματικότητα.
— T.S.Eliot, Η έρημη χώρα*

Έχουμε και λέμε: Ένας παγκοσμιοποιημένος και δικτυωμένος πλανήτης. Μια υπόκωφη και ανελέητη γεωπολιτική σύγκρουση σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της Γης. Πόλεμοι μεγα-θέαμα. Γενοκτονίες, λιμοί και καταποντισμοί στο σαλόνι μας. Καπιταλιστικοί κομμουνισμοί αλά Κίνα. Κρατικοδίατοι νεοφιλελευθερισμοί αλά Αμερική κι Αγγλία. Παρτίδες πυρηνικού πόκερ και πρωινάδικες εκπομπές. Παγκόσμιες πολιτικές, οικονομικές και τεχνολογικές φιλοδοξίες που αναδύονται και βυθίζονται ταχύτατα, σαν πυροτεχνήματα στον νυχτερινό ουρανό. Πλανητικά δίκτυα υπερπληροφόρησης και παραπληροφόρησης που επεκτείνονται αδιάκοπα. Υστερία και πανικός. Οικονομική, περιβαλλοντική, κοινωνική, πολιτική κατάρρευση...

Το εφεύρημα του γραμμικού χρόνου αποδείχτηκε η πιο επικίνδυνη κατασκευή της ιστορίας καθώς οδήγησε σε μια πολιτισμική σουπερ-νόβα, σε μια καταστροφική μεγα-έκρηξη. Ο άνθρωπος έχασε το μέτρο, ξέχασε τα όρια, πίστεψε πως είναι εφικτή η εκθετική ανάπτυξη σ' ένα μικρό πλανήτη με πεπερασμένους φυσικούς πόρους, ξεχώρισε τον εαυτό του από την υπόλοιπη φύση, κονιορτοποίησε τη συλλογικότητα σε αμέτρητες ατομικές συνειδήσεις και κάπου μυστικά πίστεψε πως είναι δυνατή η θεοποίηση του ατόμου. Στην αρχαία τραγωδία αυτό λεγόταν ύβρις. Και η τραγωδία πάντα λυνόταν “δι’ ελέου και φόβου”.

Στον πλανητικό τυφώνα που μας παρασύρει, ενστικτωδώς αρπαζόμαστε από άχυρα. Αποκαλυπτικά οράματα για πολεμικούς, οικολογικούς και οικονομικούς Αρμαγεδδώνες βασανίζουν τις νύχτες μας. Σας κάνει εντύπωση που ο καιρός μας βρίσκεται σε παραλήρημα; Ποιά από τις περιούσιες ιστορίες που ξέραμε θα μπορούσε ποτέ να περιγράψει αυτό τον γενναίο καινούργιο κόσμο; Να μεσολαβήσει ανάμεσα στην ικεσία μας για νόημα και τις αδυσώπητες δυνάμεις που έχουμε συλλογικά εξαπολύσει; Να αναστρέψει την απίστευτη βία μας απέναντι στον πλανήτη, τα άλλα είδη και τους συνανθρώπους μας; Να ξορκίσει τον υπερπληθυσμό, την κλιματική αλλαγή, την καταστροφή του περιβάλλοντος και προπαντός την καταστροφή της ψυχής μας;

Ποιός Βούδας, Ιησούς, Μωάμεθ ή Μαρξ, ποιά θρησκεία ή θεωρία θα μπορούσε να εξηγήσει την ξαφνική αυτή εξακτίνωσή μας στον άγνωστο και απειλητικό πλανήτη που έχουμε ξαφνικά βρεθεί;

Οι τέσσερις ιππότες της Αποκαλύψεως

Η το τέλος του ιδεολογήματος της "προόδου"

Μέσα στην πρωτοφανή κρίση που έχει αρχίσει να πλήττει κάθε γωνιά του πλανήτη, πρέπει να είναι κανείς πρωταθλητής της αφέλειας για να συνεχίσει να πιστεύει ότι “όλα βαίνουν καλώς”. Τίποτα πια δεν βαίνει καλώς. Οι πέντε αιώνες θριαμβευτικής πορείας του Δυτικού πολιτισμού και προπαντός η ακλόνητη πίστη στο ιδεολόγημα της “προόδου” φαίνεται πως φτάνουν στο τέλος τους καθώς η αχαλίνωτη επέκταση του Δυτικού ανθρώπου συναντά ένα έσχατο όριο: Το πεπερασμένο των φυσικών πόρων του πλανήτη μας.

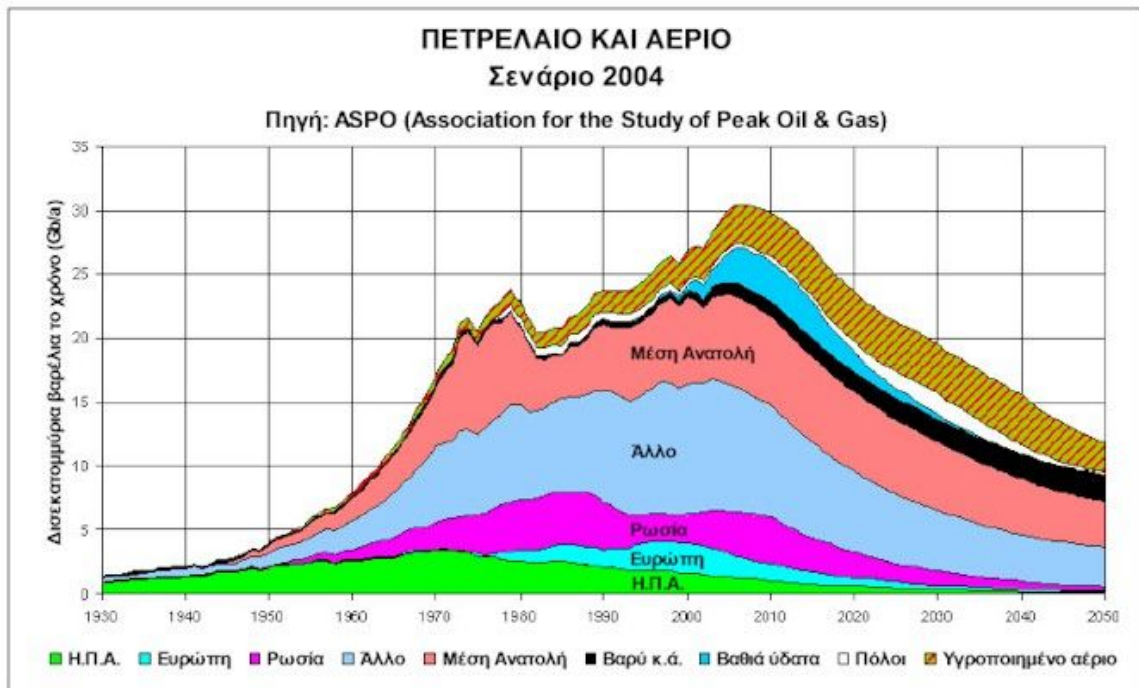
Ίσως φαίνεται υπερβολικός ή κινδυνολογικός ένας τόσο δραματικός τίτλος, αλλά οι 4 ιππότες της Αποκαλύψεως που ορθώνονται τώρα μπροστά μας είναι πραγματικοί και

προαναγγέλλουν το τέλος των βεβαιοτήτων του πολιτισμού μας δείχνοντας ειρωνικά τις σκοτεινές ατραπούς που είμαστε πλέον υποχρεωμένοι να βαδίσουμε.

1. Ενεργειακή κρίση

Ο σημερινός παγκοσμιοποιημένος πολιτισμός στηρίζεται στο πετρέλαιο. Όλα τα πράγματα γύρω μας χρειάζονται πετρέλαιο για να γίνουν ή να φτάσουν σ' εμάς. Έχετε όμως ακούσει για Peak Oil (Πηκ Όιλ – κορύφωση του πετρελαίου); Γνωρίζετε δηλαδή ότι το πετρέλαιο και όλοι οι άλλοι ορυκτοί ενεργειακοί πόροι είναι πεπερασμένοι και ότι η εξόρυξη/άντλησή τους πλησιάζει, αν δεν έφτασε ήδη, στο αποκορύφωμά της (peak); Από εδώ και πέρα μας περιμένει μια ενεργειακή κατληφορία. Με ό,τι αυτό συνεπάγεται για κοινωνίες εθισμένες στην αλόγιστη σπατάλη ενέργειας.

Η χίμαιρα της ανάπτυξης χωρίς όρια – της ίδιας δηλαδή της βάσης του βιομηχανισμού, είτε στην καπιταλιστική είτε στην κομμουνιστική εκδοχή του – είναι πια φανερή. Η “άπειρη ανάπτυξη” προϋποθέτει άπειρη ενέργεια, αλλά οι ενεργειακοί πόροι του πλανήτη μας δυστυχώς ή ευτυχώς είναι πεπερασμένοι, όπως παρουσιάζει το παρακάτω γράφημα της ASPO. Η συνήθης καταφυγή σε τεχνολογικά ευχολόγια (“Δεν μπορεί, θα βρεθεί μια καινούργια μέθοδος”) δείχνει απλώς την έκταση της εξάρτησής μας από ένα τρόπο σκέψης που δεν αντιλαμβάνεται τις έννοιες της ισορροπίας και των ορίων.

Οι υπολογισμοί των ειδικών δείχνουν πως η παραγωγή πετρελαίου κορυφώθηκε το 2005. Τότε δηλαδή έφτασε τα 82-85 εκατομμύρια βαρέλια τη μέρα και έκτοτε καθηλώθηκε εκεί παρά τη ραγδαία αύξηση της ζήτησης. Τον περασμένο μάλιστα Νοέμβριο, η IEA (International Energy Association – Διεθνής Ένωση Ενέργειας), επίσημο όργανο των Δυτικών κυβερνήσεων και της Ιαπωνίας, εξέδωσε την ετήσια έκθεσή της (World Energy Outlook 2008), όπου για πρώτη φορά παραδέχεται πως η παραγωγή πετρελαίου έχει αρχίσει να υποχωρεί. Τα πρώτα συμπτώματα της ενεργειακής κρίσης έχουν φτάσει ήδη: Ιλιγγιώδη скаμπανεβάσματα τιμών, οικονομική κρίση, πόλεμοι για το πετρέλαιο και τους άλλους πόρους, οξύτατη κοινωνική και πολιτική κρίση...

Και οι εναλλακτικές πηγές ενέργειας; Προβληματικές, εξαρτημένες από το πετρέλαιο και ανεπαρκείς για να καλύψουν τις ανάγκες ενός αδηφάγου πολιτισμού που μανιακά απαιτεί ολοένα και μεγαλύτερη κατανάλωση και σπατάλη ενέργειας.

2. Περιβαλλοντική κρίση

εξαφανίζονται...

Ούτε εδώ οι ειδήσεις είναι καλές. Παρά τις προειδοποιήσεις, η ανθρωπογενής καταστροφή του περιβάλλοντος βάνει ακάθεκτη, τα πρότυπα του καιρού μεταβάλλονται επικίνδυνα, οι πάγοι στους Πόλους λιώνουν, το χώμα (η ίδια η βάση της ζωής στη Γη) καταστρέφεται ολοένα και περισσότερο, τα δάση αποφυλώνονται και καίγονται μαζικά, τεράστιες γόνιμες εκτάσεις ερημοποιούνται, τα αποθέματα πόσιμου νερού μειώνονται, χιλιάδες είδη

Σαν ένα τεράστιο σμήνος ακριδών, σαν το Τέρας της Απληστίας στο “Κίτρινο Υποβρύχιο” των Μπητλς, το σημερινό κοινωνικό και οικονομικό σύστημα καταβροχθίζει την ίδια του τη φέρουσα δομή. Μέχρι πότε; Οι συνεχείς και βαθύτατες περιβαλλοντικές κρίσεις που μαστίζουν τον καιρό μας λένε πως ο λογαριασμός όπου να ’ναι φτάνει.

3. Κρίση στα τρόφιμα

Η “πράσινη επανάσταση” φανερά έφτασε στο τέλος της. Η εισαγωγή του πετρελαίου στο χωράφι (τρακτέρ, λιπάσματα, ζιζανιοκτόνα, αντλίες, μεταφορές, φάρμακα κλπ.) να μεν τετραπλασίασε τη γεωργική απόδοση από το 1950, αλλά αφήνει πίσω της έναν περιβαλλοντικό Αρμαγεδδώνα: Αποψίλωση, ερημοποίηση, εξαντλημένα και αλατούχα χώματα, συνεχής υποχώρηση του υδροφόρου ορίζοντα, προϊόντα πολλές φορές επικίνδυνα για την υγεία και συνεχώς αυξανόμενο ενεργειακό κόστος, που σήμερα ανέρχεται στη δαπάνη δέκα θερμίδων ενέργειας για την παραγωγή μιας θερμίδας τροφίμων (πριν πενήντα χρόνια χρειαζόνταν μόνο δύο θερμίδες ενέργειας για το ίδιο αποτέλεσμα).

Η ραγδαία αύξηση της τιμής των τροφίμων, η υιοθέτηση μεταλλαγμένων οργανισμών στο χωράφι και η συνεχής υποβάθμιση της ποιότητας των γεωργικών προϊόντων τα τελευταία χρόνια αντανakλά ακριβώς αυτή την αποτυχία των μοντέρνων μοντέλων βιομηχανικής γεωργίας. Και όσο η κρίση στην ενέργεια, το περιβάλλον και την κοινωνία θα βαθαίνει, τόσο τα τρόφιμα θα σπανίζουν, τόσο η τιμή τους θα κατευθύνεται προς τα επάνω. Το φάσμα της πείνας ήδη ορθώνεται μπροστά σε εκατοντάδες εκατομμύρια ανθρώπους.

4. Οικονομική, κοινωνική και πολιτική κρίση

Η οικονομική, κοινωνική και πολιτική κρίση στην οποία ολοένα και πιο βαθιά βυθίζεται ο κόσμος μας, συμπυκνώνει σε εμπειρικά κατανοητές και υπαρξιακά βιωμένες φόρμες την αγεφύρωτη αντίφαση ανάμεσα στο πεπερασμένο των πόρων του πλανήτη μας και το αρπακτικό, επεκτατικό και αδηφάγο ήθος της επ’ άπειρον ανάπτυξης που καλλιεργεί η κυρίαρχη αυτοκρατορική ιδεολογία της “προόδου”.

Φτάνοντας τελικά σε ένα πλήρως παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, ο θριαμβεύων βιομηχανισμός συναντά τα όριά του και τις Ερινύες του: Μειούμενα ενεργειακά αποθέματα, αυξανόμενες ελλείψεις πρώτων υλών, πληθυσμιακά επίπεδα πολύ πιο πάνω από τη φέρουσα ικανότητα του πλανήτη, συνεχής αύξηση του πληθυσμού, καταρρέοντα συστήματα παραγωγής τροφίμων, περιβαλλοντικές κρίσεις, οικονομικές κρίσεις, απάθεια και παραίτηση... Οι πόλεμοι των πόρων (για ενέργεια, πόσιμα νερά και καλλιεργήσιμες εκτάσεις) έχουν αρχίσει να διακρίνονται στον ορίζοντα. Και μαζί οι εφιάλτες της πείνας, της λειψυδρίας, των επιδημιών.

Υπάρχει ελπίδα;

Κανείς δεν αγαπάει τις Κασσάνδρες, αλλά δυστυχώς τα μαθηματικά της κρίσης είναι απολύτως σαφή. Σκεφθείτε μόνο μια όψη των σημερινών αδιεξόδων μας: Η φέρουσα ικανότητα του “διαστημοπλοίου” Γη υπολογίζεται σε 1 - 1,5 δισ. ανθρώπους το πολύ – τόσος ήταν ο πληθυσμός της Γης στις αρχές της βιομηχανικής περιόδου. Παρ' όλα αυτά, σήμερα ο πληθυσμός του πλανήτη έχει φτάσει ήδη τα 6,7 δισ. άτομα, ενώ κάθε χρόνο προστίθενται άλλα 74 εκατ. στόματα επιπλέον. Την ίδια στιγμή, χάνονται κάθε χρόνο 120 εκατ. στρέμματα καλλιεργήσιμης γης λόγω της περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Δηλαδή, εκατομμύρια τόνοι τροφίμων αφαιρούνται από την πληθυσμιακή εξίσωση κάθε χρόνο. Και σε μια Γη που έχει παγκοσμιοποιηθεί, κανείς δεν είναι πια ασφαλής απ' όσα υπονοούν αυτοί οι αριθμοί.

Μήπως δεν έχετε ακούσει ακόμα το καμπανάκι του συναγερμού; Η αφελής ψευδαίσθηση της σταθερής και αδιατάρακτης “προόδου”, της “ανάπτυξης” πέρα από κάθε όριο και της τεχνολογικής πανάκειας “δια πάσαν νόσον και πάσαν μαλακίαν”, μας έφερε στα σημερινά τραγικά αδιέξοδα. Η φαντασίωση της επ' άπειρον επέκτασης σε ένα πεπερασμένο πλανήτη, τροφοδοτημένη από το ιστορικό ατύχημα ή λαχείο της ύπαρξης αποθεμάτων άνθρακα και πετρελαίου κάτω από τα πόδια μας, επιτάχυνε την ξέφρενη αυτοκτονική πορεία του βιομηχανισμού και στις δύο εκδοχές του – την κομμουνιστική και την καπιταλιστική.

Ας ελπίσουμε πως οι δυνάμεις που τόσο απερίσκεπτα έχει εξαπολύσει ο άνθρωπος πάνω στον πλανήτη δεν θα οδηγήσουν στην ξαφνική κατάρρευση του πολιτισμού, αλλά σε μια αργή παρακμή που σε διακόσια-τριακόσια χρόνια θα επιτρέψει ίσως την εξασφάλιση μιας νέας ισορροπίας ανθρώπου και φύσης. Γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι μια απότομη κατάρρευση του πολιτισμού σημαίνει εκατόμβες, πολέμους, επιδημίες, λιμούς, αμέτρητους νεκρούς και αβάσταχτη δυστυχία για όσους επιζήσουν.

Η μόνη ελπίδα του ανθρώπου βρίσκεται στην επείγουσα εγκατάλειψη των αντιλήψεων και πρακτικών του βιομηχανισμού και στην υιοθέτηση βιώσιμων τρόπων ζωής και σχέσεων με τους άλλους και τη φύση – στην “αποβιομηχάνιση” δηλαδή της σκέψης και της δράσης μας. Το χρέος και το αίτημά μας οφείλει πλέον να είναι η απείρως πολιτική και επιτακτικώς πρακτική διεκδίκηση της αυτάρκειας και της αυτονομίας, της ανάκτησης των χαμένων τεχνών επιβίωσης του ανθρώπου που κατάστρεψε ο βιομηχανισμός και ο καταναλωτισμός – και η καθιέρωση μιας “οικονομίας της γενναιοδωρίας” στη θέση της λογιστικής μιζέριας που σήμερα μας φαίνεται τόσο “λογική” και αναπόφευκτη.

Λαοτεχνολογίες: Κρίσιμες τέχνες επιβίωσης

Μπροστά στο ογκούμενο τσουνάμι της σημερινής συστημικής κρίσης, μια λογική απάντηση για τον καθένα μας θα ήταν η εξασφάλιση αυτάρκειας και αυτονομίας με την αναβίωση των λαοτεχνολογιών. Σίγουρα δεν είναι πανάκεια, αλλά θα βοηθούσε πολύ.

Τα χωριά πεθαίνουν, αν δεν είναι ήδη νεκρά ή στην καλύτερη περίπτωση παραθεριστικές κατοικίες Ευρωπαίων συνταξιούχων. Και μαζί με τα χωριά χάνεται και ένας τεράστιος θησαυρός πολύτιμης πρακτικής γνώσης για την επιβίωση, που κάποτε μεταδιδόταν εμπειρικά και προφορικά από γενιά σε γενιά.

Έχω ακούσει κάποιους να λένε: Ε και τί έγινε δηλαδή;. Τί την χρειαζόμαστε πλέον την όποια γνώση στενοκέφαλων χωρικών (δηλαδή των παππούδων και των προπάππων μας), όταν βρισκόμαστε πια μέσα στον καταναλωτικό και τεχνολογικό παράδεισο; Γιατί να μας απασχολεί πια η παραγωγή των αναγκαίων προς το ζην ή έστω η εξεύρεσή τους, όταν όλα έχουν γίνει τόσο εύκολα; Έχουμε κάνει τη ζωή μας άνετη και ξεκούραστη και η επιβίωση βρίσκεται στο τσεπάκι μας. Με λίγα ευρώ βρίσκουμε τα πάντα στο σουπερμάρκετ της γειτονιάς ή στη Λαϊκή της Δευτέρας. Είμαστε πιο έξυπνοι και πιο ασφαλείς σήμερα.

Η ασφάλεια των προς το ζην δεν είναι καθόλου ασφαλής

Όμως, αφού είμαστε τόσο έξυπνοι γιατί έχουμε αναθέσει εν λευκώ την ευθύνη για την επιβίωσή μας σε λίγα, μεγάλα και συγκεντρωτικά επιχειρηματικά συμφέροντα που γίνονται όλο και πιο λίγα, όλο και πιο μεγάλα, όλο και πιο συγκεντρωτικά; Κάποτε, στον παλιό περιφρονημένο κόσμο της παράδοσης, η εξασφάλιση των προς το ζην ήταν ευθύνη των μελών της οικογένειας και της κοινότητας που την περιέβαλε. Η αυτάρκεια και η αυτονομία ήταν διαπραγματέυτες αξίες. Σήμερα, στην εποχή των πολύ έξυπνων, τα ίδια τα θεμέλια της επιβίωσής μας είναι απλώς ένα εμπόρευμα που το ελέγχουν άλλοι και μάλιστα με μόνο κριτήριο το προσωπικό τους όφελος.

Ας πάρουμε την επάρκεια των τροφίμων, για παράδειγμα. Πέντε-έξη τεράστιες αλυσίδες σουπερμάρκετ διανέμουν τα τρόφιμα που χρειάζεται η πλειοψηφία των Ελλήνων. Κανένας μας δεν γνωρίζει πια πώς γίνεται η παραγωγή τροφίμων, εκτός από τους λίγους επαγγελματίες αγρότες και μερικούς χομπίστες που στήνουν λαχανόκηπους στην αυλή τους ή εκτρέφουν λίγες κότες και κάνα-δύο κουνέλια. Όλα δείχνουν να δουλεύουν ρολόι, όσο κι αν κάθε δυό-τρεις μήνες τα βασικά τρόφιμα ακριβαίνουν κατά 5 ή 10 ή 15% (60% σ' ένα χρόνο, σύμφωνα με τις εφημερίδες, κι ας μιλάει για απειροελάχιστο πληθωρισμό η κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Ένωση). Αλλά

το σύστημα δουλεύει χωρίς προβλήματα και ελλείψεις μέχρι τώρα, τόσο καλά μάλιστα που κοντεύουμε να πιστέψουμε πως είναι ένα αιώνιο και παντοτινό σύστημα.

Κι εγώ κάνω εδώ μια υπόθεση. Για να είμαι ακριβής, δεν είναι απλώς μια υπόθεση, αλλά μια απόλυτα λογική, αυτονόητη και αναπόφευκτη σκέψη όταν βλέπει κανείς το νέο, τρισεπιρότερο και παγκόσμιο αυτή τη φορά, οικονομικό Κραχ να έρχεται κατά πάνω μας παρά τις διαψεύσεις των κυβερνήσεων, των τραπεζιτών και των παπαγάλων τους στα ΜΜΕ. Η “υπόθεσή” μου λοιπόν είναι απλή και λογική: Τί θα συμβεί όταν το σημερινό υπερσυγκεντρωτικό σύστημα διανομής τροφίμων αρχίσει να σκοντάφτει και να συρρικνώνεται; Τί θα τρώνε οι εξαρτημένοι από τα σουπερμάρκετ πληθυσμοί, κυρίως των μεγαλουπόλεων, όταν το οικονομικό τσουνάμι, που ήδη βλέπουμε στον ορίζοντα, χτυπήσει πάνω στην πραγματική οικονομία των ανθρώπινων αναγκών με όλη του την τερατώδη δύναμη; Ως εμπορικές επιχειρήσεις, οι κολοσσιαίες αυτές αλυσίδες σουπερμάρκετ είναι άμεσα εξαρτημένες από το τραπεζικό σύστημα, αφού χρειάζονται πολύ χρήμα κάθε μέρα για τη τροφοδότηση και συντήρηση πελώριων μηχανισμών διακίνησης ευαίσθητων προϊόντων. Και οικονομικό Κραχ σημαίνει πρώτα απ' όλα κλείσιμο τραπεζών και εξαφάνιση του χρήματος – άρα και γονάτισμα του σημερινού συστήματος διανομής τροφίμων.

Τί θα γίνουν, λοιπόν, τί θα τρώνε, τί θα κάνουν οι ανθρώπινοι πληθυσμοί, εσείς, εγώ, όταν διαπιστώσουμε στο πετσί μας πως μέσα σε συνθήκες μεγα-καπιταλισμού, νεοφιλελεύθερης ασυδοσίας και χρηματοοικονομικής παγκοσμιοποίησης η επάρκεια τροφίμων, αλλά και όλων σχεδόν των άλλων αναγκαίων προς το ζην, δεν ήταν καθόλου, μα καθόλου διασφαλισμένη – όπως αφελώς είχαμε πιστέψει;

Ο ά-χρηστος και ά-τεχνος καταναλωτής

Σα να ακούω την αντίδρασή σας: “Μα τί λες τώρα; Δεν γίνονται αυτά τα πράγματα”. Και όμως, γίνονται και παραγίνονται ή τουλάχιστον έχουν αρχίσει να γίνονται. Μήπως δεν έχετε αντιληφθεί ακόμα την πρώτη τους φάση γύρω σας, δηλαδή τον τρελό πληθωρισμό στα τρόφιμα ή το σπασμωδικό ανεβοκατέβασμα των τιμών του πετρελαίου;

Αλλά το επερχόμενο Κραχ δεν είναι το κύριο γεγονός. Είναι μόνο μια πλευρά ή ένα σύμπτωμα, αν θέλετε, της βαθύτατης κρίσης της σημερινής αδηφάγας και επεκτατικής αυτοκρατορικής κουλτούρας του χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού που, σαν το Τέρας της Απληστίας στο “Κίτρινο Υποβρύχιο” των Μπητλς, καταβροχθίζει τα πάντα γύρω του – και στο τέλος τον εαυτό του. Η κρίση του Δυτικού, και παγκοσμιοποιημένου πλέον, πολιτισμού κορυφώνεται σιγά σιγά με τη μη-αναστρέψιμη ανθρωπογενή καταστροφή του περιβάλλοντος, με την αλλαγή των προτύπων του καιρού, με την καταστροφή του χώματος (της βάσης δηλαδή της ζωής στον πλανήτη Γη), με την επικίνδυνη μείωση των αποθεμάτων πόσιμου νερού, με τον υπερπληθυσμό (74 εκ. στόματα επιπλέον κάθε χρόνο ή 7 Ελλάδες), με την επιταχυνόμενη καταστροφή των καλλιεργήσιμων εδαφών και με την αποφασιστικής σημασίας κορύφωση και αναπόφευκτη καθοδική πορεία της παραγωγής των φυσικών ενεργειακών πόρων (Peak Oil).

Η μεγαλύτερη όμως ζημιιά της τελικής φάσης του βιομηχανισμού είναι η δημιουργία καταναλωτικών όντων ανίκανων να επιζήσουν έξω από την καπιταλιστική μεγα-μηχανή. Η τεράστια παραδοσιακή βάση επιβιωτικών γνώσεων εγκαταλείφθηκε, λησσορήθηκε, αγνοήθηκε και τείνει να εξαφανιστεί. Στη θέση του Homo Universalis της παραδοσιακής κοινωνίας, ο τελικός καπιταλισμός τοποθετεί το δικό του υπερειδικευμένο δημιούργημα: Τον ά-χρηστο και ά-τεχνο καταναλωτή, κυρίως καταναλώτρια, που απλώς συμπληρώνει σαν αναγκαίο εξάρτημα το σουπερμάρκετ και το εμπορικό κέντρο και προορίζεται να τα ακολουθήσει στην εξαφάνισή τους.

Μια στιγμή, όμως. Ο καταναλωτής που περιγράφω είμαι εγώ κι εσείς – και προπαντός τα παιδιά μας που πιθανότατα θα βρεθούν ά-πραγα και α-μήχανα σε ένα ληλατημένο κόσμο. Υπάρχει άραγε κάτι που θα άξιζε να τους κληροδοτήσουμε, κάτι που θα μπορούσε να πολλαπλασιάσει την ατομική και συλλογική τους ικανότητα για επιβίωση, κάτι σαν εξιλέωση και αίτηση συγγνώμης εκ μέρους μας για τον μη-βιώσιμο κόσμο που επιτρέψαμε ή βοηθήσαμε να στηθεί;

Να αναβιώσουμε τις “λαοτεχνολογίες”

Να ένα ερώτημα στο οποίο κάθε μέλος της απερχόμενης γενιάς οφείλει να απαντήσει με τον τρόπο του: Πώς θα μπορούσαμε να εκπαιδύσουμε τις νεότερες γενιές προς την κατεύθυνση της αυτάρκειας και της αυτονομίας, δηλαδή για τότε – μάλλον πολύ σύντομα – που το καταναλωτικό όνειρο θα αρχίσει να μεταμορφώνεται σε εφιάλη. Πώς θα μπορούσαμε δηλαδή να αναβιώσουμε τις λησμονημένες τέχνες αυτονομίας και αυτάρκειας – αληθινές “λαοτεχνολογίες” παραγωγής τροφής, ρούχων, κατοικιών κ.ά. – προσαρμόζοντάς τες βέβαια στη σημερινή εποχή και στις σημερινές γνώσεις και ξαναδίνοντάς τους την αξία και το κύρος που τους αξίζουν. Μαζί με την αναγκαία αναβίωση της ξεχασμένης κοινωνικής αλληλεγγύης, μπορούν να αποτελέσουν μια στιβαρή και ισορροπημένη βάση για την επιβίωση της ανθρώπινης κοινότητας μέσα στις ριζικά διαφορετικές αυριανές συνθήκες.

Σίγουρα, ένα τέτοιο εγχείρημα είναι πορεία σε ανηφοριά. Οι “λαοτεχνολογίες” φανερά είναι φτωχές και ταπεινές και δεν πολυσυγκινούν τον σημερινό άνθρωπο, που εθισμένος στην άνεση και την ευκολία θεωρεί αδιανόητη την απεξάρτησή του από τον καταναλωτισμό. Απλές και περιφρονημένες δεν μπορούν βεβαίως να σταθούν μπροστά στο “μεγαλείο” ενός σπορ αυτοκινήτου στις σελίδες γυαλιστερών περιοδικών ή μπροστά στο τελευταίο μοντέλο κινητών στη βιτρίνα της Vodafone και το τρομερό ενδιαφέρον των “συναρπαστικών” τηλεοπτικών παιχνιδιών στην οθόνη μας. Τους λείπουν δηλαδή οι χάντρες και τα καθρεφτάκια για τους ιθαγενείς. Αλλά προσέξτε. Έχουν κάτι που όλα τα σπορ αυτοκίνητα, όλα τα κινητά και όλες οι τηλεοπτικές εκπομπές του σημερινού κόσμου δεν μπορούν να δώσουν: Είναι τεχνολογίες και γνώσεις στα μέτρα των πραγματικών ανθρώπων. Μπορούν να χαρίσουν αυτάρκεια και αυτονομία σε ένα καταρρέοντα κόσμο. Δεν εξαρτώνται από τράπεζες, εταιρείες, δάνεια, άδειες και γραφειοκράτες, εφορίες, ειδικούς, προηγμένα υλικά, δυσνόητες έννοιες, μαθηματικές εξισώσεις, καθηγητάδες και σοφούς – δηλαδή από τη μεγα-μηχανή. Μπορούν να γίνουν από τον καθένα μας με μηδαμινό ή ελάχιστο κόστος και την κρίσιμη ώρα, όταν τα φοβερά και τρομερά γρανάζια του μεγα-καπιταλισμού αρχίσουν να σκοντάφτουν (όπως ήδη έχουν αρχίσει), μπορούν να γεμίσουν το πιάτο ενός παιδιού, να ζεστάνουν το σπίτι, να τηρήσουν την υπόσχεση

πως υπάρχει αύριο. Στο κάτω κάτω της γραφής, με παρόμοιες τεχνολογίες και γνώσεις πορεύθηκε ο άνθρωπος μέχρι πρόσφατα. Και με πολύ μεγάλη επιτυχία, θα έλεγα...

Καθώς η χρηματοπιστωτική κρίση ξεκινά την κατεδάφιση και της πραγματικής οικονομίας, τα πράγματα τείνουν να φανούν πολύ διαφορετικά κάτω από το καινούργιο φως. Και δεν μιλάμε για προβλεπτές ιστορικές αλλαγές – μια γραμμική προβολή του χθες στο σήμερα – αλλά για κάτι πολύ πιο βαθύ και πολύ πιο ριζικό: Για την οδυνηρή αλήθεια ότι η κουλτούρα του Διαφωτισμού, δηλαδή ο Δυτικός και σήμερα παγκοσμιοποιημένος κόσμος, σύντομα θα υποχρεωθεί να δώσει λόγο για τις ασυγχώρητες αμαρτίες, τα χοντρά λάθη και τις ιστορικές επιλογές του. Και οι ανθρώπινες κοινότητες, όσες απομείνουν, θα αναγκαστούν να ξαναθέσουν από την αρχή το ζήτημα της επιβίωσής τους μέσα από την αυτάρκεια και την αυτονομία σε ένα πλανήτη με πεπερασμένους και σε μεγάλο βαθμό σπαταλημένους πόρους.

Το κείμενο που ακολουθεί (αρχικά είχε τη μορφή επιστολής) προέκυψε μετά από συζητήσεις με φίλους πριν μερικά χρόνια σχετικά με την αυθεντικότητα ή όχι ενός ισπανικού βιβλίου (ή μάλλον κεφαλαίου βιβλίου) που υποτίθεται ότι περιγράφει την ανάκριση του τροτσκιστή Κρίστιαν Ρακόβσκυ κατά τις Δίκες της Μόσχας. Με αφορμή την αναφορά αυτού του γεγονότος σε ένα καινούργιο τότε βιβλίο του δημοσιογράφου Σπύρου Χατζάρα και την, λόγω κρίσεως, επανεμφάνιση των εθνικοσοσιαλιστικών απόψεων για τον ρόλο των τραπεζιτών και των κομμουνιστών (και των Εβραίων βεβαίως) στη διαμόρφωση του σημερινού κόσμου, το ενδιαφέρον ήταν έντονο και οι συζητήσεις ζωηρές. Και εξ όσων είμαι σε θέση να γνωρίζω, τέτοια ζητήματα συνεχίζουν και σήμερα να απασχολούν αρκετούς. Είναι άραγε αληθινά αυτά που υποτίθεται ότι είπε ο Ρακόβσκυ κατά την ανάκρισή του; Κατ' εμέ, δεν έχει καμία πλέον σημασία εάν είναι ή δεν είναι αληθινά. Η συζήτηση τέτοιων ιστοριών, που ανασύρονται από παλιά συρτάρια και αποπειρώνται να αναβιώσουν γηραλέες ιδεολογίες και μισοξεχασμένες συγκρούσεις, συσκοτίζει αυτό που πραγματικά συμβαίνει στις μέρες μας – τη βαθειά και μη-ανατάξιμη κρίση του βιομηχανικού πολιτισμού. Και το χειρότερο, εμποδίζει κάθε σοβαρή συζήτηση που θα μπορούσε να οδηγήσει σε ρεαλιστικές πολιτικές για τις πρωτοφανείς συνθήκες φτωχοποίησης και αποανάπτυξης που αντιμετωπίζουμε.

Από την ανάκριση του Ρακόβσκυ στις επερχόμενες εκατόμβες

Ανάμεσα στις πολλές θεωρίες συνωμοσίας που κυκλοφορούν αυτό τον καιρό, ίσως θα πρέπει να προσέξουμε ιδιαίτερα το κείμενο της υποτιθέμενης ανάκρισης του Κρίστιαν Ρακόβσκυ, ενός πρωταγωνιστικού προσώπου της μπολσεβίκικης επανάστασης, από τη σοβιετική μυστική αστυνομία (NKVD) το 1938, λίγο πριν δικαστεί στη δίκη των 21, μια από τις περίφημες δίκες της Μόσχας. Μπορεί να δει κανείς αυτό το κείμενο στα αγγλικά στις παρακάτω ιντερνετικές διευθύνσεις (δεν είναι σίγουρο πως ισχύουν ακόμα):

<http://www.scribd.com/doc/34310326/Red-Symphony> ή

<http://ia700202.us.archive.org/5/items/RedSymphony/RedSymphony.pdf>

Το κείμενο αυτό πρωτοδημοσιεύθηκε ως κεφάλαιο XL ενός ισπανικού βιβλίου με τίτλο *Sinfonia en Rojo Mayor* (Συμφωνία σε Κόκκινο Μείζον) και υποτίθεται πως είναι η ισπανική μετάφραση μιας ρωσικής μετάφρασης της απομαγνητοφώνησης της ανάκρισης που έγινε στα γαλλικά. Η απομαγνητοφώνηση και η μετάφραση στα ρωσικά υποτίθεται πως έγιναν από τον συγγραφέα του βιβλίου, τον γιατρό Γιοσίφ Μαξίμοβιτς Λαντόβσκυ, που ήταν παρών για να χορηγεί κρυφά κάθε τόσο στον ανακρινόμενο κάποιο ελαφρό διεγερτικό μέσα στο ούισκυ του (ναι, ήταν μια πολύ ασυνήθιστη για τα σταλινικά δεδομένα ανάκριση!)

Το κείμενο έχει περάσει από πολλές γλώσσες – γαλλικά > ρωσικά > ισπανικά > αγγλικά – για να φτάσει σ' εμάς. Δηλαδή, σαν την ιστορία που αφηγείται η Διοτίμα στην αφήγηση του Σωκράτη στον περί έρωτος διάλογο του Πλάτωνος, υπάρχουν κι εδώ πολλές διαμεσολαβήσεις ανάμεσα στο αρχικό γεγονός (αν έγινε ποτέ) και στη

δική μας συνείδηση. Με άλλα λόγια, έχουμε να κάνουμε με μυθικά υλικά. Υπάρχει άραγε αλήθεια (α-λήθεια) πίσω απ' όλα αυτά;

Και πρώτα απ' όλα, η ίδια η καταγωγή αυτής της ιστορίας είναι μυθική, απίστευτη, παραμυθένια. Το βιβλίο *Συμφωνία σε Κόκκινο Μείζον* του δρ Λαντόβσκυ (κάπου 800 σελίδες) επιμελήθηκε κάποιος Ισπανός συγγραφέας, φασίστας εθελοντής στον γερμανικό στρατό. Ο ίδιος το έφερε στην Ισπανία και ισχυρίστηκε στον εκδότη του (έτσι λέει ο εκδότης) ότι το βρήκε πάνω στον γιατρό Λαντόβσκυ που κειτόταν νεκρός μέσα σε μια καλύβα στα περίχωρα του Λένινγκραντ (σήμερα Αγία Πετρούπολη) κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της πόλης από τους Γερμανούς. Στην πραγματικότητα αυτό που βρήκε ήταν ένα πακέτο σημειωματάρια, από τα οποία με πολύ κόπο και προσπάθεια (σύμφωνα με τον εκδότη) βγήκε το βιβλίο. Τώρα τι γύρευε ο γιατρός Λαντόβσκυ σε μια καλύβα έξω από το Λένινγκραντ νεκρός να κουβαλάει πάνω του κάτι τεφτέρια με το συγκλονιστικότερο μυστικό του σύγχρονου κόσμου – είναι κάτι που ξεπερνά τα όρια της φαντασίας.

Εν πάση περιπτώσει, η πηγή αυτής της ιστορίας είναι ένα μόνο πρόσωπο, που δεν ξέρουμε αν λέει αλήθεια ή αν ψεύδεται. Επιπλέον, ο άνθρωπος που λέει ότι το βρήκε δηλώνει πως είναι φασίστας κι αυτό που προκύπτει από το κείμενο της ανάκρισης του Ρακόβσκυ είναι ένα αριστοτεχνικό κοκτέιλ τριών θεμελιακών φασιστικών δαιμόνων: Εβραίοι, τραπεζίτες, κομμουνιστές. Τρία σε ένα!

Φτάνουν όμως αυτές οι αμφιβολίες για να πετάξουμε το κείμενο στη χωματερή των ψευδών πραγμάτων; Εδώ είναι που προβληματίζομαι πολύ. Για αρκετούς λόγους. Πρώτα απ' όλα, η ποιότητα του λόγου. Παρά τις επανωτές μεταφράσεις ή ίσως και εξαιτίας των μεταφράσεων, έχουμε εδώ ένα κείμενο υψηλής διαλεκτικής και ρητορικής ποιότητας, ένα κείμενο που ταιριάζει σύμφωνα με όσα γνωρίζουμε στο δαιμονισμένο αυτό πρόσωπο, τον Ρακόβσκυ. Αν το κείμενο είναι κατασκευη, τότε γιατί κανείς δεν γνωρίζει σήμερα ένα συγγραφέα τέτοιου διαμετρήματος; Το δεύτερο είναι ότι η λογική των θέσεων του Ρακόβσκυ είναι ατράνταχτη και τα επιχειρήματά του αεροστεγή.

Ένας δαιμονισμένος άνθρωπος

Δυό λόγια για τον Ρακόβσκυ (http://en.wikipedia.org/wiki/Christian_Rakovsky). Γεννήθηκε στη Βουλγαρία, ίσως ήταν εβραϊκής καταγωγής, μεγάλωσε στη Ρουμανία σε μεγαλοαστικό περιβάλλον κι από πολύ μικρός μπήκε στο επαναστατικό κίνημα. Σπούδασε γιατρός σε διάφορες χώρες (τον απέλαυαν συχνά για επαναστατική δράση), ήταν πολύγλωσσος και καλλιεργημένος και εκινείτο με άνεση στους κύκλους της μαρξιστικής инτελλιγκέντσιας σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Με το ξέσπασμα της ρωσικής επανάστασης πρωτοστατεί στην απόπειρα επανάστασης στη Ρουμανία και Μολδαβία, γίνεται στέλεχος του κομμουνιστικού κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης, αναλαμβάνει πρόεδρος του σοβιέτ επιτρόπων (πρωθυπουργός) και επίτροπος εξωτερικών υποθέσεων της Ουκρανίας κατά τον εμφύλιο πόλεμο, γίνεται ιδρυτικό μέλος της Κομιντέρν, πρεσβευτής της ΕΣΣΔ στο Παρίσι και αργότερα στο Τόκιο. Βασικό στέλεχος της τροτσικιστικής αντιπολίτευσης και της Δευτέρας Διεθνούς, συλλαμβάνεται το 1938, περνάει από δίκη, καταδικάζεται σε είκοσι χρόνια φυλάκιση και εκτελείται το 1941. Λίγο πριν δικαστεί, υποτίθεται ότι περνάει από την ειδική

ανάκριση που τα πρακτικά της περιλαμβάνει στο παραπάνω βιβλίο του ο δρ Λαντόβσκυ. Ο Ρακόβσκυ αποκαταστάθηκε κομματικά από τον Γκορμπατσώφ.

Αυτό που αποκαλύπτει ή φέρεται να αποκαλύπτει κατά την ανάκρισή του ο Ρακόβσκυ είναι ότι παράλληλα με την Κομιντέρν (Κομμουνιστική Διεθνή) υπάρχει και η Καπιντέρν (Καπιταλιστική Διεθνή) και ότι η μια είναι αντανάκλαση της άλλης ή, μάλλον, ένα και το αυτό. Το χρηματοπιστωτικό (financial) κεφάλαιο δεν προέκυψε από το βιομηχανικό (industrial) κεφάλαιο, αλλά συνέβη το ακριβώς αντίθετο, και η κυριαρχία του στηρίζεται στην ακατανίκητη δύναμη του χρήματος. Η φύση του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου είναι καθαρά ανατρεπτική, επαναστατική, διεθνιστική, αντικρατική – ακριβώς όπως είναι και η φύση του κομμουνιστικού κινήματος. Γι' αυτό τον λόγο, λέει υποτίθεται ο Ρακόβσκυ, ο μέγας συνωμότης, ο Κάρολος Μαρξ, απέκρυψε και υποβάθμισε τον ρόλο του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου στα έργα του. Και γι' αυτό τον λόγο, “Αυτοί”, όπως ονομάζει τους λιγιστούς αόρατους υπέρτατους χειριστές του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, χρηματοδότησαν, καλλιέργησαν και κανάκεψαν το επαναστατικό κίνημα από την εποχή της γαλλικής επανάστασης. Είναι αυτοί που βρίσκονται πίσω από κάθε κοινωνικοοικονομική κρίση, πίσω από κάθε αντίφαση του καπιταλισμού, πίσω από κάθε πόλεμο, πίσω απ' όλες τις κάθε φορά επαναστατικές συνθήκες (ανεργία, πείνα, αδιέξοδα), πίσω από το κοινωνικό και πολιτικό χάος. Η δύναμή τους είναι η δύναμη δημιουργίας ή εξαφάνισης του χρήματος μέσω των σχετικών μηχανισμών που ελέγχουν. Τελικός στόχος τους είναι η απόλυτη δύναμη, η απόλυτη εξουσία τους πάνω στον πλανήτη.

Οι αληθινοί κομμουνιστές, κατά τον Ρακόβσκυ, είναι οι διεθνο-κομμουνιστές (τροτσκιστές) που βρίσκονται σε θανάσιμη σύγκρουση με τους εθνο-κομμουνιστές (σταλινικούς). Οι τροτσκιστές φιλοσοφικά και πολιτικά ταυτίζονται απόλυτα μ' “Αυτούς”. Ο ρόλος του Τρότσκι, ο οποίος κατά τον Ρακόβσκυ ήταν σε στενή επαφή μ' “Αυτούς”, ήταν να διαδεχτεί τον Λένιν και να οδηγήσει την επανάσταση στον παγκόσμιο θρίαμβό της. Όμως τη στιγμή της δολοφονίας του Λένιν συνέβη ένα ατύχημα (μια πολύμηνη ασθένεια του Τρότσκι) κι έτσι η εξουσία της Σοβιετικής Ένωσης πέρασε στον Στάλιν. Κατά τον Ρακόβσκυ, ο Χίτλερ ήταν δημιούργημα “Αυτών” με στόχο την καταστροφή του Στάλιν.

Το γεγονός ότι ο Ρακόβσκυ στη δίκη του λίγους μήνες αργότερα καταδικάστηκε σε είκοσι μόνο χρόνια φυλάκιση κι όχι σε θάνατο όπως οι περισσότεροι συγκατηγορούμενοί του (εκτελέστηκε όμως το 1941, με την εισβολή των Γερμανών, μαζί με πολλούς άλλους πολιτικούς κρατούμενους) συνηγορεί υπέρ της αυθεντικότητας του κειμένου της ανάκρισής του. Εάν έχουν έτσι τα πράγματα, πολλές από τις αναλύσεις και προβλέψεις του κατά την ανάκριση υιοθετούνται αργότερα και γίνονται επίσημες πολιτικές από τον Στάλιν (σύμφωνο Ρίμπεντροπ, διαμελισμός της Πολωνίας, συμμαχία με Αμερική κ.ά.) Αυτά ίσως εξηγούν και την αναστολή της εκτέλεσής του.

“Αυτοί” και η παλιά αλαζονεία του Λόγου

Από την άλλη πλευρά, η απόλυτη σήμερα κυριαρχία του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, ο έσχατος ευτελισμός των πολιτικών μηχανισμών του δυτικού κόσμου, το

βαθύτατο οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό και ηθικό χάος του καιρού μας – όλα αυτά μου λένε ότι, κι αν ακόμα ήταν αληθινές οι πληροφορίες και υποθέσεις του Ρακόβσκυ, κάτι πήγε πολύ στραβά στα σχέδια “Αυτών” – αν υπάρχουν “Αυτοί” κι αν πράγματι έχουν σχέδια. Μου είναι αδύνατο να δεχτώ ότι πάνω στη χαοτική κατάσταση της ζωής του πλανήτη είναι δυνατόν να επιβληθεί ο απόλυτος έλεγχος του ανθρώπινου νου, ότι ένα υποσύστημα μπορεί να ελέγξει και να καθοδηγήσει το υπερσύστημα – όσο ισχυρά εργαλεία κι αν έχει, όπως το χρήμα. Όμως, αυτή η παλιά αλαζονεία του Λόγου, που δεν δέχεται πως και ο Λόγος αναπτύσσεται μέσα στο πλαίσιο του απρόβλεπτου, του παράλογου, του ανεξήγητου, του χαοτικού, του υπερανθρώπινου, ήταν απόλυτα ταιριαστή με την εποχή και τον τρόπο σκέψης αυτών των δαιμονισμένων ανθρώπων των αρχών του 20ού αιώνα – δηλαδή, των Ρακόβσκυ, των Λένιν, των Τρότσκι, των Στάλιν και όλων των ανάλογων προσώπων στον καπιταλιστικό κόσμο. Ήταν η εποχή και ο καιρός που όλα φαίνονταν εφικτά, που οι έννοιες της προόδου, της ανάπτυξης, της επέκτασης, της επανάστασης είχαν φτάσει στο αποκορύφωμά τους, που οι ιδέες κυβερνούσαν τον κόσμο, που η ενστικτώδης αρπακτικότητα του ανθρώπου μεταφραζόταν σε ευγενή φιλοδοξία, που το ατομικό πάθος για επιβολή και εξουσία μασκαρευόταν σε ιδεολογία και αλτρουισμό.

Να δεχτώ, λοιπόν, ότι προς τα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα πράγματι κάποιοι ισχυροί άνθρωποι οργάνωσαν μια μεγάλη χρηματοπιστωτική συνωμοσία, την οποία επένδυσαν με επαναστατικούς πολιτικούς μηχανισμούς. Να δεχτώ, προς χάριν της συζήτησης, ότι κάποιοι μανιακοί ιδεολόγοι σαν τους τροτσικιστές, σαν τον Ρακόβσκυ, πράγματι πίστεψαν στην “επαναστατική” φύση του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου και ταυτίστηκαν πολιτικά μαζί του. Να δεχτώ ότι μετά την οικτρή αποτυχία των τροτσικιστών, “Αυτοί” εγκατέλειψαν τις επαναστατικές τακτικές και συνειδητά υιοθέτησαν οικονομικίστικα εργαλεία (τεχνολογία, τηλεόραση, διαφήμιση, καταναλωτισμό, υπερδανεισμό, μονεταρισμό, παγκοσμιοποίηση, ΔΝΤ, πληθωρισμό, χρεοκοπία κ.ά.) με σκοπό να υπονομεύσουν από μέσα τις κοινωνίες – και ταυτόχρονα να τα ’κονομήσουν! Να τα δεχτώ όλα αυτά, αλλά ποιά συνωμοσία, και μάλιστα πλανητικής έκτασης και φιλοδοξίας, αντέχει τόσες γενιές; Και ας πούμε ότι με μανιακή πλύση εγκεφάλου των επιγόνων αντέχει. Όταν όμως εξαπολύεις τόσα σιωπηλά όπλα μαζικής καταστροφής, σύγχυσης και κοινωνικής διάλυσης, πώς εξασφαλίζεις τη συνέχιση και επιβίωση της δικής σου φιλόδοξης συνωμοτικής ομάδας μέσα σε ένα κόσμο που καταρρέει, μέσα σε μια κατάσταση που φέρνει τις κοινωνίες σε έκρηξη και διάλυση; Πρωταρχικό ένστικτο κάθε οργανισμού και κάθε ομάδας είναι η συνέχισή του στο διηνεκές. Πώς είναι δυνατόν όμως να θες να συνεχίσεις, όταν συνειδητά διαλύεις το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον πάνω στο οποίο στηρίζεσαι και το οποίο σου δίνει τα ηγεμονικά προνόμια που κατέχεις; Εξ άλλου ο πόλεμος μπορεί να ήταν επαναστατική συνθήκη μέχρι πρόσφατα, αλλά ο τελευταίος ουσιαστικός πόλεμος που θυμάμαι ήταν ψυχρός, λόγω των πυρηνικών. Ο επόμενος άραγε θα είναι τόσο αυτοσυγκρατημένος; Τί είδους σχέδιο παγκόσμιας κυριαρχίας είναι αυτό; Για σαμψώνειο συμβόλαιο αυτοκτονίας μου μοιάζει...

Αν υπήρξε, λοιπόν, μια τέτοια mega-συνωμοσία, όπως διατείνονται οι εθνικοσοσιαλιστές, φανερά απέτυχε, φανερά έχασε τον έλεγχο, φανερά την πήρε κι αυτή ο διάβολος που μας έχει σηκώσει όλους.

Αλλού το όνειρο (“Αυτών”) κι αλλού το θαύμα

Να πω, λοιπόν, τι πιστεύω πως συνέβη: Χωρίς αμφιβολία υπήρξαν, υπάρχουν και θα συνεχίσουν να υπάρχουν άνθρωποι που συνωμοτούν για να πετύχουν κάποιους στόχους. Πολιτικές και θρησκευτικές ομάδες, τραπεζικά συγκροτήματα, επιχειρηματικά τραστ κ.ο.κ. Μόνο η εξημμένη λαϊκή μυθολογία όμως μπορεί να επενδύσει οποιαδήποτε συνωμοσία με παντογνωσία και παντοδυναμία, με θεϊκές ή έστω ημιθεϊκές ικανότητες. Χωρίς άλλο το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο έχει προνομιούχα θέση στο καπιταλιστικό κοινωνικοοικονομικό σύστημα – ιδιαίτερα εκείνες οι παλιές τραπεζικές οικογένειες που κατάφεραν να πάρουν στα χέρια τους τον έλεγχο της δημιουργίας του χρήματος. Αλλά όπως όλα τα ανθρώπινα πράγματα, ακόμα κι αυτοί οι υπερ-προνομιούχοι υποφέρουν από ανθρώπινες αδυναμίες και περιορισμούς. Κινούνται μέσα σε πεπερασμένα όρια κι αν το παρακάνουν χτυπάνε κι αυτοί πάνω σε τοίχους. Και όπως όλοι μας, είναι παιδιά του καιρού τους και έχουν στα κεφάλια τους τις ίδιες φιλοσοφικές και ιδεολογικές αυταπάτες που έχουμε όλοι μας. Λόγου χάρη, τις μέχρι πρότινος ισχύουσες ανοησίες ότι ο άνθρωπος κατάφερε να ξεφύγει από τη φύση και μπορεί να πετυχαίνει τα πάντα...

Όπως αυτές οι υπερ-οικογένειες, αλλά και εσείς και εγώ, όλοι μας έχουμε ξαφνικά βρεθεί μπροστά σε κάτι απρόβλεπτο και απίστευτο για την “ιδεολογική” αλαζονεία μας: Ξαφνικά πέσαμε πάνω σε όρια που δεν είναι υπερβάσιμα. Ξαφνικά είμαστε υποχρεωμένοι να παραδεχτούμε ότι η μέχρι τώρα θριαμβευτική πορεία του δυτικού ανθρώπου οδήγησε απλώς στο κενό. Ξαφνικά ανακαλύπτουμε ότι το πολιτισμικό μεγαλείο μας οφείλεται στους φτηνούς, αόρατους ενεργειακούς δούλους που πλαισίωναν τον καθένα μας στην καθημερινότητά του. Γνωρίζετε άραγε πως ο καθένας μας στις δυτικές κοινωνίες πλαισιώνεται και υποστηρίζεται από μηχανήματα και αυτοματισμούς που αντιστοιχούν σε ένα καθημερινό ενεργειακό ισοδύναμο 200 δούλων (350 στις ΗΠΑ); Κι αν ξαφνικά αρχίσουν να χάνονται αυτοί οι ενεργειακοί δούλοι, τότε όλος ο πολιτισμός μας αρχίζει με τη σειρά του να χάνεται.

Αυτό πιστεύω πως έχει συμβεί. Και γι’ αυτό οι θεωρίες συνωμοσίας δείχνουν τόσο αναξιοπίστεες. Ακόμα και όταν μερικοί μάς προκαλούν ανοιχτά να πάρουμε στα σοβαρά τη “συνωμοσία” τους (βλ. Μπιλντεμπέργκερς). Όχι. Ολόκληρο το κοινωνικοοικονομικό σχήμα στο οποίο ζούμε έχει ανταμώσει τις Ερινύες του. Η τρομερή “ανάπτυξη” των τελευταίων 150 χρόνων βασίστηκε εξ ολοκλήρου σ’ ένα ενεργειακό δώρο που έθαψε η φύση κάτω από τα πόδια μας: Το πετρέλαιο. Όσο είχαμε άφθονο πετρέλαιο, είχαμε και την εκρηκτική επέκταση του δυτικού αυτοκρατορικού κόσμου, που πολλαπλασίασε την εγγενή αρπακτικότητα και τον επεκτατισμό του καπιταλισμού της πρώτης περιόδου. Τα πάντα σήμερα βασίζονται στο πετρέλαιο. Κι αυτή η ενεργειακή έκρηξη του ανθρώπου υποκίνησε και επέτρεψε όλες τις άλλες εκρήξεις των τελευταίων 150 ετών: Τεχνολογική, ιδεολογική, καλλιτεχνική, πολιτική, τραπεζική, παραγωγική, εκπαιδευτική κ.ο.κ. Εκρήξεις που ανατίναξαν τα υλικά και πνευματικά θεμέλια των παραδοσιακών κοινωνιών κι έφεραν στο προσκήνιο ένα κόσμο σε συνεχή αναστάτωση, σε συνεχή ανάδευση, σε συνεχή αναβρασμό, σε συνεχή επανάσταση. Και η ανθρώπινη συνείδηση, που πάντα υστερεί χρονικά απέναντι στο πραγματικό, έστησε όλες αυτές τις επαναστατικές ιδεολογίες για να ερμηνεύσει εκείνο που είχε ήδη συμβεί. Η διαρκής επανάσταση του Τρότσκι είναι απλή αντανάκλαση της διαρκούς ενεργειακής και τεχνικής

επανάστασης γύρω του. Πώς το έλεγε ο Μάρσαλ Μακλούαν; “Βαδίζουμε προς το μέλλον κοιτάζοντας πίσω σαν το κάβουρα”...

Ενεργειακή έκρηξη και επαναστατικός πυρετός

Απ’ αυτή την πλευρά συμφωνώ με τον Ρακόβσκυ ότι η Κομμουνιστική Διεθνής και η Καπιταλιστική Διεθνής είναι ένα και το αυτό. Μόνο που δεν πρωτοπορούν, δεν σχεδιάζουν και δεν στήνουν εξαρχής κόσμους σύμφωνα με τις ανθρώπινες φιλοδοξίες – απλώς εικονογραφούσαν τα πιθανά πολιτικοκοινωνικά σενάρια που επέτρεπε η ενεργειακή έκρηξη, οι “αντικειμενικές συνθήκες” που θα έλεγαν οι μαρξιστές, και μετέφραζαν την ανατρεπτική ώθηση της ενεργειακής έκρηξης σε υποκειμενικό επαναστατικό πυρετό.

Τώρα, αυτό που μας συμβαίνει σήμερα είναι κρίσιμο. Πιάσαμε πλατώ. Αν υποθέσουμε μια κωδωνοειδή καμπύλη (αρχή, μέση, τέλος) που αντιπροσωπεύει την παραγωγή πετρελαίου, αυτή τη στιγμή είμαστε στην κορυφή της – Peak oil (Πηκ Όιλ, κορύφωση πετρελαίου). Από εδώ και πέρα έχουμε ενεργειακή κατηφορία. Και σ’ ένα πολιτισμό εθισμένο στη συνεχή επέκταση και εξαρτημένο από τη συνεχή διεύρυνση, την “ανάπτυξη”, αυτό είναι πολύ κακό, το χειρότερο που θα μπορούσε να μας συμβεί. Όπως η Κόκκινη Βασίλισσα στην *Αλίκη στη Χώρα των Θαυμάτων*, έτσι κι εμείς έχουμε ένα καταναγκασμό, μια εσωτερική φωνή που μας υποχρεώνει να τρέχουμε όλο και πιο γρήγορα για να μείνουμε στο ίδιο σημείο. Μόνο που εμείς έχουμε αρχίσει να μένουμε από καύσιμα – κυριολεκτικά.

Μέσα απ’ αυτό το πρίσμα, σας κάνει εντύπωση που αντιμετωπίζουμε παγκόσμια μια κολοσσιαία κρίση χρέους; Σε μια οικονομία μονταρισμένη πάνω στη σιγουριά της βέβαιης ανάπτυξης και εθισμένη στο ιδεολόγημα της ασταμάτητης προόδου, ξοδέψαμε προκαταβολικά τις προσόδους των επόμενων δεκαετιών. Αλλά το ίδιο το βασικό όχημα της ανάπτυξης (το πετρέλαιο) έχει πάψει να αναπτύσσεται από το 2005. Η ανάπτυξη έχει αρχίσει να φρενάρει. Κι έτσι σήμερα όλα τα τραπεζικά κόλπα, όλο το χρεωστικό χρήμα του κόσμου, όλα τα παράγωγα, όλα τα πυροτεχνήματα των χειριστών του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, όλες οι απελπισμένες πολιτικές αποφάσεις, δεν μπορούν να κρύψουν το γεγονός ότι ο καπιταλισμός ήταν μια πελώρια και συνεχώς διογκούμενη οικονομική φούσκα που βασιζόταν στη φτηνή και άφθονη ενέργεια. Και τώρα που αρχίζει να περιορίζεται αυτή η φτηνή και άφθονη ενέργεια (οι ενεργειακοί δούλοι, που λέγαμε), ο καπιταλισμός προσπαθεί να φτηνώνει την ανθρώπινη εργασία. Μόλις όμως η ανθρώπινη εργασία γίνει φτηνή, αρχίζει να καταρρέει το καταναλωτικό μοντέλο – οι μάζες δεν έχουν πια χρήματα για να αγοράζουν και μάλιστα συνεχώς αυξητικά όπως μέχρι πρότινος. Και για πρώτη φορά από τον 16ο αιώνα (με την εξαίρεση των περιόδων κυκλικών κρίσεων) αρχίζει να διαμορφώνεται μια κοινωνικοοικονομική κατάσταση όχι συνεχούς ανάπτυξης πλέον, αλλά συνεχούς αποανάπτυξης – δηλαδή πλήρους ανατροπής της φύσης του καπιταλισμού.

Έχουμε μπει σε μια αργή διαδικασία αποανάπτυξης

Θέλω να πω πως αυτή τη στιγμή δεν βιώνουμε απλώς μια ακόμα καπιταλιστική κρίση, αλλά έχουμε μπει στην πρώτη φάση μια μακράς διαδικασίας αποανάπτυξης,

που ποιός ξέρει τι δαίμονες θα ξεπετάξει. Δηλαδή ο καπιταλισμός, καλύτερα θα ήταν να λέμε ο βιομηχανισμός, έφτασε στα όριά του. Το εγγενές πάθος του για άπειρη επέκταση σε ένα μικρό και πεπερασμένο πλανήτη ήταν φυσικό κάποια στιγμή να χτυπήσει τοίχο.

Ρίξτε μια ματιά γύρω σας. Η παραγωγή πετρελαίου κορυφώθηκε και τώρα είμαστε υποχρεωμένοι να ψάχνουμε για νέα κοιτάσματα όλο και πιο βαθιά, όλο και πιο δύσκολα, όλο και πιο ακριβά. Αυτές τις μέρες το πετρέλαιο έφτασε αισίως τα 120 δολάρια, αν δεν κάνω λάθος. Θα συνεχίσει βεβαίως προς τα επάνω, μια και η ζήτηση είναι τρομερή, τα κοιτάσματα δεδομένα με τάση μείωσης και το πληθωριστικό χρέος στα χέρια των κερδοσκόπων άφθονο, μέχρις ότου η υψηλή τιμή του θα τσακίσει πάλι παραγωγή και ζήτηση και το πετρέλαιο να ξαναπέσει στα 20-30 δολάρια το βαρέλι. Κι αυτό το γιο-γιο θα συνεχίσει για χρόνια συντρίβοντας τις όποιες ελπίδες για επιστροφή στην προτεραία καπιταλιστική κατάσταση. Παρόμοια φαινόμενα παρατηρούνται και σε άλλες φυσικές πρώτες ύλες (μέταλλα, ξυλεία, αλιεύματα, τρόφιμα κλπ.) για να επιβεβαιώσουν το παραπάνω ρηθέν ότι ο καπιταλισμός, σαν ένα μανιακά επεκτατικό κοινωνικοοικονομικό μοντέλο, έφτασε στα όριά του. Με άλλα λόγια, δεν έχει πού αλλού να επεκταθεί δημιουργώντας νέες φούσκες ανάπτυξης, νέες δηλαδή ευκαιρίες κέρδους, και γι' αυτό στρέφεται στην ανοιχτή αρπαγή των δημόσιων προσόδων (ραντιέρηδες ολιγάρχες) και τη λεηλασία του δημόσιου πλούτου και των υπερχρεωμένων καταναλωτών και φορολογούμενων – αυτό δηλαδή που ζούμε σήμερα και το οποίο συνεχώς χειροτερεύει.

Όσο για εκείνη την παλιά καραμέλα ότι τάχα δεν μπορεί, η επιστήμη (δηλαδή ο από μηχανής θεός) θα αναπτύξει νέες πηγές φτηνής ενέργειας ή νέες τεχνολογίες που θα χρησιμοποιούν την ενέργεια του κενού(!), είναι ακριβώς αυτό – καραμέλα, παρηγοριά, παραμυθία. Και δεν είναι του παρόντος να εξηγήσω γιατί είναι μαρούφες και όλα τα περί εναλλακτικής ενέργειας, πράσινης ανάπτυξης και πράσινων αλόγων που περνάνε για δημοσιογραφία αυτό τον καιρό.

Έχουμε, λοιπόν, ένα βασικό δεδομένο: Ο καπιταλισμός (βιομηχανισμός) έφτασε στα φυσικά όριά του και το παλιό ιδεολόγημά του περί άπειρης ανάπτυξης σε ένα πεπερασμένο πλανήτη αφήνει την τελευταία του πνοή. Ο πολιτισμός που ξεκίνησε από τα burgs της βόρειας Ευρώπης άρχισε να χάνει όχι μόνο τη φυσική κινητήρια δύναμή του (το πετρέλαιο), αλλά και το επιθετικό-επεκτατικό πνεύμα του.

Ανέφικτη η σταθερή κατάσταση μη-ανάπτυξης

Θα μπορούσε να πει κανείς: So far so good... Ας αντικαταστήσουμε, λοιπόν, έστω και με ανελέητη πολιτική βία, το επεκτατικό καπιταλιστικό μοντέλο με ένα άλλο σταθερής κατάστασης (steady state, zero-growth). Δυστυχώς ούτε αυτό είναι δυνατό για τέσσερις λόγους:

Πρώτον, τα κατεστημένα συμφέροντα του σημερινού χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι πανίσχυρα και θα αντισταθούν με κάθε τρόπο σε κάθε απόπειρα αλλαγής του status quo ρισκάροντας ακόμα και ένα παγκόσμιο πυρηνικό πόλεμο προκειμένου να διατηρήσουν τα προνόμιά τους.

Δεύτερον, ο αντίκτυπος του βιομηχανικού τρόπου παραγωγής και κατανάλωσης ήταν τεράστιος στο φυσικό περιβάλλον του πλανήτη. Η ανθρωπογενής υποβάθμιση και πολλές φορές καταστροφή του περιβάλλοντος έχει δημιουργήσει συνθήκες που αποκλείουν επιστροφή στην προτεραία κατάσταση έστω και αν ήταν δυνατό να σταματήσει αυτή τη στιγμή κάθε οχλούσα δραστηριότητα.

Τρίτον, ο βιομηχανισμός μέσω της φαρμακοβιομηχανίας και της πράσινης επανάστασης στη γεωργία (δηλαδή της εφαρμογή του πετρελαίου στο χωράφι) που τετραπλασίασε την παραγωγή τροφίμων, επέτρεψε την εκρηκτική αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού. Από ενάμιση δισεκατομμύριο περίπου που ήταν οι άνθρωποι το 1850 (όταν δηλαδή ξεκινούσε η πετρελαϊκή φάση του βιομηχανισμού) φτάσαμε αισίως σήμερα στα επτά δισεκατομμύρια με αυξητικές βεβαίως τάσεις. Κι αυτό τη στιγμή που η οικονομία του πετρελαίου αρχίζει να παρακμάζει και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος οδηγεί σε συνεχή μείωση της κατάλληλης για καλλιέργεια γης. Η επισιτιστική κρίση είναι δεδομένη και το φάσμα της πείνας πλανιέται πάνω απ' όλο τον πλανήτη κι όχι μόνο στις χώρες του τρίτου κόσμου. Τι θα απογίνουν αυτοί οι γιγάντιοι πληθυσμοί όταν η φέρουσα ικανότητα του πλανήτη χωρίς το πετρέλαιο είναι μόλις ενάμιση δισεκατομμύριο (πληθυσμός 1850);

Τέταρτον, η κυρίαρχη σήμερα σχεδόν θρησκευτική πίστη των περισσότερων ανθρώπων στην “ανάπτυξη”, στην “πρόοδο”, στη συνεχή βελτίωση του επιπέδου ζωής, έχει τεράστιο βάρος σε κάθε πολιτική απόφαση κι αποτελεί μια ακλόνητη δύναμη αδράνειας που αποκλείει κάθε συνειδητή προσπάθεια επιβολής μιας σταθερής κατάστασης. Ακόμα και σήμερα η έκθεση *Ορια στην Ανάπτυξη* της Λέσχης της Ρώμης το 1970 που εισηγείτο την ανάγκη μιας οικονομίας σταθερής κατάστασης, καθώς και το βιβλίο *Το Μικρό Είναι Όμορφο* του Σουμάχερ, συνεχίζουν να λοιδορούνται από ψευδο-ειδήμονες.

Σε ποια συμπεράσματα οδηγούν αυτές οι διαπιστώσεις και σκέψεις; Το βασικό συμπέρασμα είναι πως οι διάχυτες παντού σήμερα θεωρίες περί πανίσχυρων ημιθεϊκών συνωμοσιών (“Αυτοί”, Illuminati, κεντρικοί τραπεζίτες, Μπιλντεμπέργκερς, ακόμα και ερπετοειδή από το άστρο Beta Reticuli) είναι χρήσιμες λαϊκίστικες κατασκευές που επενδύουν με δραματικά ανθρώπινα χαρακτηριστικά τις απρόσωπες δυνάμεις και εξουσίες οι οποίες προέκυψαν από τις συλλογικές πράξεις, επιλογές και αντιλήψεις μας τους τελευταίους δύο αιώνες. Το γεγονός είναι ένα: Η θριαμβευτική πορεία του δυτικού (πετρελαϊκού) πολιτισμού τελείωσε και τώρα αρχίζει ο μακρύς και οδυνηρός δρόμος της επιστροφής σ’ εκείνο που σήμερα ονομάζουμε βιωσιμότητα, ανανεούμενες πηγές ενέργειας, μικροί πληθυσμοί, τοπικές οικονομίες, συνεργασία με τη φύση... Γεννήθηκα σ’ ένα τέτοιο κόσμο (τον καταβρόχθισε τελικά ο βιομηχανικός “πολιτισμός”) και σκέφτομαι πως θα ήταν ένας καλός κόσμος και για τις γενιές μετά από μας. Αλλά σκέφτομαι και τις νέες εκατόμβες που θα μεσολαβήσουν μέχρι τότε...